IRODALMI SZEMLE

LX ■ 2017 ■ 3

ÁRA: 1,80 € / 800 FT
ELŐFIZETŐKNEK: 1,50 € / 600 FT

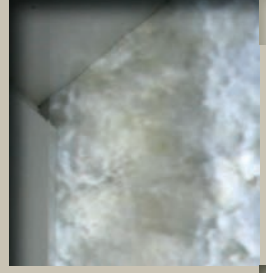

■ ALAPÍTÁS ÉVE: 1958
■ LX. ÉVFOLYAM
■ ALAPÍTÓ FŐSZERKESZTŐ:
DOBOS LÁSZLÓ
■ FŐSZERKESZTŐ: **MIZSER ATTILA**
(ATTILA.MIZSER@GMAIL.COM)
■ SZERKESZTŐ:
NAGY CSILLA
(CSILLESTER@GMAIL.COM)
NÉMETH ZOLTÁN
(NEMETX@GMAIL.COM)
■ LAPTERV ÉS TÖRDELÉS:
GYENES GÁBOR, VÁCLAV KINGA
■ KÉPSZERKESZTŐ: **GYENES GÁBOR**
■ KORREKTOR: **SZANISZLÓ TIBOR**
■ **FŐMUNKATÁRSAK:**
GRENDEL LAJOS, TŐZSÉR ÁRPÁD
■ **SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:**
BALÁZS IMRE JÓZSEF,
BÁRCZI ZSÓFIA, CSANDA GÁBOR,
DARVASI FERENC, N. TÓTH
ANIKÓ, NAGY HAJNAL CSILLA,
POLGÁR ANIKÓ, SZALAY ZOLTÁN
■ **SZERKESZTŐSÉG:**
MADÁCH EGYESÜLET, P.O.BOX 7,
820 11 BRATISLAVA
■ ISSN 1336-5088
■ WEB: WWW.IRODALMISZEMLE.SK
■ FACEBOOK.COM/IRODALMISZEMLE
■ SZERKESZTOSEG.IRODALMISZEMLE@GMAIL.COM

JOZEF SUCHOŽA 1978-ban született Királyhelmecen. Tanulmányait a besztercebányai Művészeti Akadémia szobrász tanszékén végezte, mestere Juraj Sapara volt. 2010-ben ugyanitt doktorált, jelenleg az intézmény tanára. Alkotásait Szlovákiában, Csehországban, Lengyelországban, Németországban és Magyarországon mutatta be. A Ceredi Kortárs Nemzetközi Művésztelep állandó tagja. Munkásságára jellemző a szakralitás, a művészettörténeti utalás- és citátumrendszer, a helyspecifikus (site-specific) hozzáállás. Leggyakrabban egy már meglévő térre (legyen az várrom, zsinagógabelső vagy pincerendszer) reagál, érzékeny, sokszor szinte anyagtalan (fóliára vetített videó) megoldásokkal.

CÍM NÉLKÜL (DOME). 2016, HELYSPECIFUKUS INSTALLÁCIÓ, KONIAREŇ GALÉRIA, TŐKETEREBES

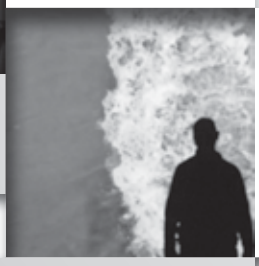

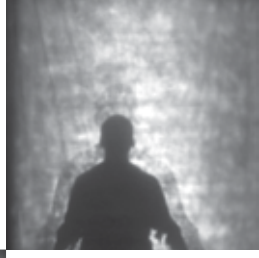

3 GÉCZI JÁNOS: … AMIKÉNT ELTASZÍT.; … MEGISMÉTLŐDIK. (VERSEK)

5 KÖTTER TAMÁS: IKEA, VASÁRNAP (REGÉNYRÉSZLET)

12 HÁY JÁNOS: LERÁZZA; MI A FÁJDALOM; MEGÉLNI; VÍZRE; EGYEDÜL; GYEREKVERS (VERSEK)

20 DEBRECENI BOGLÁRKA: BALETTCIPŐ (PRÓZA)

24 PÉNZES TÍMEA: FÉNYFOGÓCSKA; ÖLELGETŐSDI; IKERBESZÉD; HARAPÁSKARKÖTŐ (VERSEK)

28 GYURÁSZ MARIANNA: NE NÉZZ LE! (PRÓZA)

35 ZALÁN TIBOR: TÖRTÉNET SEHOLBÓL; A KÁPOLNA; PULT ALATT (VERSEK)

39 BOGYÓ NOÉMI: VAKFOLTOK (REGÉNYRÉSZLET)

55 KADLÓT NIKOLETT: BÁBELI ÁMULAT. BESZÉLGETÉS SZABÓ T. ANNÁVAL ÉS LACKFI JÁNOSSAL AZ IKERTÜKÖR CÍMŰ KÖZÖS KORTÁRS VILÁGIRODALMI ANTOLÓGIÁJUKRÓL

62 TÓTH KRISZTINA KITTI: MRS. RAMSAY MŰVÉSZETE MINT PERFORMANSZ VIRGINIA WOOLF A VILÁGÍTÓTORONY CÍMŰ REGÉNYÉBEN (TANULMÁNY)

71 SZÁSZI ZOLTÁN: FÉL-VIDÉKI LEVELEK (TÁRCA)

74 KOÓS ISTVÁN: ÚTVESZTÉSEK EPIKUS KERETBEN. ANDRÁS LÁSZLÓ VILÁGOS INDUL CÍMŰ KÖTETÉRŐL (KRITIKA)

79 KOSZTRABSZKY RÉKA: EGY POLÉMIA MARGÓJÁRA. AZ ANGYAL VAGY DÉMON: TANULMÁNYOK GYULAI PÁL ÍRÓNŐINK CÍMŰ ÍRÁSÁRÓL (KRITIKA)

85 LESI ZOLTÁN: FELHŐKAKUKKVÁR OTTHON. SIMON ARMITAGE VÁLOGATOTT VERSEK CÍMŰ KÖTETÉRŐL (KRITIKA)

90 SOÓKY LÁSZLÓ: JÁSZAI MARI NORVÉG MESTERE. A KOMÁROMI JÓKAI SZÍNHÁZ A NÉP ELLENSÉGE CÍMŰ DARABJÁRÓL (KRITIKA)

96 SZERZŐINK

▌KIADJA A „SPOLOK MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET” ▌(EV 153/08), NYILVÁNTARTÁSI SZÁM: 30807719. ▌A LAP MEGJELENÉSÉT TÁMOGATTA A SZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG KORMÁNYHIVATALA – A NEMZETISÉGI KULTÚRÁK 2017 PROGRAM KERETÉBEN.

ÚRAD VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

▌NYOMTA A RUBICONPRINT KFT., SOMORJA. ▌TERJESZTI A KIADÓ ÉS A SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. MEGRENDELHETŐ A SZERKESZTŐSÉGBEN, ILL. A KÖVETKEZŐ CÍMEN: SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. STREDISKO PREDPLATNÉHO TLAČE, UZBECKÁ 4. ▌P. O. BOX 164, 820 14 BRATISLAVA 214., ▌E-MAIL: ZAHRANICNA.TLAC@SLPOSTA.SK ▌MEGJELENIK HAVONTA (ÉVENTE 10 RENDES ÉS EGY ÖSSZEVONT SZÁM). PÉLDÁNYSZÁM: 400. ▌EGYES SZÁM ÁRA: 1,80 €. MAGYARORSZÁGON: 800,-FT. ELŐFIZETŐKNEK FÉL ÉVRE 9,- € , EGY ÉVRE 18,- €, ▌MAGYARORSZÁGON FÉL ÉVRE 3600,- FT, EGY ÉVRE 7200,- FT. SZLOVÁKIÁN, ILL. MAGYARORSZÁGON KÍVÜLI POSTÁZÁS ESETÉN A POSTAKÖLTSÉGET FELSZÁMÍTJUK.

▌VYDÁVA „SPOLOK MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET” ▌(EV 153/08).
▌ŠÉFREDAKTOR: ATTILA MIZSER ▌REDAKTOR: CSILLA NAGY, ZOLTÁN NÉMETH ▌GRAFICKÁ ÚPRAVA A OBÁLKA: GABRIEL GYENES, KINGA VÁCLAVOVÁ ▌VÝTVARNÝ REDAKTOR: GABRIEL GYENES ▌JAZYKOVÝ REDAKTOR: TIBOR SZANISZLÓ ▌ADRESA REDAKCIE: MADÁCH EGYESÜLET, P.O.BOX 7, 820 11 BRATISLAVA. ▌ISSN 1336-5088. ▌WEB: HTTP://WWW.IRODALMISZEMLE.SK ▌ADRESA VYDAVATEĽSTVA: SPOLOK MADÁCH, MIEROVÁ 16, 821 05 BRATISLAVA 2. ▌IČO VYDAVATEĽSTVA: 30807719. ▌REALIZOVANÉ S FINANČNOU PODPOROU ÚRADU VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY – PROGRAM KULTÚRA NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN 2017. ▌TLAČ: RUBICONPRINT, S.R.O., ŠAMORÍN. ▌ROZŠIRUJE VYDAVATEĽSTVO A SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. OBJEDNÁVKY NA PREDPLATNÉ PRIJÍMA REDAKCIA A KAŽDÁ POŠTA SLOVENSKEJ POŠTY. OBJEDNÁVKY DO ZAHRANIČIA VYBAVUJE SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. STREDISKO PREDPLATNÉHO TLAČE, UZBECKÁ 4. P. O. BOX 164, 820 14 BRATISLAVA 214.,
▌E-MAIL: ZAHRANICNA.TLAC@SLPOSTA.SK. ▌VYCHÁDZA MESAČNE (10 RIADNYCH A 1 SPOJENÉ ČÍSLO ROČNE). ▌NÁKLAD: 400. ▌CENA JEDNÉHO ČÍSLA: 1,80 €. PREDPLATNÉ ZA POLROK: 9,- €, NA ROK: 18,- €.

SZÁMUNKAT JOZEF SUCHOŽA MŰVEIVEL ILLUSZTRÁLTUK.

THE LADDER. 2015, 230x40x5 cm, FA

GÉCZI JÁNOS

... AMIKÉNT ELTASZÍT.

Az alak bronzból formált,
látszódik, a formás láb
nem tapos szívemen, hanem könnyeden,
lábujjaira nehezedve lépdel.
Továbbá úgy, amiből megértem,
hogy ő miképpen római.
Sprőd hajzat,
karvalyorr, lefittyedő ajak.
Görcsökbe csomósodott hús.
Csúf vénséggé válik,
ha kitöltve is marad belülről a teste,
észrevehető rajta,
utóda antik kurtizánoknak, aki tudja,
miképpen szükséges elüldözni a reményt,
mely itt tartana, hogy
éljek. Megmutatja,
mint ölel magához s amiként eltaszít.

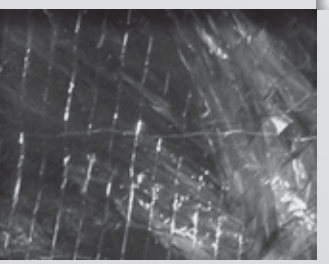

... MEGISMÉTLŐDIK.

A tökéletességét úgy viselte
mint életfogytiglani tulajdonát.
Bántja, hogy a lamentálással együtt kopik el
nyelve hegyéről az édes, több zamatú íz,
s nem egyetlen pillanat alatt zajlik le a változás.
Némelykor egészen közel hajol magáig,
riadtan látja, milyen a szemalja, s azt is,
mint a kövek, mely tapasztalatok süllyedtek
lelkének legaljára.
Belül nő meg s hasítja fel a burkot,
miként rovarbábot hosszában,
s hogy darabokban szétreped,
láthatóvá válik részletről részletre
a vén test, amelyben
nincs harmónia, semmi,
amely az összhangtalanságot rokonszenvessé teszi.
Valójában nem tudja, mi az, ami elvész
jóval a tökély, a gyümölcsíz, a hallgatás után,
mi az, amely majd a némaságon kívül megismétlődik.

*

A jég tavaszra elfogy,
a helyén felnő a hullámverés,
a felszínen együtt ragyog a víz sok fodra.

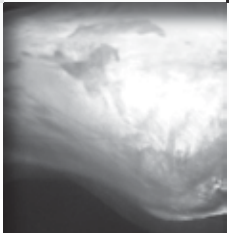

KÖTTER TAMÁS

IKEA, VASÁRNAP

Benne jártunk az augusztusban. Viktort két hete nevezték ki és éppen Barbadoson nyaralt, én pedig már napok óta csak vég nélküli fáradtságot éreztem. Tudtam, hogy előbb vagy utóbb színt kell vallanom az előléptetésem ügyében, mégis felkészületlenül ért, amikor Mariann egy teljesen váratlan és egyáltalán nem odaillő pillanatban szóbahozta a dolgot.

Szentbékkállán, a sógorom új nyaralójában töltöttük a szabadságunk első két napját.

A falu azonnal elvarázsolt bennünket. Az apró hegyre épült, jobbára felújított parasztházakból álló település árasztotta magából a jólét és az elegancia mámorító illatát. A porták előtt a legjobb kocsimárkák legdrágább modelljei parkoltak, némely udvaron az úszómedence biztosította a zavartalan pihenést. A legfurcsább az egészben mégis az volt, hogy nem voltak bántó zajok. A hétvégi telkek általam ismert világára oly jellemző fűnyíró, fűrész vagy a flex idegtépő hangjait, mintha ebből a mesebeli faluból száműzték volna; hangos zene sem zavarta meg a pihenést. Akik itt vettek házat, azok egy boldog és kivételezett világhoz tartoznak, már apró jelekből azonnal felismerik egymást.

Miközben csodálattal vegyes irigységgel figyeltem ennek a kis álomszigetnek minden apró rezdülését, szomorúan gondoltam Fonyódligetre, ahol a hosszúhétvége további részét készültünk eltölteni. Az északi part vitathatatlanul gyönyörű, természeti kincsekben gazdag tájait, amit akkoriban mind gyakrabban a magyar Provence-ként emlegettek; a minden valamire való gourmet, de még az átlag étteremlátogatót is lázba hozó éttermeit, a főnixmadárként újjászülető falvakat, amelyek egyszerre tükrözték a hagyományt és a modernitást, nemcsak a tó, de egy egész világ választotta el a déli part jellegtelen, már-már kopárnak tűnő síkjától, a techno és mélynyomók uralta településeitől. Még ebben a borzalomban is különösen gyászos helynek számított Fonyódliget, ahol az apósomék nyaralója volt.

Valójában nem is volt falu, csak egy nyaralótelep. Valamikor, a hetvenes-nyolcvanas években parcellázták fel kispénzű állami hivatalnokoknak, tanároknak és munkásoknak, de akkor már teljesen kiveszett belőle az élet. A kilencvenes évek nem

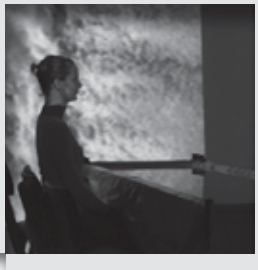

tettek túl jót ezeknek az embereknek. Egy jó részük, hála a Dimitrov téri fiúk néven elhíresült liberális közgazdászcsoport privatizációs elképzeléseinek, elveszítette a munkáját, így képtelenek voltak fenntartani az építészeti torzókat, amelyek oly szívszaggató módon szimbolizálták a Kádár-rendszer nyarait. Elhagyottan, rozsdás, kidőlt kerítéssel, félrecsúszott palatetővel, málló vakolattal és gazzal borított udvarral várták a végzetüket.

A természet lépésről lépésre hódította vissza a jobbára évek óta lakatlan házaktól és udvaroktól azt a lápos, mocsaras területet, ami egykor az övé volt. Agresszív gyomnövények vették birtokba a telkeket, gyorsan növő cserjék ütöttek előbb rést, majd az egyre csak vastagodó törzsük, mindent behálózó gyökereik centiről centire repesztették tovább a porladó betont. Valamilyen megmagyarázhatatlan ok miatt, számomra különösen szomorú látványt nyújtottak a viharoktól megbontott tetők és a függönyök, amiket a réseken át beáramló szél időnként meg-meglebbentett. Magányos sétáim során képes voltam megállni és hosszú percekig bámulni egy-egy ilyen szellemházat. Az egykori tulajdonosok utódai, mint egy rég elpusztult civilizáció túlélői a romok közt, vad és erőszakos életet éltek nyaranta. Különösen este éledtek fel. Monoton, tompa primitív ütemekre épülő zenéket hallgattak. Néha bulikat csaptak, s az artikulálatlan üvöltözésből arra következtettem, hogy az alkohol mellett drogoznak is. Máskor elautóztak Siófokra, ami az önkormányzat minden igyekezete és jóindulata ellenére is megmaradt a bűnözők, a könnyű és gyors kielégülést kereső fiatalok, a drogok és kurvák paradicsomának. Emiatt gyakoriak voltak a környékünkön a diszkóbalesetek.

Az egyik nyaralásunk alatt összeismerkedtünk egy családdal, akiknek néhány házzal arrébb volt telke. A telepre és annak fénykorára oly jellemző Tátra faházat nem használták; úgy láttam, hogy Ervin, a telek tulajdonosa már évekkel korábban, minden szívfájdalom nélkül átadta az enyészetnek. Festetlenül, kifakulva, leszakadt zsalugáterekkel, az elemeknek kiszolgáltatva várta, hogy bevégződjék a sorsa. Ervin a családjával az egész nyarat egy modern, minden igényt kielégítő, acélszürke lakóbuszban töltötte. Számítógépes játékprogramokat készített, olyasmiket, mint ami-

vel Barna kisebbik fia is játszott, sok fantasy könyvet olvasott, tanítónő feleségével, Szonjával együtt szentül hittek a biogazdálkodásban, és természetesen a zöldekre szavaztak. Néha áthívtak sütögetni; szerencsére csak a nő volt vegetáriánus.

Ervin már az első este megosztotta velünk a terveiket. Idővel szeretnék a környék összes házát felvásárolni, aztán lerombolni. Az így üressé váló területen biofarmot akartak létesíteni. „Egy, két millió forintért árulják őket", mutatott körbe Ervin, „de valójában szart sem érnek, egy rakás szemét az egész." Hát ebben biztosan egyetértünk, gondoltam magamban, miközben rápillantottam az apósom házának palatetőjére. Ervin lassan beszélt, a levegőben fűszeres illat áradt, azt hiszem, füves cigit szívott. A felesége fáradtan mosolygott, a három örökké koszos gyerekük és Léda az elhagyott házban bújócskáztak. Mariann a csillagokat bámulta, és ki tudja, hogy mire gondolt. Tökéletes csend uralkodott a tájon, amihez időnként vadászó állatok motozása, az áldozatok apró sikolyai, denevérszárnyak jellegzetes mély pufogása és mindez alá ezernyi tücsök ciripelése szolgáltatta az aláfestő zenét.

Valahonnan hirtelen a techno tompa, idegőrlő basszusa tört ránk. „A kurva anyátok", tört elő Ervinből a káromkodás. Láttam, hogy mint a támadó kutyának, résnyire szűkül a szeme, a nyakán kidagadt egy ér. Minden izma megfeszült, miközben megragadott egy a földön heverő husángot. Rövidesen egy ütött-kopott, régi BMW vert port maga körül. Benne a zene mintha belülről akarná szétfeszíteni a kocsit, üvöltött, amikor elgurult előttünk az utcán. Négyen ültek benne, két fiú és két lány. Meredten bambultak maguk elé. Nem sok jót néztem ki belőlük.

Bár egyáltalán nem érdekelt a biogazdálkodás, és másfajta sem, abban a pillanatban mégis azt kívántam, hogy Ervin tervei egy szép nap váljanak valóra. Éreztem és teljes szívemmel hittem benne, hogy embernek, földnek – de legalábbis a környező tájnak – tényleg sokkal jobb lenne, ha ezeket a házakat, beleértve természetesen az apósom házát is, a földdel tenné egyenlővé, s ahogy tervezte, mindenféle haszonnövénnyel és gyümölcsfával ültetné be ennek a szörnyűségnek a helyét. Fogalmam sincs, hogy a hosszú évek során mennyi lejárt gyógyszer, vegyi anyag, fáradt olaj és

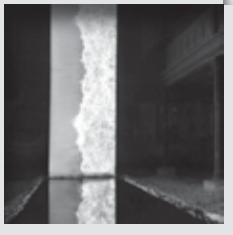

más veszélyes dolog került ebbe a földbe, de reméltem, hogy a természet képes lesz egy idő után begyógyítani az ember ütötte sebeket.

Miklósék háza a falu egyik legmagasabb pontján épült, a teraszról csodálatos panoráma nyílt a Káli-medencére és azon túl a Balatonra. A parti hegyek ormai közt itt, ott felsejlett a tó kékje, ami aznap puha páratengerben úszott; a környék finom lassúsággal lélegzett a kellemes napsütésben. „A Káli-régió ugyanis ma már leginkább életformakeret, amelyben szerepe van a tónak, a bornak, a lónak, a vidék gasztronómiai hagyományának, a helyiek révén továbbélő mezőgazdasági gyakorlatnak, és szerepük van azoknak a bebíróknak is, akik rendszerint határozott értékrenddel, világlátott jó ízléssel nyúlnak hozzá, hogy egy darab földön, parasztudvaron ezekből az értékekből a mai élet formáját megfaragják maguknak", olvastam egy könyvben, amely nem kevesebbre vállalkozott, mint a káliság – ami, az írója szerint egyszerre jelent kultúrtájat és életstílust – bemutatására. A Nagy Káli könyvet Miklóstól kaptuk ajándékba, biztatásul, hogy mi is a környéken vásároljunk magunknak nyaralót, ezzel nem kevés kínt és keserűséget okozva Mariann-nak.

Miklós Metaxa koktélt kevert, gránátalmalével, ezzel az itallal a kezünkben jártuk végig a házat, amiről később egy mértékadó építészeti újság többek között így írt: „A ház tervezésekor az alkotó kezét nem fogta le a megszokott és gyakran szűkre szabott hazai térarány vagy limitált társaságérzet. Gondolkodás nélkül a nagyvonalúság szó villant be, amikor a megszokott léptéken túli távolságélményre reflektáló házat megláttam."

A nyaraló majd félórás, tárlatvezetésnek is beillő bejárása alatt természetesen megtudtuk, hogy mennyibe került az építkezés, milyen technikai eszközök segítik a lakókat, hogy a lehető legoptimálisabb és legkényelmesebb módon töltsék el kevés szabadidejüket, és kipróbálhattuk, hogy milyen ülni egy valódi Natuzzi fotelben és heverőn.

„És ez itt az úszómedence. Miklóssal, igaz drágám, úgy gondoltuk, hogy sokkal kényelmesebb a nagy melegben itt hűsíteni magunkat, mint leautózni a tóhoz", fejezte be a tárlatvezetésnek is beillő sétát Ildi, amikor kínzásunk megkoronázásaként

a hegy oldalába vájt lépcsőn levezetett bennünket egy, a ház alatti sziklás teraszba vájt medencéhez. Természetesen innen is ugyanolyan lenyűgöző kilátás nyílt a buján zöldellő tájra, mint a házból.

„Karcsit pedig nemsokára csoportvezetőnek nevezik ki", mondta a feleségem hosszú, hosszú csöndet követően, mintegy válasz gyanánt a medencére, miközben diadalmasan körbepillantott.

Minden szem rám szegeződött. „Hát... ezt még meglátjuk", nyögtem ki nagy nehezen. Tapintani lehetett körülöttem a csendet. Lopva a feleségemre pillantottam. Összeszorított ajakkal, ádáz tekintettel bámult vissza rám. Hosszú másodpercekbe telt, amíg el tudtam szakadni Mariann tekintetétől, de újra csak ennyi telt tőlem: „Ezt még meglátjuk". A medence alján napsugarak villództak.

„Nahát, ez nagyszerű", felelte Miklós, és beleivott az italába. „Gratulálok", mondta Ildi, aki illedelmesen, de cseppet sem lelkesen mosolygott. Szemmel láthatóan ez a bejelentés semmilyen hatást sem gyakorolt rájuk. Nagyot húztam a koktélomból, és megkönnyebbülve nyugtáztam, hogy a sógornőm a kétségtelenül márkás és szép kerti bútorokra tereli a szót.

„Mikor akartad elmondani?", szólalt meg hosszú, nagyon hosszú csönd után másnap a kocsiban Mariann, miután hosszas belső tusa és tépelődés után bevallottam neki, hogy nem engem neveztek ki a csoport élére. Félúton jártunk a tihanyi rév felé.

Válasz helyett tehetetlenül emeltem fel mindkét kezem a kormányról, és ejtettem vissza. Mit is mondhattam volna. Hála istennek, abban a pillanatban Léda felébredt és elkezdett hangosan nyafogni, éhes volt, vagy valami más baja volt, már nem emlékszem. Hálásan pillantottam rá a visszapillantó tükörből, és azt sem bántam, hogy majd az egész utat végighisztizi.

Még két napot töltöttünk Fonyódligeten. Mardosott a lelkifurdalás, és Mariann sem állt szóba velem. Engesztelésképpen az első estén megpróbáltam közeledni hozzá. Előbb a hasát simogattam – ezt régen nagyon szerette –, de amikor szép lassan lejjebb akartam csúsztatni a kezem, egyetlen mozdulattal ellökte. Egy ideig sértődöt-

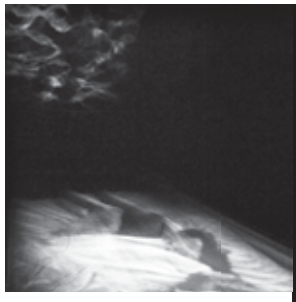

ten feküdtem mellette, de nem tettem szóvá a dolgot. Végigveszekedtük az egész napot, és nem volt kedvem folytatni. Nyugtalanul forgolódtam, nem bírtam aludni. Egy idő után arra eszméltem, hogy Mariann egyenletesen szuszog mellettem. Kimentem a konyhába, felnyitottam egy üveg bort, és bekapcsoltam a rádiót. Valami helyi adóból dallamos, álmosító zene áradt. Csak ültem ott, és tehetetlenül bámultam a tükörképemet, egy elmosódott foltot a konyhaszekrény foncsorozott, színes üvegén. A környékre tökéletes csend ereszkedett, a technósok aznap éjjel nem mutatkoztak. Magam sem értem, miért, de váratlanul egy régi esetem jutott eszembe.

Kezdő ügyvéd koromban egy testi sértéses ügyben védőként jártam el, és a vádlott, aki egyben a sértett férje is volt, így magyarázta a tettét: „Megütöttem, mert amikor holtfáradtan hazajöttem a munkából, nem kaptam pinát, pedig szépen kértem." Amikor felidéztem magamban a vádlott szinte már sértődött hangját és őszintének ható felháborodását, egy pillanatra ökölbe szorult a kezem, de aztán gyorsan el is ernyedt. Manapság, amikor a feminizmus uralja és egyben formálja a közvéleményt, ezt az ügyet bizonyára nem úsznám meg egy sima próbára bocsátással, gondoltam magamban, miközben az ölembe ejtett öklömet bámultam. Ebben a pillanatban a rádióból felcsendült a Forever Young semmivel sem összetéveszthető dallama, és amikor a szívbemarkoló szintetizátorszóló után meghallottam az énekes hangját, önkéntelenül is felálltam. Magam elé emeltem a kezem, s mintha egy láthatatlan partnert ölelnék magamhoz szorosan, mégis lágyan, elkezdtem lassú, apró léptekkel forogni a saját tengelyem körül. Boglárkák és mindenféle más lányok a kamaszkoromból apró bolygókként száguldoztak a szaggatott filmszalagon, aztán az utolsó soroknál – *„Forever young, I want to be forever young. Do you really want to live forever?"* – nem bírtam tovább, elsírtam magam.

Két hetet maradtunk még Fonyódligeten, de többé már nem közeledtünk egymáshoz. Miután visszajöttünk Pestre, Mariann közölte velem, hogy ezentúl fogamzásgátlót szed.

COLUMN. 2013, VIDEOINSTALLÁCIÓ, BESZTERCEBÁNYA

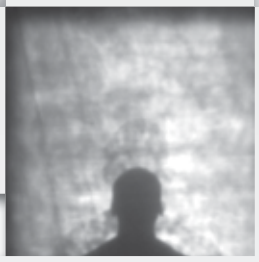

HÁY JÁNOS

LERÁZZA

Lerázza magáról,
mint kutya a vizet,
és azzal szembesül,
hogy épp az a
fájdalom, ami érte,
talán meghalt valaki
időlegesen vagy végleg,
nem érdekli.
Annyi fájdalom van,
mért pont ez,
gondolta, és épp
a tükörbe nézett,
mért pont ez
érdekeljen.

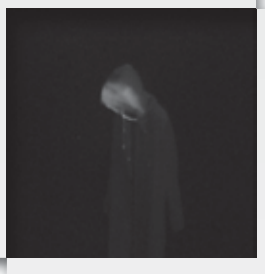

MI A FÁJDALOM

Mi a fájdalom,
kérdezte magától,
mert láthatóan,
mondani sem kellett,
fájt.
A térdére kenőcsöt kent,
hogy az legalább
kevésbé, de volt,
ahová nem lehetett,
s hogy a fájdalom
egy üzlet, mennyi
is volt ez a krém,
s hogy tulajdonképpen,
ő is üzletel a fájdalommal.
Mindent meg lehet venni,
a bort, mikor az utcán koldul,
az érzelmet, ha épp nem ott,
mindent, ami épp nincsen,
s hogy végül is a gyógyszergyárak,
sem feleslegesen termelnek.

MEGÉLNI

Megélni, hogy a férfi
mindig ott van mellette,
hogy úgy történnek a dolgok,
hogy nincsenek tervezve,
hogy nem abban
az egy órában, amikor
meg volt beszélve,
a gyerek az oviban,
ő meg ma a munkából
kicsit késhet, vagy
erre a napra kikérte
magát, hanem este,
bármelyik napon,
mert mindig ott van
épp mellette,
s megtörténhet az egész,
csak úgy véletlen.

VÍZRE

Vízre írta a nevét.
Ősz volt.
A víz már hideg volt,
de nem annyira,
hogy legalább időlegesen
belefagyjon.

DISTURBIA. 2013, INTERAKTÍV HELYSPECIFIKUS VIDEOINSTALLÁCIÓ,
SPURENSICHERUNG PROJEKT, KULTÚRNY DOM B31, LIPCSE, NÉMETORSZÁG

EGYEDÜL

Egyedül lenni
valahol messze,
és érezni,
hogy nincsen hazám,
nincs az a ház,
nincs az a fa
és nincsen az a lány.

Hogy mi az az otthon,
s most épp mitől más,
csak azt érzi, hogy
hiába technika,
visszamenne oda.
Talán meghalt,
talán él még,
mert kérdezi
kisfiam ettél,
s veszel magadra
meleg ruhát.
Oda visszamenni,
ahol nem csak
egy telefon, hanem
tény lesz, van
az a lány.

GYEREKVERS

Úr isten,
ne menj oda Zolika,
ott darazsak vannak.
Úr isten,
nem menj oda Zolika,
mert leesel.
Úr isten,
nem menj oda Zolika,
mert telemegy a cipőd homokkal.
Úr isten,
ne menj oda Zolika,
mert az a gyerek egy bacilusgazda.
Úr isten,
mibe ültél Zolika,
ez egy kaki, biztos kaki.
Úr isten,
meneküljünk Zolika,
ez egy játszótér!

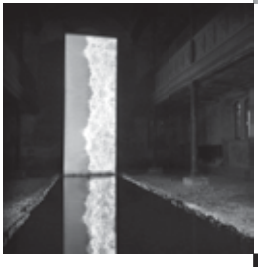

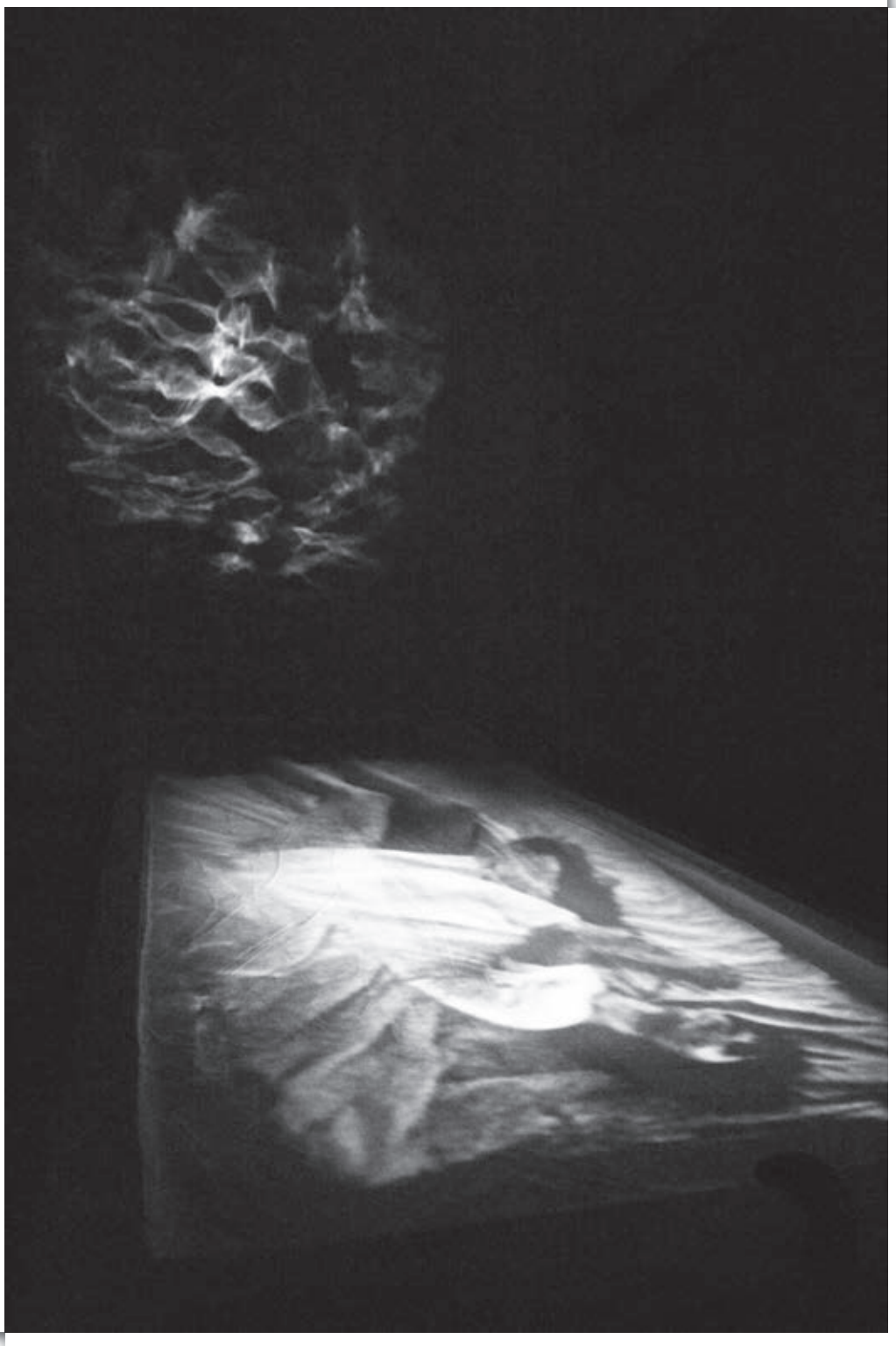

DISTURBIA. 2013, INTERAKTÍV HELYSPECIFIKUS VIDEOINSTALLÁCIÓ,
SPURENSICHERUNG PROJEKT, KULTÚRNY DOM B31, LIPCSE, NÉMETORSZÁG

DEBRECENI BOGLÁRKA

BALETTCIPŐ

Balettcipó a Balettcipőben!
Krémes Ili kávéval és különleges ajánlatokkal várunk minden éhes kitérő-betérőt! Ezen a rendkívüli helyen mindenki megkapja, amire vágyik!

Térjen be hozzánk, kóstolja végig ételeinket!

EzPresszónk specialitása a hétmagvas, ropogósra sült, mentalevéllel hintett balettcipó és a rózsaszín fondant-nal bevont, mogyoróvajas töltelékkel dúsított, franciadrazséval díszített balettcipő, a selymes, puha vattacukorcsodák között.

Kakukkfüves bárányraguleves olivás sült balettcipóban, kacsamájpástétom friss salátaágyon, balettcipőben, kapható! Omlós bárány, omlós köntösben, ínycsiklandó illatorgia, fenomenális ízhatás!

Hozzánk érdemes ellátogatni!

Vaníliás, málnás, epres, fosókaszilvás, feketeszedres, vörösáfonyás és kajszibarackos vattacukival kényeztetjük vendégeinket! Az idei év slágere a meggyes-mákos ragacs, az igazi!

Diétázó balett-táncosainknak ajánljuk a ház különlegességét, a gabonamentes balettcipót, zelleres-sárgarépás v. cukorral, curry mártással öntve!

Vattacukor háromszáz, diétás háromötven, hozott anyagból négyötven, extra feltéttel, „fokmérő" darázzsal ötszáz, két darázzsal ötötven! Idomított darazsaink csak az első harapások után térnek vissza hozzánk, addig kizárólag Önt dongják körbe!

Keresse a fullánkját!

A legtöbb darazsat elfogyasztó kedves vendégeink decemberben sorsoláson vesznek részt. Sorsolás a karácsonyi after partyn, január 15-én! A fődíj egy különleges, Swarovski kristályokkal díszített arany balettcipő, kígyóbőr berakással, matyó hímzéssel, a megfelelő méretben! Lábujj-, sarokigazítás a helyszínen, a Hamupipő különterem priviszegletében!

Nem hiába, a piros pöttyös az igazi!

Balzsamecettel érlelt laskagomba, görög joghurtból készült tzatziki mellett hagyományos balettcipő kapható, 26-tól 42-es méretig!

Ára, babarózsaszín, ezerötszáz! Hófehér, ezerhat! Babakék, ezerhét! Banánzöld, ezernyolc! Óezüst és óborzalom, ezerkilenc! Kanárisárga, kétezer! Karamellírozott hagyma rendelése esetén egységesen ezerhárom, balettcipóval még olcsóbb!

Csócsálgassák!

Balettcipőtalp szarvas- és krokodilbőrből, felsőrész selyemből, pamut és műszálas változatban is!

Kívánságára kielégítjük extra igényeit!

És hódolunk a kultúrának! Az első teremben vendégeink kivetítőn nézhetik a *Hattyúk tavá*t, a Magyar Állami Operaház idén 125 éves, fenomenális, többszörösen díjnyertes, a Bolsoj társulatát ezerszeresen leköröző balettegyüttesének előadásában! A műsor mellé hattyú alakú habcsókot kínálunk! A *Diótörő*höz diós-áfonyás muffint szolgálunk fel, gyömbéres vaníliasodóval, csokoládéöntettel! *Csipkerózsika* kedvence: csirkemell kandírozott ibolyával, rózsavízzel hintve! A *Rómeó és Júlia*-rajongók maroktőrrel szelhetik a kesernyés naranccsal dúsított, álmérgezett kacsabacsát!

Egyétek és vegyétek, mert ez az én kacsám!

Hogy a hiperaktív vendégek se unatkozzanak, mapedkodjanak, a hátsó teremben balettoktatás folyik!

A klasszikus és jazzbalett nagyjai várják a táncolni vágyókat, minden korosztályból! Bababalett, gyermekbalett, bakfisbalett, felnőttbalett, kutyabalett, cicabalett és nyögdíjas balett-tanfolyamokat indítunk, havi rendszerességgel!

Kezdő, középhaladó, haladó és profi csoportjainkban próbálhatja ki magát!

Áprilisban a moszkvai Balett Akadémia egykori növendéke, a bécsi Staatsoper hajdanvolt táncosa, a müncheni Bayerische Staatsoper hajdani állandó vendégszólistája, a virtuóz technikájú klasszikus táncos, ifj. Harangozó Gyula koreografál!

Májusban a közel 40 éves Győri Balett táncosaival mozoghatnak együtt tanulóink! A tranzisztorkor hajnala óta működő együttes színvonalát Markó Iván szellemisége biztosítja! A társulat magas művészeti szinten megvalósított produkciói mellett iskolát is működtet, melybe a legtehetségesebbek automatikusan felvételt nyernek májusi ak-

ciónk keretei között! Feltéve, ha bulimiások, és elfogyasztanak minimum 30 balettcipót vagy balettcipőt, a szivárvány minden színében és ízében!

Ne feledjük, a felhők fölött mindig kék az ég!

Különtermünkben balettcipő-javítás! A *suszter manói Mekk Mester* vezetésével éjjel-nappal kalapálnak, a *széttáncolt cipellők* helyrehozatala a ház profiljához tartozik! Hogy várakozás közben se unatkozzanak, egy rózsaborsos-mézes balettcipő elfogyasztása közben meghallgathatják nemcsak a balett világtörténetét, de a vonatkozó Grimm-meséket angol, magyar és német nyelven is!

Egyél egy balettcipőt, és Mekk Elek elmekegi sorsodat!

McJósda a Balettcipőben!

Mi teljes körű szolgáltatást nyújtunk a balettcipő és a tánc szerelmeseinek! Ellenben a szerelmeseknek sem okozunk csalódást! 2007-ben létesített patinás retro éttermünkben kényelmesen kialakított boxokban kortyolhatják melanzsukat és sárdonéjukat! Öblös fotelekben, nyugodt körülmények között, a világ zajától távol, színterápiás kezelések közepette törhetik meg balettcipójukat!

És végül, de nem utolsósorban, randevú a Balettcipőben!

Szolgáltatásainkat még a swinger clubok is megirigyelhetnék!

Sötét zugaink, különtermeink kiválóan alkalmasak szerelmi légyottok lebonyolítására!

Jöjjön el és győződjön meg saját szemével a hely kuriozális mivoltáról!

Heti ajánlatunk: angol gombakrémleves szarvasgombaolajjal, grillezett rák limettás tökmagolajjal esztetett avokádósalátával, valamint szecsuáni borsban sült vöröstonhal, üvegtésztás ceruzababbal töltve, mazsolás-kardamomos mángoldcipőágyon, mérgesszömörcével. Bízd a fantáziánkra!

Ne feledd, aki siet, zsebre vághat két középkövér balettcipót! ☺

PERSONAL MOSES. 2014, HELYSPECIFIKUS VIDEOINSTALLÁCIÓ,
WHITE NIGHT, HARANG UTCAI ZSINAGÓGA, KASSA

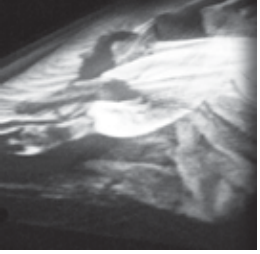
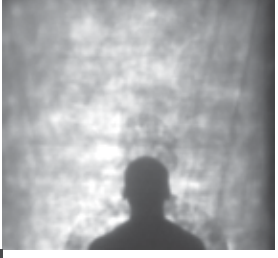

PÉNZES TÍMEA

FÉNYFOGÓCSKA

csemetéim reggel a fejükbe veszik,
hogy a cumisüveg fogantyúja helyett
inkább a felkelő nap
ablakon behulló sugarait
fogják meg,
hiszen enni bármikor lehet,
de a fényt fogni csak alkalomadtán.

este ismét fénycsíkokra vadásznak,
a holdfény nyomába erednek,
s mikor azt nem sikerül elkapni,
világító gömbjük
falra vetülő csillagjait próbálják
megkaparintani.

addig-addig nyitogatják és csukogatják
parányi öklüket,
míg le nem dönti őket lábukról
és el nem nyeli őket
egy csupa fény álom

ÖLELGETŐSDI

Ajna agyonölelgetné Konit,
mikor rátör a túlcsorduló szerethetnék,
és ha Koni engedné, ám Konit sokkal jobban érdekli
egy gyorsan gördülő kocsikerék.

megrémül attól is, hogy kaparás,
csípés vagy harapás lesz a jussa,
Ajna bármivé fajulható ölelése elől
inkább menekülőre fogja.

hanyatt-homlok szedi a lábát
a játékok közé a sarokba,
de Ajna szertelen szeretete előtt
nincs a lakásnak egyetlen biztos zuga.

IKERBESZÉD

fennhangon mondják a magukét
nem győzik megosztani egymással
a csöppnyi lényükben gyűlő,
világraszóló tapasztalatokat.
minket is bevonnak a párbeszédbe,
a mosolygó megfigyelőket,
de bőven beérjük azzal,
hogy ők értik és közben jókat kacagnak.

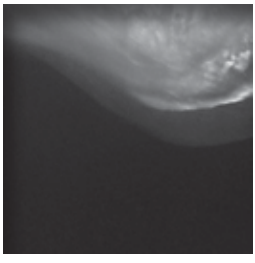

HARAPÁSKARKÖTŐ

hajba kapni nem tudnak,
mert Konit nem áldotta meg
dús hajjal az ég
csak ő tépi könyörtelenül Ajna üstökét

foga is neki van több
karkötőt készít vele Ajnának
Ajna karján apró, de mély
fognyomok sorjáznak

csillapodik a fájdalom,
ha Koni nagyot harap?
nem tudni, de Ajna szájából
fájdalmas kiáltás fakad

alig halványul az első
már készül is a következő,
egyre hosszabb karján
a vörösen izzó harapáskarkötő.

GYURÁSZ MARIANNA

NE NÉZZ LE!

A macskakövekkel kirakott út közepén caplatott – igen, egy irodalmár minden bizonnyal az ő mozgáskultúrájával példázná a caplatás jelenségét, vihogott fel magában, aztán úgy fél másodperc alatt visszakúszott az arcára az általános, merengő kifejezés. Máskor mindig ügyelt arra, hogy kecsesnek tűnjön. Meg éterinek. Most azon gondolkodott, lehetséges-e, hogy egyik cipője pici sarka még a liliputinál is szemernyibb méretűre zsugorodott, merthogy az egyensúly, na, az valahol nagyon hibádzott. Elvesztette valahol a Tillyék bérlakásától az Albert híd felé vezető kacskaringós útvonalon. Ami – még az is megeshet – talán csak az ő fejében volt kacskaringós. Egyébként is szerette a kusza és egymásba hajló és kibogozhatatlan dolgokat. Felnézett egy utcalámpára, némileg bizonytalan dőlésszögben, a fejét először balra döntötte, majd jobbra, és nevetett azon, hogy a kép mennyire nevetségesen lassan követi a mozdulatait. Lebegő kis üstökösök! Csapdába csalt szentjánosbogarak! Kiszabadította volna őket, de nem volt biztos benne, hogy törpesarkúi is benne lennének a mentőakcióban (vagy akár tulajdon áruló végtagjai, ha már itt tartunk), úgyhogy inkább továbbsétált. Caplatott.

Talán Tonynak igaza volt, és az a gyanús, kékes fénnyel derengő koktél tényleg a radioaktivitás miatt sugárzott. Akkor talán ő is sugárzik éppen... Legalább ötöt felhajtott... Hú! Lenézett a kezére. Kissé homályosnak tűnt, de ragyogást, azt nem árasztott, egész picit sem. Csalódottan ejtette vissza az oldala mellé, gyűrűi összekoccantak, és ő rájuk szólt, hogy: – Csendesebben!

Szeretett volna fényleni. Mármint úgy fizikailag. Kék és fagyos-fehér szikrákat szórni és talán egy kicsivel a föld fölött lebegni, hát az csodás lenne, csodás, és Tilly milyen fenomenálisan fantasztikus fotókat készíthetne róla az új masinájával, gondolta, és mosolygott, egyrészt, mert még ebben az enyhén illuminált állapotban is (jó, ő így fogalmazott volna) feltűnt neki a szándékolatlan alliteráció. Húú... Vagy készíthetnének egy stop motion videót Peaches legújabb da-

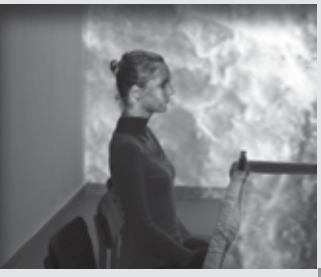

lára. Csodás-csodás-csodás lenne! Instant youtube-siker, a blogoszféra imádná, ééhés... Csuklott egyet. Megbotlott, de végül is nem vágódott orra, amin maga is meglepődött, de azért örült a dolognak. Az nem lett volna csodás. Kissé lejjebb ereszkedett a fellegekből, és innentől kezdve az orra elé is vetett néha-néha egy-egy pillantást.

De hát na. Nem ragyogott. Még csak a foszforeszkálás sem ment neki, hiába próbálkozott. Feladta. Helyette dúdolni kezdett, cipőtalpa csattogott, az utcalámpák fényei pedig lassacskán elmaradtak mellőle. A dal, amit halkan zümmögött magában, haldokló, lassan kihunyó csillagokról szólt, és elszomorította. Nem sokat konyított az asztronómiához, de úgy érezte, érzi, milyen lehet haldokló csillagnak lenni. Azért valahol furcsállta a gondolatot, hogy valami, ami még csak nem is élő, ennyire megrázó módon haldokolhat. Emlékezett rá, hogy egyik csoporttársa pár évvel ezelőtt (nem is olyan régen) autóbalesetet szenvedett (halálos kimenetelűt), és azt is fel tudta idézni, mit érzett akkor. Valami furcsa, hideg döbbenetet, ami napokig ült a mellkasán, ő pedig ösztönösen próbálta elkergetni. Talán bőgött is valamikor útközben, de inkább a zavarodottság, mint a gyász miatt. Aztán elmúlt az egész. Nem tudta, miért ez a tragédia ugrott be neki elsőként, talán mert közelebbről még sosem látta a halált. (Furcsa módon. Hála az égnek.) De most ezt a kissé talán túl akaratosan depresszív dalt dúdolva érdekelte volna, miért annyival könnyebb a csillagok halálán szomorkodni, mint az emberekén.

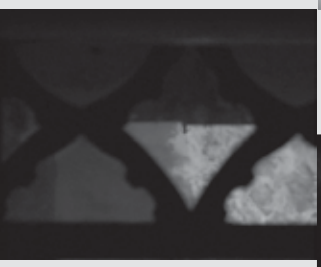

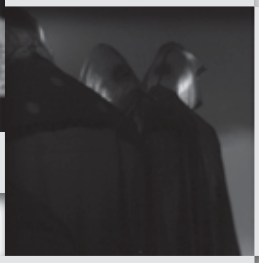

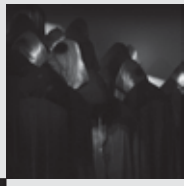

A csillagok olyan gyönyörűek! Azokon a magas felbontású, űrteleszkópokkal készített képeken...

És pár perc múlva ismét tele volt a feje azokkal a gyönyörű képekkel és jeges-fehér szikrákkal, amikről az előbb álmodozott. Most muffinokról és tüllszoknyákról énekelt, persze csak halkan, mert bolondnak nézhették, de őrültnek nem, és hirtelen lerázta magáról a lomhaságot is, most megint szinte szökdécselt, ahogy szokott. Nemsokára odaér az Albert hídhoz, és a víz olyan gyönyörű így éjszaka, és az éjszaka is gyönyörű, csak kissé hideg, de rá se ránts, rá se ránts, Imogen, mondta magának. Volt, mi fűtse, és hát fiatal volt és bohó, és csak a szépet volt hajlandó tudomásul venni, a szép és vidám, vagy a szép és szomorú dolgokat.

Mindent csak pár tünékeny, rövid kis pillanatra.

Úgy semmi sem árthat. Nincs rá ideje.

Nincs rá ideje, hogy túl mélyre kerüljön.

A kivilágított épületeket csodálta útközben, és elkápráztatták.

Egy részeg lány univerzummintás ruháját és fényes mokaszinjait csodálta, és elhatározta, hogy neki is be kell szereznie valami hasonlót. Gyönyörű-gyönyörű-gyönyörű! A csillagokat is csodálta volna, de a város izzott, szóval még akkor sem tudta volna kivenni őket, ha tiszta az ég, pedig innen nem tűnt épp tisztának. De nem bánta. A Hubble teleszkóp úgyis jobban látja őket, és még képeket is készít, mint egy becsületes partifotós, aranyos, aranyos Hubble teleszkóp! Megölelgette volna. A kedves, fehérköpenyes tudósokat is megölelgette volna. Tegyük hozzá, ismert pár fehérköpenyes tudóspalántát, például Bent és Johnt Tilly haveri köréből, akik kicsit túlságosan is jóban voltak, és őket már kevésbé volt kedve megölelgetni, mert Bent néha érzéketlen idiótának tartotta például, Johnt meg perverznek, de fátylat rá. Ha a közelben lettek volna, talán mégis rászánja magát egy Teletubby-hátpacskolásra ebben a pillanatban. A maguk módján azért szerethetőek mindketten.

Eszébe jutott Peaches egyik kis dala, amelyik arról szólt, hogy valójában minden ember jó meg szerethető, meg egy kicsit arról, hogy Jézus egy másik bolygóról érkezett, bár az a rész nem volt előtte teljesen világos. De talán csak mert Peaches is kicsit mesze járt a Föld nevű bolygótól, mikor dalszerzett. Igen, már emlékezett, Tillyvel ők is ott voltak, és akkor nagyon, nagyon sokat vihogtak az egészen. És azért mégis annyira mélynek tűnt. Mármint ott és akkor.

Most meg már nem látja az értelmét semminek sem.

Ez a gondolat hirtelen és teljesen váratlanul nyilallt belé, és le kellett futtatnia valamiféle ellenőrzőprogramot, hogy most valóban ezt gondolta-e.

Hogy nem látja az értelmét semminek. Hát... valószínűleg igaz. Valószínűleg eddig is így érzett, csak épp cseppet sem törődött vele. Ha az ember elég elszánt, nagyon sok dolgot talál, ami eltereli a figyelmét azokról a dolgokról, amiket nem akar észrevenni. És ebben ő mindig nagyon jó volt, azt azért el kell ismerni. Sok mindenben volt ‚egy kevéssé' jó vagy ‚egész tehetséges', de zseniális talán csak ebben. Lehetséges, hogy épp ez a probléma egyik gyökere, mármint a sok közül. Hmm, gondolta, miközben lépcsőt mászott, és alig egy perc múlva már ott is állt az Albert híd korlátjának támaszkodva, kezét sötétrózsaszín ballonkabátjának zsebébe csúsztatva. Ez a szakasz már messzebb esett a városközponttól, itt a közvilágítás kevésbé bántotta a szemet, és akik rettegtek az éjszakai utcáktól, ritkán jártak erre. A folyó impozánsan morajlott mélyen alatta, zavaros volt, de így éjnek idején inkább csak... sötét. Azt hitte, szebbnek fogja találni, de talán csak elveszítette azt a hangulatot, mint sok más hangulatot, vagy épp az egyensúlyát, mióta elindult Tillyéktől. Akkor még szinte hisztérikus vidámsággal táncolt a küszöbön, a folyosó sötét, a lakásban neonfények cikáztak, és némelyik üvegpohár alja kékesen derengett. És bár élvezte a partit és a társaságot és a barátait, úgy érezte, indulnia kell, mert odakint is annyi még a csodálnivaló... És talán közrejátszott a tudat, hogy másnap viszonylag korán kellett kelnie: előadása volt, és arról az óráról nem lóghatott el még egyszer. De ez igazán nem rontott a kedvén. A buli egyébként is haldoklott. Olyan méltóságteljes, csendes módon, Tilly ehhez egészen értett, valószínűleg azért, mert elég rendes környéken lakott, és nem szeretett volna összetűzésbe keveredni a szomszédokkal, akik tulajdonképpen kedvelték. Tilly vajon hogyan csinálja, hogy a megfelelő pillanatban mindig olyan hatékony és komoly tud lenni, mikor máskor teljesen olyan, mint ő, Imogen, szóval vad és vidám és bolondos. Talán itt lehet a velociraptor elásva, filozofált. Tilly csak bolondos. Ő meg bolond. Némileg.

Még mindig a folyót bámulta, az elzúgó vizet, és gőze sem volt, miért, mert hisz épp az előbb állapította meg magában, hogy cseppet sem tetszik neki a látvány. Elindulhatna. A hideg beette magát a kabátja alá (persze, hiszen az csak arra szolgált, hogy szép legyen), a fülbevalóját két kis jégcsapnak érezte a fülében (olyan szépek voltak! persze, hiszen még vadiújak). Szédült. Kit érdekelnek a rohadt fülbevalók! Kit érdekelnek, kit érdekelnek, kit érdekelnek! Valami furcsa elkeseredettség szállta meg, és szinte észre sem vette, mit tesz, mikor – egyiket a másik után – kivarázsolta őket a füléből, aztán lassú mozdulattal kiejtette őket a kezéből. Persze nem látta, nem is hallotta, mikor vizet értek. Olyan jelentéktelenek voltak. Talán akkor sem látna sokkal többet, ha egy felnőtt ember ugrik le mellőle

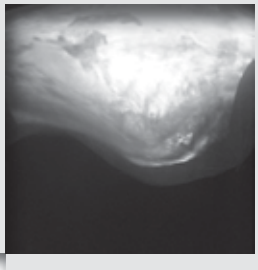

a korlátról, amin most a kezeit nyugtatta, amin most pirosra festett körmökkel zongorázott valami zavaros kis dallamot. (Mit számít? Úgysem lehet hallani, a korlát nem zongora, a korlát nem hangszer, a hangszerekkel ellentétben igazi életfeladata van, másra meg úgyse jó.) Bár azért azt csak hallania kéne. Mármint ha valaki a vízbe veti magát tőle úgy negyed méterre. Úgy kéne lennie, úgy tűnt... helyesnek. De aztán ki tudja. Ha az ember észrevétlenül akar kilépni a játékból, joga van rá, nem igaz? Megint csak... gőze sem volt. Hé. Most már igazán elég volt, gondolatok: vágányváltás! Most azonnal!

Hisz máskor is azt teszik. Mármint vágányt váltanak. Folyamatosan.

És érdekes módon ez használt, mármint valóban más vágányra terelődtek a gondolatai, csak az volt a gond, hogy ez az új pontosan ugyanabba az irányba tartott, mint a régi. Arra gondolt, mennyire furcsa (nevetséges, szánalmas, szomorú, szomorú) ez a zűrzavar itt a fejében, ahol valamiféle világképnek, életfelfogásnak, célrendszernek, értékrendnek kéne lenni, de nincs. Csak ezek a törékeny, gyönyörű és kérészéletű képek vannak, háromnapos csodák, időszakos mániák és varázslatok. Ami új, az csodás. Aztán unalmassá válik. A felszín elveszíti a varázsát, mélyebbre nem hajlandó nézni, továbbáll. Csak ezek a tökéletesre szerkesztett képek vannak, teljesen, mint a tumblr-blogja, nevetett magában. Mintha az élete is csak egy kis palack lenne, csak érdekes és színes és fényes pillangók kicsi tárháza, semmi más. És tökéletesen áttetsző, hogy mindenki lássa és irigyeljék. És ha megfakulnak és lesüllyednek a terrárium aljára, hát annyi nekik, kampec, és azt úgysem látja már senki. Eggyé válnak az avarral.

Hát szép. Gyönyörű. Komolyan. Mintha ez élet lenne. És ez így megy majd körbe-körbe, mindig így ment. Szóval talán nem lenne annyira ostoba döntés úgy tenni, mintha ő is csak egy csillogó, a H&M-ből vadászott függő lenne, és igazából neki sem volt sokkal több értelme, mint annak a nyavalyás flitteres fülbevalónak, tehát talán nem számít, hogy itt áll a korlát mellett vagy a folyó sodorja lassan lefelé. Nem mintha bármelyik opció olyan borzalmasnak tűnt vol-

na (talán az egyik kissé több kellemetlenséggel járt, novemberi mélymerüléssel, viszont határozottan rövidebb időintervallumba sűrítve, mint a másik lehetőség összes kellemetlensége). De igazából egyiknek se látta sokkal több értelmét, mint a másiknak, pedig életében talán először megpróbált igazán, igazán komolyan elgondolkodni valamin. Érveket találni pro és kontra. De nem nagyon ment, mert nem volt biztos semmiben. Mert oké, Tillynek és Tonynak és Peachesnek (és Karennek) hiányozna, és Florence-éknak meg Simonéknak is talán, és feltehetőleg valahol a szüleinek (de nekik ott van még Bonnie meg Cathy), de úgy kábé ennyi, és nem mintha ők egyedül maradnának vagy annyira magukba fordulóak lennének, szóval túltennék magukat a dolgon. Azért nem lett volna túl kedves dolog tőle, és nem is akart fájdalmat okozni, de az élete az övé, nem igaz? Nem igaz? Ez az egész csillámporos katyvasz.

Észre sem vette, mikor rúgta le a cipőit. Na azért nem a folyóba, csak a gyalogjáróra. Valami nyomot azért hagyjon maga után az ember.

A fél lábát már átvetette a korláton, mikor meghallotta a csilingelést. Lepillantott az utcára.

– Hűha!

Sohasem látott még ilyen gyönyörű valamit, és bár sose gondolta volna, hogy ezt az érzést egyszer majd egy villamos váltja ki belőle, de hát a fene essen belé, nagyon szép villamos volt. Millió apró, karácsonyi égő pislákolt rajta, ahogy lassan, előkelően siklott a síneken. Mintha sosem állna meg, és talán meg sem áll, álló nap és álló éjszaka csak csilingel és jár körbe-körbe a városon, egyik ponton felugrasz rá, egy másik ponton lepattansz, és még a térded sem sérted fel, úgy vigyáz az utasokra. És közben csillog és hunyorog bárkire, aki rátekint.

Imogen villámsebességgel húzta vissza a lábát a korlát innenső oldalára, olyan gyorsan, hogy másik bokája megbicsaklott és alig bírta megtartani a súlyát, és ha még annál is ügyetlenebb, mint amilyen, könnyen átbucskázhatott volna a másik oldalra, ahol nem voltak csillogó-villogó tömegközlekedési eszközök, csak kavargó feketeség.

De sikerült megőriznie az egyensúlyát. Meg sem ijedt különösebben. Rég nem gondolt már a folyóra, amely ott zúgott alatta. Felkapta a törpesarkúit, csak a kezébe, nem a lábára, és elindult vissza arra, ahonnét jött. Időközben a hó is szállingózni kezdett, még csak másodszor vagy harmadszor ebben az évben, és ő hatalmas, csillogó szemekkel bámult fel az égre. Aztán vissza a villamosra. Talán ő csilingelte le a hópelyheket a felhőkből, gondolta és vigyorgott. Csodálatos, az egész világ csodálatos, ha siet, talán még utoléri, szóval szaladni kezdett.

Egy ponton azért megállt, hogy a cipellőit visszahúzza a lábára.

Picit már azért sajnálta, hogy azokat a fülbevalókat belehajította a folyó zavaros és mohó vizébe. Teljesen újak voltak. Idejük se volt tönkremenni.

LIFE SIGNS (THE WELL). 2016, MANIPULÁLT READY-MADE IN SITU

ZALÁN TIBOR

TÖRTÉNET SEHOLBÓL

Itt volt
de nincs sehol
a seholban a sehol
sincs sehol
Bezár a bolt a boltos
legény fürkészi csillagát
az éjszaka labirintus a
nappal elroppant tükör
hátra megy és
fölakasztja magát

A KÁPOLNA

Kis fehér kápolna a domb
oldalához ragasztva Szerényen
álldogál ott mint ki bocsánatot
kér hogy létezik Csak úgy álldogál
Ő az aprócska domb-sziget egyetlen lakója
Hívei a szél hívei a csillagok olykor
a hold is eltérdepel a korhadozó
padsorokban Dagálykor a tenger
szinte a falépcsőit nyalogatja
Évek alatt kiismerte a viharok
miséjének különös szertartását
ahogy a rések orgonái felzengnek
s az éjszakai áradat megkongatja
tornyában az apró harangot
Sosem vágyott ennél többre
A magány számára a teljes
élet De azt is tudja egyszer majd
csónakok kötnek ki a sziget
öbleiben és fürge kezű ácsok
elbontják széthordják a köveit
feldarabolják tüzelőfának
az ácsolt gerendákat
beöntik a kis harangot eltüzelik
a képeket ne csúnyálkodjék bele
a parti látványba Honnan is
tudhatnák hányszor járt erre
az Isten érkezett ide pihenni vagy
a távolba elmerengni Lába
nyomát elmosták az esők
elborították a havak elszárította
a sirokkó avarjával borította az idő
De a kápolna minderre
emlékezik S ha elbontják a
már nem látható öröklétig
ott maradó isteni léptek fognak
emlékezni hajdani létére

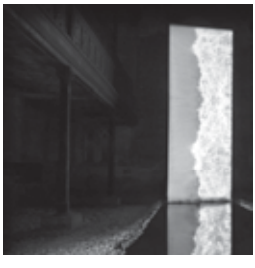

PULT ALATT

A tájképfestő sorra gondosan
felakasztgatja a bisztró elé
állított állványokra színes
képecskéit Elégedetten szemléli
őket A festményeken élénkebb
a látvány mint valóságukban
a tájak Ez hogy lehet Nem
lehet Pedig hogy igen Bizonyság
rá ez alkalmi utcai tárlat
A turista közel megy bámul
bele a képekbe hol a tájat
hol a képet nézi de jószerével
nem lát semmit A tájképfestő
türelmesen hagyja hogy
a bámészkodók ne vásároljanak
tőle Arcán időnként a mester
ember magabiztossága és a
lelepleződés riadalma ránt
különös grimaszokat Pultja
alatt késével babrál Vagy a tájat
vagy a tájról a képet készül
összeszabdalni

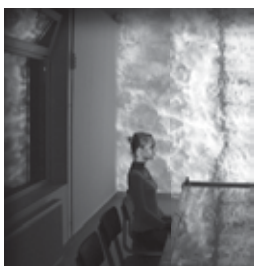

LIFE SIGNS (THE WELL). 2016, MANIPULÁLT READY-MADE IN SITU

BOGYÓ NOÉMI

VAKFOLTOK

1988

Adam erőtlenül botorkált vissza a cellájába. Lerogyott a priccsre, kétségbeesésében eleredtek a könnyei. Egy besúgó, egy áruló. Akkor inkább a becsületes halál, a golyó, az akasztófa, a tőzeges anyaföld a fenyvesek alatt. Egy másik belső hang is szót követelt: selymes fűről, behavazott nyírfákról, karcsú női derekakról, karácsonyi mákos kalácsról mesélt, s megalkuvásról, mimikriről, semmitmondó általános jelentésekről. Az optimista jövővízió álomba ringatta Adamot. Minden filmkockáján a kihallgatótiszt szerepelt: Blažek mint intrikus, Blažek mint jóakaró, Blažek mint vadállat. Blažek szerepkörének megfelelő volt Kubiš elvtársnő asszisztenciája is. A segítőkész Blažek felett glóriás Zlatka repkedett, a pofonokat osztogató kihallgatótiszt körül pedig seprűn lovagoló boszorkány körözött. A leghátborzongatóbb mégis az az álomkép volt, amelyen Kubiš elvtársnő meztelenül kellette magát Blažek íróasztalán, aki behízelgően próbálta Adamot szóra bírni, s ő vallott Helenáról, aki amerikai kém volt, a munkásosztály ellensége, egy áruló. Minden vádló szóval csökkent a távolság Zlatka rubensi teste és Adam száraz ajka között. Már szinte érezte Kubiš elvtársnő combja hajlatának a tüzét, amikor külső hangok ragadták ki az álomképek kavalkádjából. Reggeli, borotválkozás, tekergő lépcsők.

A szobában Blažek elvtárson kívül egy idegen férfi is volt. Cigarettázott. Szürke, jelentéktelen alakja beleolvadt cigarettájának gomolygó füstoszlopába. Blažek rámosolygott Adamra, hellyel kínálta, majd elé tolta a papírt.

– Már csak ezt kell aláírnia, Zajac elvtárs, és szabad lesz. Meglátja, nincs ebben semmi ördöngösség. Néha találkozik velem, elbeszélgetünk. Ha valami érdemlegesről szerez tudomást, hírt ad. Minden szigorúan titkos lesz. Ne féljen, senki nem fog tudomást szerezni a jelentéseiről. Fedőnév alatt fog dolgozni, semleges helyeken fogunk találkozgatni: étterem, presszó, mozi. Kap egy telefonszámot, ezen fog hívni, ha valami fontos információja lesz a számunkra. Délben már a kollégiumban lehet. Pár nap múlva itt a karácsony. Mindenki szeret otthon ünnepelni, nem igaz?

Adam a papír után nyúlt, s megpróbálta értelmezve elolvasni azt, ami rajta állt, de szeme előtt a betűk mindegyre összekuszálódtak, a szavak összefüggés és értelem nélküliek voltak. Szó volt benne titoktartásról, államtitokról, az államtitok megsértéséről, jelentésekről, anonimitásról, kötelezettségekről. Most újra megszólalt a hang, ami egészen addig nem létezett, még Adam át nem lépte a börtön kapuit: Nem is olyan szörnyű, s ha nem lesz semmi jelentenivalód, akkor sem tehetnek semmit. Csak kijutni innen, újra élni. Mindegy, hogy milyen áron. Ne feledd az ornitológust, az is ártatlan volt. A félelem újra görcsbe húzta a torkát, úgy érezte, egy hangot sem tud kipréselni magából.

– Gondolkozzon el rajta, hogy mi legyen a fedőneve. Én a piktorra gondoltam, de ha magának más ötlete lenne, azt is elfogadjuk.

– A piktor jó lesz – nyögte ki Adam.

Blažek nagy nyomtatott betűkkel írta rá a papír fejlécére: PIKTOR, majd tollat nyomott a kezébe:

– Itt írja alá.

SÓFIA NAPLÓJÁBÓL
1989. 11. 23.

Annyira mások most ezek a novemberi napok. Sosem gondoltam volna, hogy valaha melegséggel fogok gondolni sötét, nyirkos reggelekre. A köd elfedi a jövő perspektíváját, teret enged a képzelet alkotóerejének. A kormos, égbe meredő kéményrengetegek mögül felkelő nap pedig áthidalja az álom és az ébrenlét dimenzióváltását. És lőn fény, és lőn villamosok csilingelése, és lőn ömlő füst kéményobeliszkekből, és lőn PRAVDA, ami áligazságokat közöl, és lőn demonstráció, hogy kimondott szavakban együtt álmodjuk a jövőt, mi, az utca népe. És lőn Sofi, akit különböző hőfokú lázak emésztenek, és lőn Martin, akit teljesen beszippantottak az események. Délután egy kávé erejéig sikerült csak elcsípnem. Egyik cigit szívta a másik után.

– Martin, te eddig nem dohányoztál – jegyeztem meg az ötödik cigiről cigije után. Legyintett:

– De forradalmat sem csináltam – s ott folytatta, ahol abbahagyta. – Mindenképpen el kell érni, hogy medializálva legyenek az utcán folyó események. Csak így válhatunk mozgalommá, csak így érhetünk el társadalmi megmozdulást. Ez lesz a mai meetingünk legfontosabb követelése.

Ömlött belőle a szó, majd váratlanul elhallgatott, s odahajolt hozzám. Úgy nézett rám, mintha egész lényemet magába akarta volna olvasztani múltammal, jelenemmel, jövőmmel egyetemben. Az az érzésem támadt, hogy végtelenül öregek vagyunk, s már időtlen idők óta ismerjük egymást. Mintha évmilliók óta itt ülnénk ezeken a kényelmetlen kávéházi székeken, s világok változtak, évszázadok meneteltek volna el mellettünk, s mi csak itt őriztük egymást az örökkévaló kezdete óta. Én vérpiros pulcsiban, ő hófehér ingben, kicsit felém hajolva, mintha a vállamra akarná hajtani a fejét. Koromfekete hajunkat egy ecset festette, egzotikus arcunkat egy kés faragta. Én lennék az ő oldalbordája, vagy ő az enyém, ezt ezután már soha senki sem fogja kideríteni. Ebben a pillanatban mindez nem is fontos, de lehet, hogy ezen a pillanaton túl már sosem lesz újra az, s mi örökre elfelejtjük a pillanat mágiáját, sorsszerű összetartozásunkat, csak két elárvult ruhadarab, egy vérvörös pulóver és egy hófehér ing fog kísérteni és emlékezni két különböző gardrób leghátsó polcán. Megperzselt minket a perc, s mintha túl sokat tettünk volna bele magunkból, zavartan kaptuk el tekintetünket. Martin sietősen vette a kabátját. Elbizonytalanodva állt fölöttem, míg összepakoltam a jegyzetfüzeteimet. Túl közel állt ahhoz, hogy lássa, mennyire kívánom közelségét, s túl messze ahhoz, hogy igazán átérezhessük. Testünk szinte összeért, de az a pár centiméter késként szelte ketté a pillanatot. Megégetett minket a majdnem-érintés, s Martin átment az asztal túloldalára. Egyik lábáról a másikra taposva kereste a beszélgetés fonalát. Jelentéktelenek voltak a mondatok, a szavak semmitmondók, mintha útközben elvesztették volna jelentésük. A jegyzetek bojkottálták elrakásukat, így csak ide-oda lettek tologatva az álmárvány kerek asztallapon, s mikor nagy nehezen a helyükre kerültek, és a kabátomba is sikerült belebújnom, elhangzott az utolsó tétova mondat. Az utolsó, amelynek ugyanúgy nem volt semmi célja, sem értelme, mint az összes őt megelőzőnek, s mi kiléptünk az ajtón, hogy beleolvadjunk az utca tömegébe, és elfelejtsük, amit meg sem szabad lett volna sejtenünk. A két „szia", és az egymásba kapaszkodó tekintet hátat fordított egymásnak, s a fehér ing és a vérvörös pulóver lépésről lépésre távolodott egymástól.

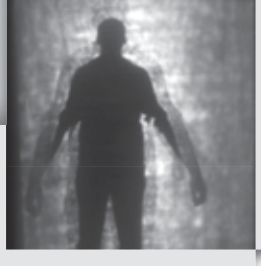

KI LÉPI ÁT A RUBICONT?

Adam Zajac továbbra is az erdészlak azilját élvezve próbált napirendre térni a változó világ felett. A szülők és Šárka izgatottsága és lelkesedése nem ragadhatott rá, mivel nagy dózisú ellenanyaggal lett anno megmérgezve, orvosi szakzsargonnal élve, immunizálva. Így, immunisan mindenféle forradalmi fellángolás ellen, a kacsatollal töltött méretes dunna puha melegében olvasta az előző napi Pravdát. Bátorsága már nem terjedt ki arra, hogy az aktuális sajtót olvassa. A tegnap híre már történelem – szokta mondogatni Delcsi Porta. Adam is ebben bízott, s a megtörtént események biztonságával barikádozta el magát. A múltban már minden megoldatott, nem tartogat meglepetéseket, de váratlan sorsfordulatokat és eseményeket sem. S mi másra vágyott Adam Zajac, ha nem éppen erre a biztonságra?

A NÉP OLDALÁN ÁLLUNK – hangoztatták a Csehszlovák Néphadsereg vezetői.

A NATO tagállamok rendületlenül fegyverkeznek, nem adják fel az erő politikáját, és folyamatosan beavatkoznak más államok belügyeibe. Karöltve a dolgozókkal, a földművesekkel és az értelmiség képviselőivel, készek vagyunk védeni és megvédeni a szocializmus vívmányait, a szabadságot és a békét.

Kinek a szabadsága ez, ha nem a szüleimé, nem Šárkáé, nem Martiné, nem Sofié, de még Otto bácsié sem, aki igazán kommunista? Az enyém – ugrott be a válasz. – Az enyém, s hasonló árulóké, mint amilyen én vagyok – tett pontot a gondolatmenet végére egy mélyebbre hasító önreflexió.

– Adam, gyere gyorsan! A szlovák egyes nyitott dialógust fog közvetíteni.

Kacsatollak temessetek el végleg és végérvényesen!

– Adam, nem hallod? – türelmetlenkedett Šárka. – Ezt nem lehet kihagyni.

– Megyek már…

– Ma különösen jó a kép – igazgatta a szobaantennát Štefan Zajac.

Az erdészlak lakói lélegzet-visszafojtva figyelték a havazó képet. A fekete-fehér képernyő alakjai eltorzultan, árnyékot hagyva maguk után zúgtak, recsegtek ki a szürke TESLA tévékészülékből. A hangminőség azonban átlagon felüli volt, a szavak, a mondatok teljesen kivehetők. A kék hegyek, mintha hátukat behúzva, utat engedve a TV-szignálnak, hozzájárultak volna a forradalmárok támogatásához.

– A küldetés, ami az utcán születik, az új érdek küldetése – szögezte le Budaj.

A kommunista vezetés csak a magáét fújta: Megváltozott a pártban a helyzet, s a párt képes tovább vinni a népet. A szavaknak, mondatoknak semmi erejük nem volt, mintha eleve halva születtek volna. Körbe-körbe, ugyanazok a frázisok hangzottak el, teljesen függetlenül attól, hogy

milyen névcédula volt a beszélő előtt, Chudoba, Kuruc vagy Sajmír. Kňažko megelégelte. Hangja határozottan, ostorként csattant a szemben ülők arcán:

– Maguk mondják, hogy most változott meg a helyzet a pártban, s maguk majd tovább vezetnek minket? 1948-tól már számtalanszor megváltozott a pártban a helyzet, s elégszer megváltozott a pártvezetés is, de mindez nem hozott javulást, sőt, ellenkezőleg. Szörnyen mély krízisbe kerültünk.

– Nem akarjuk a korábbi sikertelenségek reprízét – toldotta meg Budaj.

– Az üzemek kommunista igazgatói a generális sztrájkkal járó veszteségekről papoltak. Gál ironikusan jegyezte meg:

– A mi munkatermelékenységünk olyan, mintha ez a nép már évek óta sztrájkolna. A mi munkatermelékenységünk fele a más hasonló országokéinak.

A képsor hirtelen megszakadt, elhaló visszhangként recsegett ki még egy mondat a készülékből:

– Legfőképpen jogállamot kell létrehoznunk, a kommunista pártvezető szerepét definitíven ki kell törülnünk az alkotmányunkból.

Štefan Zajac szenvedélyesen felkiáltott:

– Átléptük a Rubicont. Anyjuk, erre inni kell! A legjobbat hozd, Marcel málnapálinkáját.

Elena Zajac pálinkát töltött, szemében meghatottság csillogott. Šárka arcának tűzrózsái még jobban elhalványították Adam sápadt ábrázatát. Zajacéknál az erdészlakban málnaíze és 50 fokos tüze volt a forradalomnak.

1999

A júniusi meleg váratlanul teljesedett ki, egyik percről a másikra, a hideg, esős május után. Szinte bele lehetett harapni a langyos, páradús levegőbe, legalábbis Adamnak az volt az érzése, miközben búsan bandukolt festőállványával a petržalkai nagyparkba. Adamnak hosszúra nyúlt a csapadékos május. Hiányzott a park meghittsége, s a barátai, akikkel csak ott találkozhatott. Ez a park volt az otthona, s most ezt is el fogja veszíteni, mint annyi mindent az utóbbi tíz év alatt. S a kétségbeesés, ami akkor kerítette hatalmába, amikor Sofi boldogan lobogtatta meg előtte a telekvásárlási szerződést, magáért beszélt. Ez volt ugyanis a karácsonyi megle-

petése, ajándéka, bónusza – Sofi szavaival élve. Mármint az építkezési telek Rusovcén, amit Sofi azért vásárolt meg, hogy Adamnak végre legyen műterme, ne kelljen minden nap a nehéz állványt vállán cipelve kimenni a parkba, hogy egy kis fényhez és levegőhöz jusson. Adam fényhiányra beszélte ki magát, bár a panelmázolmányok színei nem azért voltak fakók, mert kevés volt a természetes fény. Az ihlető energiát Adam a parkban szerezte. A panelházi mindennapok Sofival csak árnyai voltak Adam másik életének, s nem csak a fény hiányzott belőlük, a levegő is, ami az elmúlt évek során észrevétlenül veszett ki a kapcsolatukból. Az építkezés gőzerővel haladt előre. A könnyűszerkezetes házak előnye, hogy nincs száradási idő, a favázat egyik napról a másikra felállították, aztán jöttek az OSB-lemezek, a szálas hőszigetelés és a gipszkarton.

Adam lerohant a lépcsőn, szokása szerint félhangosan pergette magában a gondolatokat. Azt hittem, Sofi csak ugrat, hogy két hét múlva költözünk. Karácsonykor még abban reménykedtem, hogy csoda történik, Sofi meggondolja magát, vagy legalább 2-3 évig még elhúzódik az építkezés, de nem. Ma már a konyhabútort szerelik. Könnyűszerkezetes papundekliházba masszív diófa konyhabútort. Sofi tiltakozott, ne félj, nem lesz rusztikus, minimál. Pedig de örültem volna pár bőgő szarvasbikának ornamensként rajta. De se hajtóvadászat, se faunok, se három grácia nem lesz rá kifaragva. Könnyes szemmel ismételgettem, diófa konyhabútor, bőgő szarvasbika nélkül? Sofi azt hitte, komolyan odavagyok érte, s vigasztalni kezdett, hogy talál valami faszobrászt, aki akár vadászjelenetet is kifarag nekem, s már azon gondolkodott, melyik konyhaajtóra lehetne ilyen fergeteges giccset kibiggyeszteni, honnan lenne minimál látható a nappaliból… mert az meg abszolút minimál lesz, lelkendezett, olyan olasz minimál stílusban. Hát minimál, legszívesebben felgyújtanám az egészet, fordítottam neki hátat, s becsaptam magam mögött a bejárati ajtót. Kulcs a zsebemben, teszek rá, gondoltam, lemegyek a Duna-partra a haverokhoz. Ott heverésztek, mint mindig, a parkoló mögött, ahol a betonlapokkal kirakott út eltűnik a Dunába.

– Egek, Dali… – dörmögött Fitos borgőzösen. – Mi van, olajra lépett a védőangyalkád?

– Ne cseszegesd – vágta hátba Kampó. – Te csak álmodozhatsz olyan bigéről, a kedvéért még én is absztinálnék.

– Kampó, te? – röhögött idétlenül Virgács. Te absztinálnál? Menten feldobom a talpam…

– Gáz van? – nyújtotta a borosüveget Adamnak Fitos.

– Ja. Két hét múlva költözünk.

– Mi a túró, nem azt mondtad, 2-3 év?

– Könnyűszerkezetes.

– Na, baszhatjuk… eltűnsz majd te is a süllyesztőben, mint a Kisasszony – sercent a gyufa Virgács ujjai között.

– A Kisasszony sem tűnt el – húzta meg az üveget Adam.

– Nekem igen. A drogelvonó óta nem láttam. Hiányzik.

– Na ja, egy kis porért széttette a lábát akárkinek – törülte meg a szája szélét Kampó.

– Velem ingyért – sóhajtott Virgács.

– Hardcore romantika, Rómeó és Júlia a betontömbök mögött kefél.

– Hát nem érted, szerettem, te állat!

– Akkor miért nem?

– Mit miért nem?

– Miért nem tettél érte valamit? – Kampó merőn nézett Virgácsra. Virgács lesütötte a szemét:

– Mit kellett volna tennem?

– Hát, mint az a másik, bevinni elvonóra, otthont biztosítani neki, lehetőséget az újrakezdéshez, ahelyett, hogy delíriumban kefélgeted napestig…

– Otthont? Hol, miből?

– Az apád pénzéből, Te hülye. Elég lenne bocsánatot kérned, és újra a Slavín alatt henteregethetnéd a tökeidet.

– Bocsánatot? Soha. Nem kell a koszos pénze, bassza meg.

– Akkor Te is baszhatod a Kisasszonyt, és most már végleg. Csak úgy mellesleg, láttam a múlt héten. Szép gömbölyű már a pocakja – heveredett le a fűbe Adam.

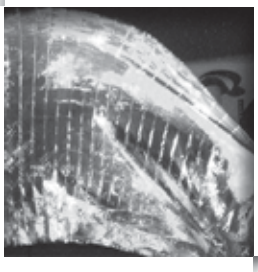

– Pocakja?

– Ja, terhes.

– Terhes?

– Babát vár, értetlen vagy? Boldog volt. Az öltönyös pasija is boldog volt, ahogy feszített mellette.

– Terhes és boldog….

– Ja.

– Nem mondtad.

– Minek mondtam volna, úgyis depressziós vagy. Felejtsd el.

– Pedig meghaltam volna érte.

– Minek? Ilyenkor nem meghalni kell, a szeretet nem a meghalásról szól, hanem a tettekről.

– És ezt éppen Te mondod nekem? – kapta fel a vizet Virgács. – Miért nem praktizálod ezt otthon? Bort iszik és vizet prédikál, nézd már. Az a nő nemcsak szétrakja a lábát neked, de kitart téged, etet, ruház, mos, főz rád. Te oktatsz ki engem, selyemfiú, szétverem azt az álszent pofádat.

– Azt mondtad, hogy szereted – válaszolt közönyösen Adam a Dunát bámulva.

– Szeretem is, kibaszottul. Miért? Te nem?

– Nem, én nem. – bukott ki Adamból keserűen. Nem szeretem? Nem szeretem? Nem szeretem? – visszhangzott benne a kétely.

Éjfélkor álmából riasztotta Martint a mobilcsörgés. Még ilyenkor sem hagynak aludni, dünnyögte. A szemét sem nyitotta ki, úgy matatott az éjjeliszekrényen, s kinyomta a hívást. Pár perc múlva a telefon újra belecsengett az éjszakába. Kivágom az ablakon, vesztette el a türelmét, aztán kíváncsiságból mégis megnézte. Sofi. Akkor gáz van, gondolta.

– Felébresztettelek?

– Á, nem – ásított egyet Martin.

– Ne haragudj, de annyira félek. Összevesztünk. Hét körül elrohant, s azóta nem jött haza.

– És?

– Mielőtt elment, azt mondta, legszívesebben felgyújtana mindent.

– Mi mindent?

– Hát az új házat.

– Szerinted megtenné?

– Nem.

– Akkor?

– Nem azért félek.

– Ühm. Tudom. Őt félted. Segíthetek valamiben?

– Hát nem is tudom.

– Odamenjek?

– Nem akarlak madzagon húzgálni.

– Akkor?

– Ne haragudj. Jó éjszakát.

– Jó éjt. És ne aggódj, reggelig megkerül. Biztos az underground haverjaival vedel valahol a rakparton.

– Underground haverjaival?

– Ja. Homelessekkel. Nem tudsz róla?

– Nem. Te honnan tudsz?

– Láttam őt párszor velük lófrálni.

– Azt hittem csak a parkba jár le festeni.

– Biztos oda is lejár. Na jóiccakát. Reggel négykor kelek, Prágában van korán tárgyalásom.

– Vigyázz magadra.

– Te is.

– És ne haragudj.

– Nem haragszom. Bármikor hívhatsz, tudod.

– Tudom. Martin?

– Tessék.

– Á, semmi, szép álmokat.

– Szép álmokat Sofi.

Martinnak kiment az álom a szeméből. A plafonra kirajzolódó árnyakat nézte, és sajnálta, hogy nem ment el Sofihoz. Legalább vele lett volna. Sofi teát főzött volna, aztán a hokedlin ülve hallgathatták volna együtt a csendet és a falióra ketyegését. Majd legközelebb – gondolta, s először jobb oldalára, majd bal oldalára fordult, de hiába. Menthetetlenül éber volt. Vette a mobilját, s bepötyögte: MEGJÖTT? Pár perc múlva már ott volt a válasz: NEM. Martin felkelt, és odament az ablakhoz. Merengve nézte a kivilágított várost.

Ilyenkor érezte, hogy magányos. Nagyon magányos. Már úgyis mindegy – gondolta – két óra alvás ide-oda, egyre megy – még a nyakkendőjét kötötte, szemügyre vette magát a tükörben. – Nagyon megőszültem, s a borotválkozás is rám férne – majd gondolatban legyintett. – Mindegy. Sofi már úgysem látja a férfit bennem. – Az aktatáskába azért még betette azt a szivárványos Gucci kendőt, amit a múlt héten vett Rómában neki. Örülni fog – mosolyodott el. – Szereti a kedves meglepetéseket. Tizenöt perc múlva Sofi halk kopogtatást hallott. Nagyot dobban a szíve. Sietősen nyitott ajtót.

– Martin! – olvadt le szájáról a mosoly.

– Azt hitted, ő jött meg – hajtotta le a fejét csalódottan Martin. Mit vártál, gondolta magában, hogy a nyakadba ugrik?

– Köszi, hogy eljöttél – nyomott puszit az arcára Sofi. – Gyere, főzök neked egy teát.

– Csak megálltam, hogy minden rendben-e. Mennem kell.

– Még csak két óra. Hányra kell ott lenned?

– Fél nyolcra.

– Ne hülyéskedj, főzök egy teát. Mit fogsz csinálni ötkor Prágában?

– Alszom egyet az autóban.

– No, ne kéresd magad – karolt bele, s gyengéden a konyha felé húzta. Martin érezte testének illatát.

– Min is vesztetek össze?

– Hogy nincsenek bőgő szarvasok kifaragva a diófa kredencen.

– Tessék? – nézett értetlenül Martin Sofira. – Ezt nem mondod komolyan.

– Komolyan. A szarvasbika azonban csak kamu volt, Adam igazándiból azon borult ki, hogy két hét múlva költözünk. Most mit csináljak? Eladjam a házat? Maradjunk itt?

– Á, dehogy. Véletlenül sem. Majd megszokja az öcskös. Kicsit rugalmatlan, de biztos megszokja.

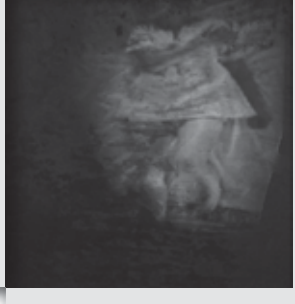

Martin a hokedlire ült, hogy közelebb legyen hozzá, ahogy teát készített. A gyorsforralóba vizet engedett, az átlátszó csipkés hálóing alól kisejlett derekának hajlata. Combjai megfeszültek, ahogy lábujjhegyre állva nyújtózkodott a felső polcon levő teásdobozért.

– Tessék, válassz! – tette elé a teásdobozt, ahogy előrehajolt, mellei kilátszottak a csipkedekoltból. Martin erős vágyat érzett, hogy magához ölelje. Behunyta a szemét, majd hirtelen felugrott a hokedliről és kirohant az előszobába. Sofi ijedten szaladt utána.

– Valami baj van?

– Nem. Csak eszembe jutott, hogy hoztam neked valamit – remegő kézzel vette elő a kendőt az aktatáskájából. Sofi örült.

– Köszönöm – ölelte meg. Martin csak állt, mint egy sóbálvány. Nem viszonozta az ölelést, mert attól rettegett, hogy megtörik a varázs. S félt is. Magától. Attól, hogy elveszti a fejét, s másképp fogja Sofit ölelni.

– Megyek.

– Mi lesz a teával?

– Majd legközelebb.

Sofi szomorúan ült az ütött-kopott barna hokedlin a kattogó neonfényben. Reggel még annyira boldog volt, hogy két hét múlva beköltözhetnek. Miért nem látta eddig, hogy Adam görcsösen ragaszkodik eddigi életéhez, a paneltömbhöz, a parkhoz és valami homeless barátokhoz. Homeless barátok… lehet, hogy Martin tévedett, nem is Adamot látta, csak valami alteregóját. Igaz, hogy Adam ivott, de este nem kocsmázott, zugivó volt.

Adam a Duna tükrén sinkózó fényeket nézte, a torztükröt, melyben fogatlan hold vicsorgott. A hajnal szikéje belehasított a horizont feszes testébe. Horkolt körülötte a csend, Virgács álmában motyogott, Fitos embriópozícióban szuszogott, jobb kezében az üres vodkásüveget szorongatta. Kampóból fel-felhorkant az álom, gurgulázva törtek belőle elő a torokhangok. Távolabb a betontömbön többedmagával Delcsi Porta ült, s a lábát lóbálta:

– Selyemfiú.

– A fancy man jobban kifejezi a lényeget – kapaszkodott fel mellékük Mon Csi.

– Szerintem a gigoló mégiscsak elegánsabban hangzik – jegyezte meg ironikusan Brunelcsi egy fűszálat rágcsálva.

– Mi abban az elegáns, ha valakit eltartanak? – háborodott fel Mon Csi.

– De uraim, ne higgyünk a látszatnak. Különben is, hősünk művész, s az ifjú hölgy nevezhető mecénásnak is.

– Szoknyás Maecenas… – vihogott idétlenül Zahncsi.

– Mire jó ez a férfisovinizmus? Madam Pompadour, Nagy Katalin, Viktória királynő, férfiakat meghazudtoló Maecenasok voltak – dörmögött Plantón az orra alatt.

– A kis Jeanne… a kis kurtizán – vihogott idétlenül tovább Zahncsi.

– Ne becsülje le XV. Lajos titkos tanácsosát!

– A titkos tanácsos kifejezést azért megkérdőjelezném – háborodott fel Zahncsi.

– Pedig az udvari pletyka szerint Lajos gyakran tűnt el fontos tárgyalások közepette a hozzá vezető titkos ajtón, és sokszor órákig is megváratta az urakat.

– Csak szóljon uram, ha ezentúl a pásztorórát konzultációnak fogjuk becézni – sercent Zahncsiból az irónia.

– Az endorfin jó hatással van a gondolkodásra – jegyezte meg Brunelcsi.

– Mester, maga erről tudna beszélni, igaz? – húzta el a száját Mon Csi.

– Maradjunk a tényeknél. Madam Pompadour bizonyíthatóan pártfogolta a művészeteket és a tudományt. Például pazar színházi és operaelőadásokat szervezett az udvarban.

– Számításból. Ha Lajos nem depressziós, nem kellett volna ennyire találékonynak lennie.

– Anyagilag támogatta az Enciklopédia kiadását.

– Mert Voltaire és Rousseau tudtak a hölgy nyelvén beszélni…

– Diplomata volt, a hétéves háború menetét nagyban befolyásolta.

– Azért volt francia oldalon annyi veszteség, ajaj, ha a nők beleavatkoznak a férfidolgokba, abból csak baj származik.

– Koholt vád.

– Történelmi valóság.

– Nem értek Önnel egyet, de van bennem annyi intelligencia, hogy nem megyek Önnel ölre Madame Pompadour miatt. Remélem férfisovén szemellenzője azért lehetővé teszi, hogy elismerje Nagy Katalin érdemeit?

– Újabb Enciklopédista hölgy… az „Észak csillaga". Úgy magunk közt, Voltaire tudott hízelegni.

– Katalint nem lehet lezárni azzal, hogy támogatta az Enciklopédiát.

– A szerelmi afférjaira gondol?

– Vérbő volt a hölgy, az hagyján… de azért csak úgy margóra, jegyezzük meg, voltak kézzelfogható érdemei is.

– A Potemkin-falvakra gondol?

– Hagyjuk a hódító háborúkat – legyintett Plantón – nézzük, mit tett a felvilágosodás terjesztéséért.

– Arra gondol, hogy Ragyiscsevet száműzte Szibériába, mert rámutatott a jobbágyság siralmas helyzetére, vagy a szigorú cenzúrára, amit bevezetett?

– Az Ermitázsra.

– Kalinka, kalinka, kalinka moya...

– A Szabad Gazdasági Társaságra.

– V sadu yagoda, malinka, malinka moya...

– Kalinka, kalinka, kalinka moya...

– V sadu yagoda, malinka, malinka moya – énekelte a kórus.

Kint már világos volt, de a konyhában még égett a villany. Sofi az asztalra borulva aludt. Diszharmonikus volt a kollázs. Egy kéz kiollózta az ELLE magazinból a legszebb manöken fényképét, s ráragasztotta egy fotóra, ami egy hengermintás falú, ütött-kopott kredenccel felszerelt konyhát ábrázolt. Micsoda ízlésficam, csóválta a fejét Adam, s megpróbálta a manöken fényképét sértetlenül lekapirgálni, hogy visszahelyezze megszokott környezetébe, az ELLE valamelyik lapjára. A kéz nagyon erős kulimászt használhatott, mert Adam minden próbálkozása ellenére a képnek még a szélét sem tudta elválasztani az új élethelyzetétől. – Ez jól ideragadt – motyogta. – Szépség, mi lenne, ha együttműködnél. Megemelhetnéd például a jobb talpadat, esetleg a fenekedet billenthetnéd egy kicsit féloldalra, hogy jobban alád férjen a körmöm, és kicsit meglazíthassam ezt a ragacsot. Minden próbálkozás hiábavaló volt. A manöken továbbra is ott szuszogott a kopott asztaltáblán. – Ha ez így jó neked… – adta fel a sikertelen próbálkozást Adam –, akkor csak szenderegj ebben a lerobbant, zsírszagú konyhában, tündérkém. Ha meggondoltad magad, szólj,

s visszaragasztalak az előző életedbe. Sokkal jobban illik hozzád a rivaldafény, a párizsi divatcuccok és a luxusautók, mint a mosogatórongy, fakanál, seprű. Bár egy seprű mindig jól jön, teliholdas éjszakákon még el is repülhetsz rajta egészen Párizsig vagy Rómába, de reggelre Londonban is landolhatsz. Milyen beképzelt – gondolta –, még csak nem is válaszol, pedig első ránézésre a virágok gyermekének néztem, maga volt a béke és a szeretet. She is the child of the flowers, peace and love, peace and love. She is the child of the flowers, peace and love, peace and love – dúdolgatta magában Adam.

Sofi dudorászásra ébredt. Adam ült mellette, szemét behunyva hintáztatta magát, és énekelt: She is the child of the flowers, peace and love, peace and love.

– Adam!

Adam kinyitotta a szemét:

– A virágok gyermeke felébredt. Téged jól ideragasztottak, tudod? Megpróbáltalak levakarni erről a lerobban konyháról, de hiába. Ragaszkodtál az ideragasztásodhoz, hehe. Pedig az ELLE címoldalára akartalak visszarakni. Ott a helyed. Mit keres az én lakótelepi konyhámban, szépségem?

Sofi zavarodottan nézte a férfit. Lassan eszmélt a realitásra. Nem tudta eldönteni, hogy Adam hullarészeg, és nem tudja, mit beszél, esetleg hallucinál, vagy cinikus tréfát űz vele.

– Hol voltál az éjjel?

Adam meglepődve nézett Sofira:

– Ki vagy?

– Ne játszd a hülyét! – csapott Sofi az asztalra.

– Álljon meg a menet. Azt se tudom, ki vagy. Itt alszol a konyhámban, úgy nézel ki, mint a virágok gyermeke. Nézlek, csodállak, egyszeriben felébredsz, s kiabálsz. Tűnj el, boszorkány!

Sofi ijedten nézett Adamra.

– Adam, én vagyok az, Sofi, nem ismersz meg?

Adamban derengeni kezdett a felismerés.

– A csipkés hálóinged, az ismerős. Mintha már találkoztunk volna. Tavaly Rómában?

– Nem voltunk tavaly Rómában.

– Akkor csak álmodtam veled. Biztos álmodtam veled, szépség.

Nem ismer meg, tényleg nem ismer meg – szörnyülködött Sofi. Mit tegyek most? Martin Prágában meg mit is mondana? Főzz neki kávét, dugd az ágyba, ha kijózanodik, akkor újra minden visszatér a megszokott kerékvágásba. Megszokott kerékvágás. Dolgozni, dolgozni, dolgozni, míg bele nem döglöm. S intermezzóként? A szokásos kardiovaszkuláris tréning Adammal, szobabicikli nélkül. A világért sem akarok megöregedni, mammográfiára, végbélszonográfiára járni. Minek nekem a bot meg a tolószék, esetleg a kacsa, s egyéb luxuscikk. Ha látnám a jövőmet, talán nem is akarnék élni. Olyan jó, hogy hajtom a mókuskereket, s fogalmam sincs, hogy merre és minek. Oly parányi az emberi lét a világmindenséghez képest, hogy szinte nincs is értelme. Csak a gyerek, a lenyomat, amit maga után hagy. Utánam semmi nem marad. Lenyomat sem. Mintha meg sem születtem volna.

– Szépség, tutti biztos, hogy ismerlek, csak azt nem tudom, hogy honnan és ki vagy.

– Főzök neked egy kávét – állt fel Sofi fáradtan, s már csavarta is szét a kotyogót, hogy vizet engedjen bele, s megtömje Poprádi kávéval. Adamban a finom illat gyerekes megelégedést varázsolt:

– Kávé? Az jó lesz! – vigyorgott Sofira kisfiúsan.

– Aztán leteszlek aludni.

– Aludni, az jó lesz… – borult rá Adam az asztalra, s már szuszogott.

Sofi tanácstalanul nézett a kávéfőzőre, majd az alvó Adamra. Minek neki a kávé, minek neki az illatos damasztágy?

– Baszd meg! – csúszott ki a száján, s meglepődött, hogy káromkodott. Sofi nem szitkozódik, még magában sem, nem még hangosan. De ennek a trágár szónak a kimondása túllendítette kétségbeesésén, s újra pragmatikus mindennapjaiban találta magát. Az órájára nézett: – Elkések. Nyolckor értekezlet – sietősen öltözött, a lila köröket folyékony púder alá rejtette, rúzs, arcpír, pillantás a tükörbe: manöken az ELLE-ből, húzta el a száját. – De minek, és főleg kinek?

CÍM NÉLKÜL (DOME). 2016, HELYSPECIFIKUS INSTALLÁCIÓ,
KONIAREŇ GALÉRIA, TŐKETEREBES

KADLÓT NIKOLETT

BÁBELI ÁMULAT

INTERJÚ SZABÓ T. ANNÁVAL ÉS LACKFI JÁNOSSAL IKERTÜKÖR CÍMŰ KÖZÖS KORTÁRS VILÁGIRODALMI ANTOLÓGIÁJUKRÓL

Öt év munkája van az *Ikertükör* sorozatban, amely eredetileg a *Képmás* magazin hasábjain indult, s ma is nyomon követhető hónapról hónapra. Miért éppen most született meg a kötet kiadásának ötlete?

SZTA: A *Képmás* szerkesztőinek, különösen Szám Katalinnak és Fodor Krisztinának köszönjük, hogy rászánták magukat, régi vágyunk volt a kötet, csak riasztott a sokirányú adminisztráció, ami nem fért bele az életünkbe. A játékos verselemzések piaca kicsi – ha az iskolásokat és a tanáraikat, reménybeli számos olvasónkat nem számítjuk bele –, de legalább ez a termék soha nem avul el. A költészet szavatossági ideje jó esetben több száz, vagy akár több ezer év is lehet.

Hogyan kezdődött az *Ikertükör*-sorozat annak idején, milyen késztetés hívta életre?

LJ: Volt egy korábbi sorozatom a *Képmás* magazinban *Üzenete érkezett* címmel mai magyar versekből, melyekhez ugyanígy miniesszéket fűztem. Másfél évig csináltam, utána úgy éreztem, változtatni kéne valamit, s ekkor jött az ötlet, hogy bevonnám Annát, s ilyen kétszempontú, férfi–nő-optikára építenénk. Egyik hónapban ugyanis nő a szerző, a másikban férfi, magunk pedig kétfelől elemezzük az adott kortárs világirodalmi verset.

SZTA: János ötlete volt, hogy engem is bevonjon, és én azonnal igent mondtam a felkérésre, mert egyrész Jánossal huszonakárhány éve jóban vagyok, másrészt régi vágyam volt egy ilyen sorozat. Igazi megvalósult álom.

A magazinbeli sorozatnak milyen volt a fogadtatása? Kaptatok visszajelzéseket, akár további javaslatokat az olvasóktól?

LJ: Író-olvasó találkozókon sokan, sokszor jöttek oda, hogy milyen felüdülés ezt olvasni, milyen hálásak, hogy ráláthatnak egy olyan világra, melyről amúgy fogalmuk se lenne. Ezzel különben én is így vagyok, a sorozat révén rengeteg költőt fedeztem fel.

SZTA: Igen, főleg az idősebb és a középkorú korosztály szokott odajönni az író-olvasó találkozóink után, hogy szeretik a sorozatot, néha még egy-egy nekik fontos verset is kiemelnek.

Tizenhat külföldi szerző mutatkozik be a könyv által a nagyközönségnek. Milyen szerkesztőelv alapján válogattátok ki a végül kötetbe kerülő műveket?

SZTA: Fontos volt, hogy jó pár költőt személyesen is ismerünk mindenféle külföldi eseményekről és konferenciákról – ez az elérhetőségük szempontjából sem volt mellékes. A másik szempont a sokféleség volt, mind térben, mind pedig tematikai szempontból. Az sem érdektelen talán, hogy a kötetbe került verseket mi magunk fordítottuk, úgyhogy ebben is érvényesül az ikertükör-tematika.

LJ: Fontos volt a változatosság térben (Málta, Szlovákia, Algéria, Törökország, Horvátország, Anglia, Svájc, Izrael, Litvánia), stílusban (dal, szonett, szabadvers), téma tekintetében (tér–idő, összetartozás, szülő–gyermek viszony, álom, halál, megfoghatatlan, én-kettőzés, történelem).

A versek legtöbbször eredeti nyelven is bekerültek a gyűjteményes kötetbe, miért tartottátok ezt fontosnak?

LJ: A kiadónak köszönhetjük az ötletet, jól tették, hogy ragaszkodtak hozzá. Pedig nem volt leányálom lelevelezni, ezért külön hála Fodor Krisztinának! Még korrektúra után, utolsó utáni pillanatban is pecáztam elő szlovén szöveget a net homályos bugyraiból. Amúgy az eredetik már csak sormintának sem utolsók, olykor kimondottan festőiek... Aki ismeri valamelyik nyelvet, boldogan bogarászhat benne, aki nem ismeri, translate-tel szelídítheti. Mindenképp hozzátesz a világkörüli utazáshoz.

SZTA: Kész csoda, hogy létrejött ez a szépen tördelt, jól használható laptükör, ahol az eredeti szöveg kiegészíti a fordítást. Több körben is dolgoztak rajta, nagyon tetszik a végeredmény. Különösen örültem annak, hogy így egy kicsit az olvasóközönség is érezheti azt a bábeli ámulatot, mint mi, amikor egy-egy költőtalálkozón meghallgatjuk a soknyelvű szerzők eredeti előadásait. Talán valaki kedvet kap majd hozzá, hogy utánakeressen a neten a szerzők szövegének, vagy esetleg a felolvasásaiknak és interjúiknak.

Az *Ikertükör* – mint egy alternatív irodalmi olvasókönyv – segít a versektől netán idegenkedő olvasóknak megszelídíteni azokat. Bátorságot ad, ösztönöz azáltal, hogy egy versnek rögtön két olvasatával találjuk szemben magunkat. Mennyire befolyásolt titeket a másik véleménye a közös munka során?

LJ: Hol jobban, hol kevésbé. Ha én kapom előbb Anna szövegét, általában elolvasom, hogy véletlenül se ugyanarra induljak, vagy éppen hogy segítsen elrugaszkodni. Olykor meg függetlenítem magam mindentől, s csak utólag nézem, mennyire hasonlít vagy tér el a kettőnk nézőpontja. Van egyfajta hallgatólagos, menet közben kialakult feladatmegosztás kettőnk közt: Anna gyakran idéz magyar költőket, akár klasszikusokat is. Ebből ragadt rám, egyszer épp Anna verséből hozok pár sort. Én viszont sokszor mímelek fikció-szerű, álnaiv olvasói reakciót (ezt az én adóforintjaimból írták?... hé, ilyet én is tudok!... bezzeg Arany János!), mely aztán mégiscsak valamiféle értelmezésbe torkollik.

SZTA: Az olvasatunk hasonló, a stílusunk viszont eléggé különböző, és szerintem gyorsan felismerhető: János lazán, közvetlenül, viccesen ír, én komolyabban, tanárosabban, de úgy érzem, az évek során azért eléggé jól összecsiszolódtunk, én lazultam, János meg néha hozzám hasonlóan szokott idézni mindenfélét. Az *Ikertükör* szépen kiegészíti a másik közös projektünket, a *Lyukasórát*; a *Lyukasóra*s klubesteken mindig kiderül, hogy milyen sok verset tud fejből János, úgyhogy nála tudatos választás volt, hogy a nagyközönséget szólítja meg elsősorban, és csak utána a vájtfülű olvasókat. Amikor közösen lépünk fel gimnáziumokban, akkor látom, hogy milyen rutinosan humorizál, és hogy csomagolja be fogyaszthatóan és élvezhetően a komoly mondanivalót. Én a gyakorlottabb olvasókra apellálok, de biztos vagyok benne, hogy a példáim, a magyar irodalomból hozott párhuzamaim mindenki számára érthetőek.

Mennyire nehéz feladat egyébként ma a külföldi kortárs költők népszerűsítése, megismertetése Magyarországon? Hiszen állítólag egyébként sem olvasunk a különböző statisztikák szerint olyan sok verset, mint lehetne.

LJ: Nincs nagyon fóruma az ilyesminek, különösen mióta az 1956-ban alapított *Nagyvilág*, melynek szerkesztésében tizenhét évig részt vettem, megszűnt. Itt-ott egy-egy lap közöl külföldi költőket, de csak csínján. Vannak remek kezdeményezések, mint például két fiatal költő, Bajtai András és Sirokai Mátyás internetes blogja, a *Lelkigya-*

korlatok, de amúgy ez igazi senkiföldje. Annál nagyobb élvezettel vetjük mi bele magunkat, hiszen sok nemzetközi költőfesztiválon járva mindketten remek szerzőket ismerünk meg.

SZTA: A statisztikák nem biztos, hogy mérik a megszállott versolvasók olvasási szokásait, a slam hallgatóinak vagy a dalszövegek, versmegzenésítések fejből dúdolóinak a versismeretét. Nyilván kevesen olvasnak rendszeresen verset, de a saját tapasztalatom az, hogy olyan ez, mint a madáretetés: ha megszokják, hogy mindig van mag az etetőn, akkor már az ínséges időkön kívül is odajárnak táplálkozni az emberek a Facebook-oldalamra, mert tudják, hogy vicces versektől a dalocskákon át a komoly versekig mindenféle saját és hozott csemegét megosztok velük. Szerencsére nem vagyok ezzel egyedül, János is ezt csinálja, meg az olyan csodálatos oldalak is, mint a *Nő a tükörben*. Ilyen fórumnak tekintem a *Képmás* és a könyv *Ikertükör*-oldalait is: gyors olvasásra, de hosszú elmélkedésre csábít. A külföldi költőkkel azért nehezebb, mert a magyar közönség is szereti, ha egy szöveg mögött arc és személyiség áll, és nincs sok módja megismerni az idegen nyelvű költők arcát. A mi új könyvünk ebben is segít: életrajz és portréfotó segíti az ismerkedést, befogadást.

Az előbb nem számoltam az évekhez azt a rengeteg időt, amelyet a versek magyarra átültetésével töltöttetek, töltötök műfordítóként. Mostanában mennyire hangsúlyos része a napjaitoknak ez a tevékenység?

SZTA: Szinte minden nap fordítok, hiszen nemcsak szenvedélyesen szeretem ezt a munkát, hanem részben ebből tartom fenn magam. Már szinte meg sem tudom számolni a megjelent fordításaimat. Tavaly három nagy verses fordításom is volt (az egyik Shakespeare), most is vannak nagyobb feladataim, de a kisebb versek mellett az utóbbi években nagyon sok gyerekkönyvet magyarítottam, ezek közül persze vannak nem túl egyszerű verses munkák is, és ezek néha nagyobb kihívást jelentenek, mint egy közismert klasszikus. Ahogy kedves tanárom és mesterem, Géher István válaszolt, amikor azt kérdeztem, meddig fogja tartani a versfordító-szemináriumát, én is azt mondhatom a fordítást firtató kérdésre: addig fordítok, „amíg élek".

LJ: Én harmincnál több lefordított kötet, több száz folyóirat-publikáció után kicsit leálltam a nagyobb műfordítói munkákkal, muszáj volt kidobni valamit a léghajóból. Most már tényleg csak kedvemre magyarítgatok. Persze kísért a múlt, csaknem tíz év anyagából nemrég látott napvilágot *Az informatikus kutyája* című, százhúsz francia és belga gyerekverset tartalmazó, általam fordított-szerkesztett antológia, és egy még terjedelmesebb felnőttes anyag (hatvan költő mintegy négyszáz verse) vár megjelenésre...

Ha azon gondolkodom, mégis miben más az *Ikertükör* antológia a hasonló verseskötetektől: elsősorban a sokoldalúságát emelném ki. A verselemzéseket, gondolatébresztő jegyzeteket, személyes anekdotákat legalább olyan élvezetes olvasni, mint magukat a műveket. Előfordult, hogy nagyon megleptétek egymást a versekről alkotott elképzelésetekkel?

SZTA: Igen, előfordult, olyannyira, hogy néha el sem merem olvasni előre, amit János írt, olyan találóak a szókapcsolatai, az anekdotái és az éles szemű meglátásai. Lelkesen várom mindig, hogy elküldje, amit írt. A profizmusa abban is megmutatkozik, hogy gyorsan, de soha nem felszínesen dolgozik. Az szokott a legjobban meglepni, még így évek elteltével is, hogy milyen laza eleganciával jut el a látszólagos mellébeszéléstől, a játékosan vidám viccelődéstől, és a versekhez kapcsolódó, mégis jórészt általánosan érvényes megállapításoktól a tűpontos, megvilágító erejű mondatokig, amelyek a versek legrejtettebb részleteire is rávilágítanak.

LJ: Anna mindig hoz valamit, amire nem gondoltam, új jelentésréteget, asszociációt! Feleségem azt mondja, vakon is tudni lehetne, melyikünk jegyzete melyik, Anna annyira női, én annyira férfi szemmel fókuszálok. Ehhez képest nemrég véletlenül összecserélődött a lapban a kettőnk írása...

Izgalmas tipográfiai játék látható már a címben is, azonban ezt a vizuális nyelvi rejtvényt a könyv nem oldja fel. Mesélnétek kicsit erről is?

LJ: Ikerség és tükörség annyiféleképpen jelen van itt! A fordítás eleve tükör vagy iker: a szöveg ugyanaz, és mégsem ugyanaz. Ugyanakkor efféle kettőződés ott van a szerelemben (férfi–nő), a halálban (élő test, holttest, test–lélek), az utódlásban (a gyerek mint

a szülő képe-mása), a művészet által újragyúrt valóságban (mű–modell), az égi-földi, isteni-emberi szférák kettősségében. Ezek tematikusan mind felmerülnek a kötetben. Ott van a szlovén Alojz Ihan taxisofőrje, aki megduplázódik a versben: nomád én és helyhez kötött én kettőssége ez. Vagy a görög Elsa Korneti technokrata férfi alakjába fulladtan egy szabad ember. Vagy a lengyel Agnieszka Wolny-Hamkalonál a lusta és a tevékeny lét ikervilága. Vagy a litván Arvis Vigulsnál az álombeli és az éber arc tükörjátéka...

Várható esetleg folytatása a vállalkozásnak, újabb válogatáskötetet terveztek-e?

LJ: Anyag van bőven, minden a kedves közönségtől függ: ha rávetik magukat a könyvre, ha dédelgetik, gondjukba veszik, az nekünk is bátorítás a folytatásra. Ha így, ha úgy, a *Képmás* hasábjain csináljuk tovább, mert ezzel a játékkal szinte lehetetlen leállni. Függővé tesz, még ha mindig csúszunk is a leadással...

SZTA: Nagyon jó lenne! Nem rajtunk múlik, hanem a közönségen. Vegyék, olvassák! Akkor lesz folytatás is.

Ha egyet emelhetnétek ki a szerzők/művek közül, melyik lenne az?

LJ: Én talán a francia Jacques Réda versét a levélmérlegről, erről a divatjamúlt tárgyról. Hiszen ki méri már le otthon postai küldeményeit manapság? Amúgy is mailezünk, ami meg túl nagy, azt áttoljuk tömörítve. Még egy mamutot (vagy mamutfájlt) is akár. Réda játékos keresztrímei és lüktető hosszúsorai mitikussá növesztenek egy apró valóságelemet. A talált, múltbéli tárgy megtisztítása során aztán feltűnnek a mérlegserpenyőben a felhők, és szinte semmi súlyuk. A finom vers alatt mégis beszakad az asztal.

SZTA: Nem is egy, hanem két, számomra a személyes ismeretség lévén is kedves, de az országunknak is fontos szerzőt emelnék ki a kötetből első körben. Mindketten a magyar nyelvbe születtek bele, de Angliába, illetve Izraelbe emigrált szüleiknek köszönhetően új nyelven kezdtek írni, és nagyon neves, népszerű és elismert költők lettek a maguk nyelvterületén: George Szirtesről és Agi Misholról van szó. Mindketten fordítottak magyarból, de George Szirtesnek különösen sokat köszönhet a magyar irodalom, hiszen Orbán Ottótól Rakovszky Zsuzsán át Krasznahorkai Lászlóig sok-sok szerzőt ő ismertetett meg az egész világ angol olvasóival. Remélem, az *Ikertükör* is hozzájárul ahhoz, hogy a mi olvasóink is megismerjék őket.

THE LADDER. 2015, 230x40x5 cm, FA

TÓTH KRISZTINA KITTI

MRS. RAMSAY MŰVÉSZETE MINT PERFORMANSZ VIRGINIA WOOLF A VILÁGÍTÓTORONY CÍMŰ REGÉNYÉBEN

Virginia Woolf *A világítótorony* című regényének középpontjába a művészetet és a művészi tevékenységet helyezi. A regényben különböző művészi motivációk bontakoznak ki: míg Lily Briscoe festőnő képe megalkotásával materiális művészetet teremt, addig Mrs. Ramsay vacsorajelenete idő- és helyspecifikus, efemer műalkotásként mutatkozik meg, egy olyan esemény formájában, melynek szemlélői és résztvevői az étkezőasztal körül összegyűlt családtagok és barátok. Ahhoz azonban, hogy Mrs. Ramsay estélye művészetté váljon, egyfajta átalakulásra van szükség: a hétköznapi eseménynek műalkotássá kell emelkednie, hogy értéke megmutatkozzon.

Mrs. Ramsay tevékenysége mint alkotói tevékenység új értelmezési lehetőséget vet fel: művészete a részt vevő vendégek számára nem mint forma által rögzített esztétikum jelenik meg, hanem mint esemény (happening), mely túllép a műalkotást objektumként azonosító tapasztalaton. A vacsora így olyan antimművészeti törekvésnek[1] tekinthető, melynek értéke nem materiális mivoltában mutatkozik meg: esemény lévén Mrs. Ramsay vacsorapartija nem objektumként realizálódik, melynek értéke az idő múlásával nő; éppen ellenkezőleg, tagadja az állandóság szükségességét, így reagálva a művészvilág materializmusára, a műtárgy fetisizálására és annak kereskedelembe állítására. Az estély tehát mint efemer esemény mutatkozik meg, melynek élettartalma korlátozott, értéke pedig az egybegyűlt résztvevők emlékébe ágyazódva bontakozik csak ki.

A közös étkezés alkalmával összeseregleett társaság együttlétét kezdeti nehézségek, tökéletlenségek jellemzik: a Ramsay család barátai – Paul Rayley és Minta Doyle, illetve a két Ramsay-gyerek – késnek a tengerparti sétából visszajövet, az asztal körül össze-

1 A terminus Marcel Duchamp-tól (1887–1968) származik, akit egyúttal az antimművészet mesterének is neveznek, mivel készen talált és apró változtatásokkal kiállított tárgyai (az úgynevezett ready-made-ek) a hivatalos művészeti gyakorlat elleni tiltakozásként (is) értelmezhetők. Vö. Sebők Zoltán, *Antimművészet*, http://artportal.hu/lexikon/fogalmi_szocikkek/antimuveszet. Az antimművészetről lásd David Graver, *The aesthetics of disturbance: anti-art in avant-garde drama*, University of Michigan Press, 1995.

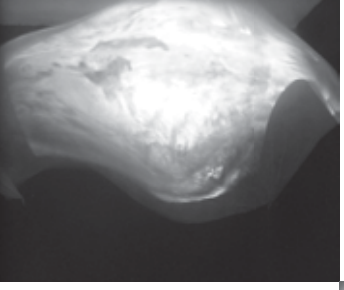
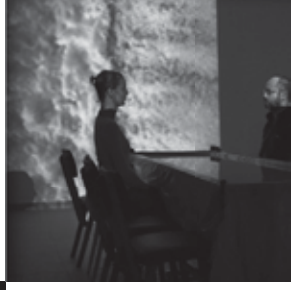

gyűlt vendégek pedig feszengenek egymás társaságában; udvariaskodás, felszínes csevej jellemzi ekkor az estélyt. Mrs. Ramsay látja, hogy hiába érkeznek meg az elkésett vendégek, a társaság velük együtt sincs egységben; minden és mindenki egymástól elszigetelten létezik: „nem állt össze semmi. Minden elkülönült. S így minden rá várt, erőfeszítést tenni, hogy összeálljon, megmozduljon, létrejöjjön bármi." (Woolf, 100)[2] Ahhoz, hogy megalakulhasson, megmozduljon, létrejöjjön *bármi*, Mrs. Ramsaynek, mint alkotónak, tudatos erőfeszítést kell tennie: az eseménynek külön kell válnia, ki kell emelkednie a hétköznapiból, annak érdekében, hogy megszülethessen *valami*. De mikor is válik a mindennapi esemény művészetté? Mikor határolódik el vagy éppen nyílik meg a hétköznapi, hogy beléphessen a művészet világába?

Ahhoz, hogy Mrs. Ramsay művészetét performanszszerű művészetként értelmezzük, az asztal – mint a mindennapi cselekvések és érintkezések helye – körül létrejött tér jellegzetességeit egy szélesebb aspektusból szükséges vizsgálni. A kezdeti kisebb felfordulást, elszigeteltséget és nyugtalanságot követően megszületik a tér, melyben aztán az alkotás maga is napvilágot láthat: „ő [Mrs. Ramsay] erre (ideje volt már) azt mondta: – Gyújtsunk gyertyát. – Mire nyomban indult a felugrálás; a kotorászás a pohárszékben." (115) A „gyújtsunk gyertyát" szavak kimondásával Mrs. Ramsay megnyilatkozása cselekedetértékűvé válik, annak kimondása egyenértékű annak megtételével. Azaz Mrs. Ramsay nem csupán információt közöl, hanem felszólít – közlésének performatív értéke van. A J. L. Austin által kidolgozott, és tanítványa, John R. Searle által továbbfejlesztett beszédaktus-elmélet a nyelv használatát egyfajta tevékenységnek tekinti, alapja pedig annak felismerése, hogy minden megnyilatkozás tett is egyben.[3] Mrs. Ramsay megnyilatkozása mint felszólítás magában hordozza annak performatív jellegét: a vendégeket a gyertyagyújtás megtételére ösztönzi. Austin a beszéd által kialakított hatást perlokúciós beszédaktusnak nevezi, azaz olyan aktusnak, amely valaminek a kimondása révén az aktus elvégzésére készteti a hallgatót. A performatívum tehát azáltal születik meg, hogy

2 Virginia Woolf, *A világítótorony*, ford. Tandori Dezső, Bp., Európa Könyvkiadó, 2006.
3 John L. Austin, *Tetten ért szavak*, ford. Pléh Csaba, Bp., Akadémiai Kiadó, 1990.

azt végrehajtják. Mrs. Ramsay felszólítására azonnal megindul a gyertyagyújtás aktusának lebonyolítása; a hallgatóság megértette a lokúciót, felismerte annak illokúciós lényegét – Mrs. Ramsay felszólító szándékát. Ennek értelmében a gyertyagyújtás mint aktus jelenik meg, mely Mrs. Ramsay beszédcselekvésének köszönhetően megalkotja azt a teret, mely az események további kibontakozását lehetővé teszi.

A gyertyafényben elsőként a középre helyezett, művészien prezentált, bíborvörös és sárga színekben tündöklő gyümölcsöstál mutatkozik meg. A tálban a gyümölcsök kompozíciós elhelyezkedésére Mrs. Ramsay figyel fel elsőként. A lánya, Rose (kinek esztétikai érzéke máshol is felbukkan a regényben[4]) által komponált gyümölcsös tál tartalmát festményekkel társítja: „Hogy csinálhatta Rose, [...] hogyan rendezte el a szőlőt, a kemény héjú, vörös erezetű körtéket, a banánt így, hogy a tengerfenékről, Neptunus ünnepi lakomájáról szerzett győzelmi jelvényt juttatja eszébe, meg azt a fürtöt, mely Bacchus, a leopárdbőrökbe öltözött félisten válláról csüng alá, aranyló-vörös fáklyák fényében, szőlőlevelek közt (ezen vagy azon a képen...)." (116) Habár Rose intenciójára nem derül fény a könyvben, a gyümölcsöstál, mely általános vélekedés szerint nem műalkotás, művészetté válik Mrs. Ramsay szemében, aki asszocitív esztétikai szemlélődésen keresztül – a hagyományos művészetdefiníciókat meghaladva – egy műalkotást ismer fel benne.

Fiedler Ferenc festőművész szerint „[h]a egy műtárgy lelkesedést vált ki, elérte célját, ha nem, csak dekoráció marad. Csak akkor létezik, ha kapcsolata van a szemlélővel. A kép nem a vásznon van, hanem a vászon és a szemlélő között. Ugyanazt a műalkotást nézzük, mégis mindenki mást lát, azt, ami saját magában is megvan, csak ezt katalizálhatja a művész. Ez a művészet fundamentuma."[5] Itt azonban nem egy eleve műtárgy, hanem egy dekoráció, egy hétköznapi használati tárgy váltja ki a lelkesedést, válik esztétikummá. A gyümölcsöstál tartalmát Mrs. Ramsay esztétikai tapasztalata emeli műalkotássá, így az mint *object d'art* kerül bemutatásra, ezzel elhelyezve egy műalkotáson belüli műalkotást (csakúgy, mint Lily Briscoe festménye a regényben), és egyben megalkotva egyfajta ready-made koncepciót: a funkcionális használati tárgy művészetté emelését. Duchamp hangsúlyozta, hogy az általa

4 Mrs. Ramsay „varázslatosan ügyes kezű lány"-ként (72) említi Rose-t, aki nagy hozzáértéssel készíti el a jelmezruhákat, asztaldíszeket, rendez a virágokat, és választja ki minden este édesanyja számára a ruhájához megfelelő ékszert. (98)

5 Fiedler Ferenc (1921–2001) hitvallása a művészetről, ld. Gaál Tamás, *Fiedler Ferenc, a szabad asszociáció művésze,* cultura.hu, http://cultura.hu/kultura/francois-fiedler-a-szabad-asszociacio-muvesze/.

kiállított tárgyak, például a *Biciklikerék* (1913), a *Csapda* (1917), a *Forrás* (1917), azaz az ő ready-made-jei nem esztétikai gyönyörködtetésük miatt lettek kiválasztva, hanem hogy banalitásukkal és trivialitásukkal együtt egy létező, azonban „nem sejtett esztétikai dimenziót"[6] mutassanak be. Mrs. Ramsay Rose kompozícióját pontosan esztétikai szépsége miatt emeli ki, ennek értelmében – ugyanúgy, mint Duchamp ready-made-jeinél is – Mrs. Ramsaynek, mint nézőnek, sikerül megragadnia a tárgy „nem sejtett esztétikai dimenzióját." Danto szavaival élve, a tárgy „átlényegített tárgyként"[7] jelenik tehát meg, új értelemmel gazdagszik, és műalkotássá formálódik, ezzel esélyt teremtve a metamorfózison keresztülment tárgy új dimenzióba való lépéséhez az esztétikai szemlélődés számára.

Azt azonban fontos kiemelni, hogy Mrs. Ramsay a gyümölcsöstálat nem önmagában értékeli, tehát mint műalkotásra nem *per se* tekint rá, hanem mint harmonikus kompozícióra: „hogy csinálhatta Rose, tűnődött Mrs. Ramsay, hogy rendezhette el" (116) a gyümölcsöket úgy, hogy azok mély esztétikai hatást gyakorolnak rá? Tehát a gyümölcsöstál, bár funkciójában nem változik, kompozíciójában mégis egyedi. A tálban található gyümölcsöket Rose úgy helyezi el, hogy azok összekapcsolt formákká fokozódjanak. Clive Bell *Az esztétikai hipotézis* című esszéjében ezen képességet „bizonyos ismeretlen és titokzatos szabályok"[8] ismeretének nevezi. Bell szerint a színek, a formák és azok viszonya az, melyet a művész megalkot annak érdekében, hogy alkotása hatást gyakoroljon a szemlélőre.[9] Rose ezen képessége érzéseket és gondolatokat vált ki Mrs. Ramsayben, aki így felismervén a „megindító összekapcsolásokat és elrendezéseket", azaz, Bell terminusát használva, a „szignifikáns formákat",[10] értékelni és élvezni tudja az alkotást.

Az egyedien kombinált gyümölcsök nem csak Mrs. Ramsay figyelmét keltik fel: Augustus Carmichael, Ramsayék költő barátja is a „szignifikáns formák" látványán pihenteti szemét, belefeledkezve annak szépségébe és misztikumába. A tál mindkettőjük számára mint műalkotás jelenik meg, hiszen az esztétikai reakció már önmagába foglalja a tárgy műalkotásként való elismerését. A gyümölcsöstál interkonnektivitást, egyfajta kölcsönös összekapcsolódást teremt közöttük: „hogy együtt nézik [a tálat], ez összekap-

6 Arthur C. Danto, *A közhely színeváltozása (Művészetfilozófia)*, ford. Sajó Sándor, Bp., Enciklopédia, 1996, 2.

7 *Uo.*, 7–8.

8 Clive Bell, *„Az esztétikai hipotézis"*, ford. Reményi Édua, Laokoón, 2008/5, 46.

9 Uo., 42–59.

10 A „szignifikáns forma" elnevezés arra a közös tulajdonságra utal, mely megtalálható mindazon tárgyakban, melyek mint műalkotás indítanak meg minket. Ld. Reményi Édua, *Formák a művészet homokjában*, Laokoón, 2008/5, 6–76.

csolta őket" (116) – olvashatjuk. A szöveg azonban utal az esztétikai érzékelés és értékelés feloldhatatlanul szubjektív mivoltára is: Agustus „belemerül, s mintha emiatt virágot szakítana le, ott porzón torkoskodna, s ekképpen belakmározva térne vissza kaptárjába. Ez volt az ő nézésmódja, más, nyilván, mint Mrs. Ramsayé. De hogy együtt nézik, ez összekapcsolta őket." (116) Augustus művészetélvezete különbözik Mrs. Ramsayétől; nem csupán mint esztétikai szemlélődő és élvező, hanem mint élősködő mutatkozik meg, aki a műalkotásból belakmározva, azt számára kimerítve tér vissza „kaptárjába", hogy aztán abból mézet készítsen – hogy költészetébe visszaforgassa az élményt. Augustus tudatában van annak, hogy minden esztétikai élmény sajátos módon hat, hogy minden megértés egyfajta szubjektív vélemény: eltérő percepció, eltérő tapasztalat, eltérő igazság. Kaptárja, melybe visszatér, a költő szubjektív világaként értelmezhető. Ennek értelmében a Rose által alkotott tárgyat mind Mrs. Ramsay, mind pedig Augustus saját tapasztalatába fogadja, és habár művészetélvezetük különbözik – mivel az egy törvényszerűen szubjektív élmény, mely az egyedi tudaton belül formálódik ki – értelmezési kontextusuk megegyezik. Mindketten műalkotásként tekintenek a gyümölcsöstálra, vagyis egy nem-műalkotást emelnek át a művészet világába, ezzel teremtve meg a lehetőséget egy új értékítélet számára. Habár a műalkotást nem az alkotó, azaz nem Rose, hanem a nézők, Mrs. Ramsay és Augustus hozzák létre, amikor a tárgyat saját élményükké formálják, Rose ennek az élménynek a lehetőségét teremti meg.

A meggyújtott gyertyák által fénybe borított asztal – Mrs. Ramsay szerint – mintha „széltén-hosszán még nagyobbra nőtt volna, mérhetetlen volt már, mint egy egész világ." (116) A pislákoló gyertyafény a vendégeket egymáshoz közelíti, így alkotva a korábbi elkülönülésből közösséget és egységet, melyből a külvilág kint reked: „az arcok a gyertyafényben közelebb is kerültek egymáshoz az asztal mindkét oldalán; összetartoztak, ugyanazon társaság tagjai, nem úgy, mint a még csak alkonyi homályban." (116) A gyertyafénynek köszönhetően egy különleges,

zárt tér jön létre az asztal körül. A tér behatároltsága azonban nem feszélyező tényezőként mutatkozik meg: Mrs. Ramsay egy szigethez, később pedig szárazföldhöz hasonlítja a létrehozott teret, mely rezisztens a „kinti világ" változásaira – a világra, „melyben a dolgok meghullámoz[n]ak, aztán eltűn[n]ek, akár a vízben." (116) A behatároltság felismerése összetartozást és közösséget alkot. A létrehozott tér azonban nem mint eleve adott, önálló entitás jelenik meg, hanem mint emberi kapcsolatok és folyamatok eredője. A szöveg egyértelművé teszi a vendégek szerepvállalását és a közöttük megteremtődött interakciót: „Történt egyszerre mindőjükkel valami változás, mintha ez valóság lenne, ez a történés mind, s mind tudták is így, hogy üregben estélyeznek, szigeten; ahol közös ügyük, hogy a kintről rájuk törő ár ellen védekezzenek." (117) A megteremtett tér lehetőségeket tár fel, egy újabb „valóságot" teremt, melyben a tér reláció alapján konstruálódik. A résztvevők „közös ügye", azaz közös céljuk, hogy saját, létrehozott terüket megvédjék a fenyegető külső áradás elől. A közösen megalkotott tér – mely megegyezik a hétköznapi tapasztalat terével – az összejövetel közös ügyévé válik. Séllei Nóra Woolf *Felvonások között* című regényével kapcsolatban írja, hogy „Woolf intenciói szerint nem az »én« a fontos, nem az áll a középpontban, hanem a »mi« – ez a »mi« pedig éppen azáltal valósul meg, hogy nincs a többiek felett eluralkodó, domináns szereplője a szövegnek. Sokkal inkább egyfajta közösség létezik[...]".[11] A vendégek aktív részvételével Mrs. Ramsay vacsorapartija közösségi eseménnyé formálódik, melyet ennek értelmében az est résztvevői együtt formálnak. Mrs. Ramsayt mint művészt, a vendégeket és a műalkotást, az estélyt, egy különleges kapcsolatrendszer köti össze, amely adott szempontok szerint váltakozik: Mrs. Ramsay nemcsak megalkotója művészetének, hanem performere is, és ugyanígy a vendégeknek is duális szerep jut: egyszerre befogadók és tolmácsolók,[12] akik Mrs. Ramsay műalkotásának közvetítésében segítkeznek, részesei annak; megfigyelők és előadók. Mint performerek, kötelesek az eseményen belül saját szerepük teljesítésére – habár az nem egy előre megírt forgatókönyv alapján történik. Ebben a specifikus térben a résztvevők részesei a többrétegű alkotó–befogadó–tolmácsoló interakciónak, melyet Mrs. Ramsay alkotása kínál.

John Agnew szerint a tér élősködő, mivel önmagában nem tud megmutatkozni, csak a – benne, vele – létezőkön keresztül.[13] A vacsoraparti résztvevőin, mint benne, vele létezőkön keresztül mutatkozik meg az a tér, melyben Mrs. Ramsay művészete és a résztvevők térhez, illetve egymáshoz fűződő viszonya kialakul. A (szín)tér és performativitás kapcsolatáról P. Müller Péter azt írja, hogy amikor a tér megteremtődik, viszonyok jönnek létre a performerek és az eseményt szemlélő nézők között. Szerinte a tér „a térhasználók, téralkotók

11 Séllei Nóra, *Az utolsó felvonás, Virginia Woolf: Felvonások között,* Jelenkor, 2006/5, 561.

12 Hilde Hein, *Az előadás mint esztétikai kategória = A Performance-Művészet*, szerk. Szőke Annamária, Bp., Artpool, 2001.

13 John Agnew, *Space: Place = Spaces of Geographical Thought*, eds. P. Cloke and R. Johnston, London, Sage, 2005, 81–96.

konstrukciója, meglévő téri adottságok és viszonyok átrajzolása, a mások által használt tér el- és meghódítása. Hiszen minden tér már meglévő (korábban megalkotott, meghódított) terek újrapozicionálását, újrateremtését, átváltoztatását, elhódítását, belakását stb. jelenti."[14] P. Müller Péter gondolatait követve a vacsoraparti tehát egy olyan eseményként jelenik meg, ahol a résztvevők az estélyen való szerepvállalásukkal egy specifikus teret hoznak létre. A Mrs. Ramsay gondolataiban megjelenő – már idézett – „üreg" és „sziget" kifejezés is a résztvevők által szabadon alakítható, újrapozicionált teret reprezentálja.

Ebben a szövetségben megalkotott térben Mrs. Ramsay rögzíti a pillanatot: mikor az asztal körül összegyűlt társaságot, férjét, gyermekeit és barátait együtt, biztonságban látja, egy pillanatra az állandóság állapotát éli át. Az epifánikus pillanatban a nyugalom és stabilitás tapasztalatán gyönyörködik Mrs. Ramsay, mely nemcsak őt magát, de vendégeit is „biztonságba" helyezi: „épp most került biztonságba; így keringett felettük, kitárt szárnyú héja; lobogó, lengvén az öröm közegén, mely testének minden idegszálát járta, édesen, nem meghirdetetten, nem, inkább ünnepélyességgel." (125) Az emelkedett lelkiállapotban Mrs. Ramsay önmagát kezdetben egy héjához, később füsthöz és felszálló gőzhöz hasonlítja, mely könnyedén kering a társaság felett „minden megmondható ok nélkül", így „összetartván őket mind-mind. Biztonságban." (125) A héja szimbolikus jelentései – repülés, felemelkedés –, a füst, illetve a felszálló gőz képei mind a pillanat magasztosságának benyomását erősítik. A reveláció pillanatában Mrs. Ramsay művészetértelmezése beteljesülni látszik; a békében és nyugalomban a résztvevők az öröklét részévé válnak: „Része, gondolta, miközben egy egészen különleges omlós szeletet halászott ki Mr. Bankes számára, igen, az örökkévalóságnak." (125) A közösen megalkotott „összetartó erő"; a gyertyafényben megteremtett összetartozás egy olyan alkotást képes létrehozni, melyben megmutatkozni látszik a maradandó. Ezt az állandóságot, azt, „amit nem érinthet meg a változás, és tündököl" (125), ünnepli Mrs. Ramsay. Ezen a ponton a szavak használhatatlanná válnak: „Mit lehetett volna mondani itt; mit is kellett volna itt mondani. Ott volt, ez, körülöttük." (125) Mrs. Ramsay művészi tevékenysége ezen a ponton teljesedik ki. Ezekből a pillanatokból „lesz aztán az, ami örökkévaló.[15] Maradandó." (126) A műalkotás eb-

14 P. Müller Péter, *A performansz mint téralkotás*, Jelenkor, 2014/6, 740.

15 Az eredeti szövegben „the thing", vagyis „a dolog" megjelenése: „Of such moments, she thought, the thing is made that remains for ever after. This would remain." (85) Tandori Dezső fordításában: „Az ilyen pillanatokból, gondolta, ezekből lesz aztán az, ami örökkévaló. Maradandó. (Woolf, *i.m.,* 125–126) A „the thing" = „az". A „the thing" (az) használata a „something" (valami) helyett nyilvánvaló utalásként értelmezhető az *object d'art*-ra, vagyis a megteremtett műre.

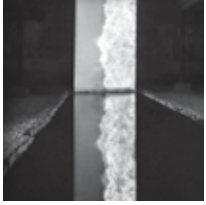

ben a pillanatban válik egésszé, melynek értéke ennek következtében megteremtődik; egy állandó és örök érték, melyet Mrs. Ramsay később közvetítésre szán.

Habár Mrs. Ramsay képes rögzíteni a pillanatot, művészetének formai bizonytalansága és átmeneti jellege miatt az csak változások folyamatában létezhet. Vagyis alkotását nem képes megőrizni mint állandót, hiszen annak időbelisége és efemeralitása természeténél fogva kódolva van. Fontos megjegyezni, hogy Mrs. Ramsay kezdettől fogva tudatában van alkotásának ezen tulajdonságával; annak tünékenységére többször reagál a vacsora alatt: „de nem tarthat soká, gondolta...", és nem sokkal később újra: „Tudta, nem tarthat sokáig." (125) Ennek értelmében a változás és a folyamat központi szerepe az esemény fontos vonása. Mikor a közösen létrehozott tér felbomlani látszik, a pillanatnyi biztonság érzése szertefoszlik, és a változás veszi át annak helyét.

A vacsora végéhez közeledvén Mrs. Ramsay figyelme újra Rose kompozíciójára irányul. Akaratlanul is őrt áll a gyümölcsöstál felett, abban bizakodva, hogy senki sem töri meg annak tökéletes színbeli és formai harmóniáját: „közben egyre a gyümölcsöstálat figyelte (öntudatlanul), féltékenyen, remélve, senki nem nyúl hozzá. Tekintete ott járt a gyümölcsök alakján, hajlatain, nyugtázta a fürtök nap-érlelte bíborát, a héj bütykös keményét, s összevetette a sárgát a lilással, az ívet a gömbbel, öntudatlanul, s nem tudva, miért is teszi, miért is lesz így egyre derűsebb." (129) Mrs. Ramsay ösztönszerű esztétikai szemlélődése kihat hangulatára; az esztétikai érzékelésen keresztül egyre derűsebbé válik. Azonban a hanyatlás és az elmúlás idővel Rose alkotását is áthatja. Az összetartó, egységes kompozíció hamar megtörik, mikor az egyik Ramsay-gyermek kiemel egy darab gyümölcsöt a tálból: „ó, milyen kár – egy kéz, miért tette, odanyúlt, elvett egy körtét, az egészet összerontotta." (129–130) A gyümölcsöstál harmóniájának megbontásával megmutatkozik a résztvevők által szabadon konstruált tér állandó mozgása, egyfajta játékosság. A tér önmagát alakítja, melyben a művészi tevékenység mint folyamat előnyt élvez a megteremtett tárgy felett.

Távozásával, azaz a megalkotott térből való kilépéssel Mrs. Ramsay hátrahagyja a közösen megteremtett helyszínt, és engedi, hogy az a múltba vesszen: „megváltozott, új alakot öltött az egész; tudhatta, válla felett hátratekintve még egyszer, utoljára, hogy ez már mind a múlt." (133) Amikor alkotó-performerből saját műve megfigyelőjévé válik, Mrs. Ramsay pozíciója megváltozik. Ezzel a váltással minden lehetséges szerepet megtapasztal, melyet a mű felkínálhat. A vendégektől félrevonultan Mrs. Ramsay visszagondol az estre, felülvizsgálja az éppen lezárult eseményt. Emlékezetében a történtek már úgy jelennek meg, mint megnyilvánulása valaminek, ami „mintha soha nem is lett volna másképp, csak most megmutatkozott, s megmutatkozván, mindent az állandóság állapotába hozott." (135) Az alkotás aktusában megteremtődik az a kiemelt pillanat, melyhez visszatérve végül minden az állandóság állapotába kerül. Ami az epifánikus pillanatban megmutatkozik, az Mrs. Ramsay művészi látomása, mely kizárólag az esemény végrehajtásával kerülhet felszínre. Ennek értelmében Mrs. Ramsay művészi tevékenysége értelmezhető úgy, mint egy kísérlet arra, hogy megteremtődjön az a pillanat, melyen keresztül mind Mrs. Ramsay, mind pedig a résztvevők betekintést nyerhetnek az állandóság állapotába.

Ezzel az ismerettel Mrs. Ramsay enyhülést talál a gondolatban, hogy vacsorája – amikor már nemcsak műve, hanem ő maga is múlttá válik – tovább él a résztvevőkben. A vendégek visszatérnek az esthez, és az estélyen keresztül őhozzá is: „bármeddig éljenek is, mindig visszatérnek majd ehhez az éjhez, ehhez a holdhoz, ehhez a házhoz, s hozzá magához." (135) Mrs. Ramsay úgy minősíti a pillanatot, mint ami – bár elmúlik – sosem tűnik el teljesen, hiszen ő maga és a közösen létrehozott művészetük összeszövődik a résztvevők emlékeiben. A vacsoraparti, illetve annak hiánya mint emlékezés jelenik meg, mely így egyfajta interpretatív térbeli gyakorlattá emelkedik, vagyis a művészi folyamat immateriális nyomává válik. Mint idő- és helyspecifikus mű, az est efemer installációként viselkedik, melyben a helynek és az eseménynek különleges kapcsolata van: az alkotás csupán a performerek által, illetve rajtuk keresztül értelmezhető. Azonban mint eseménynek nincs rögzítettsége; különböző narratívák, különböző percepciók, különböző értelmezések egyidejű fennállásával, heterogén változatokban létezik a mű, melynek jövője a résztvevők kezében van. Habár a vendégek emlékei megegyező mintát követnek, végeredményben sosem lehetnek tökéletesen azonosak; a változatok egymástól – bizonyos mértékben – mindig eltérnek majd. Sőt az emlékezés és a felejtés javíthatja, illetve rombolhatja a művet, így az mindig folyamatos változásban lesz. Egy ilyen idő- és helyspecifikus alkotás megőrzése – mint minden más efemer esemény esetében – kizárólag annak újrainterpretálásában képzelhető el. Az emlékezésen keresztül Mrs. Ramsay teret enged annak, hogy a közösen alkotott mű ezentúl önmagát alkossa, hogy a résztvevők emlékezetén keresztül szabad interpretációba lépjen. A mű megnyílik a különböző értelmezések előtt, így a reprodukálási folyamat során a résztvevők az emlékeikben újraélik az eseményt, amely így minden esetben mint esetleges változó jelenik meg, melynek narratívája ambiguitást és variabilitást hordoz magában.

PERSONAL MOSES. 2013, VIDEOINSTALLÁCIÓ ÉS PERFORMANSZ IVANA SLÁVIKOVÁ EGYÜTTMŰKÖDÉSÉVEL, CEREDI KORTÁRS NEMZETKÖZI MŰVÉSZTELEP, CERED, MAGYARORSZÁG

SZÁSZI ZOLTÁN

FÉL-VIDÉKI LEVELEK

Az ünneplés fontosságáról, neked, Hermannak!
Egyszeri, egyetlen barát!
Ugyan, mondd, miért szeretünk mi mindig mindent szebbnek látni, mint a valóság? Mi célunk lehet vele? Érdekünkben állna? Nem hinném! Mégis! Mégis minden leveledben valami régit is megírsz, persze hivatkozhatsz arra, én kértelek meg az emlékezésre, s még igazad is van. Mindig én vagyok gyenge, nekem kell kapaszkodó kiüresedett hétköznapjaimba, valami tisztaság, egy zsenge ága a múltnak, amit még nem tört le a feledés vihara az emlékezet törzséről, amibe bele lehet, ha csak pillanatig is, de bele lehet kapaszkodni. Az ünneplés fontosságáról akartam veled már régóta beszélni, igen, erről az elhanyagolt vagy alkalmasint túlcsócsált témáról! Te legalább természetközeli léted, falusi életed miatt akarva s akaratlan megtapasztalod az igazi ünnepet! Írtad a farsangot, szinte láttalak magam előtt, ahogy kissé pocakosan lépdelsz a falusi kultúrház felé, még friss hóban, igen, oda, befelé a bálba. Kicsit szégyenkezve azért, hogy micsoda marhaságra rá nem vett az asszonykád, de belenyugvóan, és érdeklődve, telet temetve, tavaszt várva, a megtisztulás, a feltámadás reménységébe kapaszkodva. Jóféle, tiszta, valódi ember lettél te, Hermanom, a jóisten kegyelméből, mondanád te! Látod, én a felsőbb hatalmak tagadójaként el nem hiszem az ilyesmit, hogy más kegyelméből lennél olyan, mint amilyen vagy. Én azt hiszem, valami mély és ösztönös tisztaság ez a tiéd. Amit sem a világ, sem az emberek, sem a múló időben téged tépázó kétségek, viszontagságok nem tudtak és nem is fognak tudni bepiszkítani. Boldog vagy-e, ezt nem tudom, de tisztaságod megvéd sok gonosztól, s egyféle boldog tisztes létet ad. Okos, bölcs létezést. Hanem ugyan mit filozofálok én itt rólad, mikor legjobban te ismered magadat, majd ha úgy látod jónak, írsz nekem erről. Inkább ezt az ünnepet segíts nekem végiggondolni, Hermanom! Hogyan kellene ünnepelni? Nagy kérdés ez nekem.

Én úgy vagyok egy jó ideje, mint egy el nem mosott, de ledugózott demizsonba zárt muslinca. Bezártan élek, magam választásából. Van levegő, tér is, még repdesni is tudok, muslinca létem megszabott idejének százszorosára elegendő ételem,

azaz szőlőseprőm is van, a vastag üvegfalon minduntalan kicsapódó pára vizéből inni is tudok bőséggel, s így egyszerre vagyok szabad és fogoly. Magamnak foglya s rabtartója. Van, aki ennyitől többet sose kér a sorstól. De nekem az a bajom, ha olykor túlnézek az üvegfalon, mindig messzebbre óhajtok menni a lehetségesnél, és azt hiszem magamról, én mindenkinél szomjasabb és éhesebb vagyok. Meg jobb is. Ami nem igaz! Mert ha kihúznák a dugót, bizony megállnék a demizson szájánál, beleszippantanék a kinti légbe és dicsőségesen visszarepülnék. Mert a magam rabságát megszokva megijednék a mások szabadságától! Így vagyok az ünneppel, az ünnepléssel is. Nem tudom, hogyan kell. Irigyed vagyok! Az bizony! Gyaur irigyed, aki titokban és leselkedve bámul téged, titokban elképzelve azt, amint a falusi kultúrház felé tipegsz, karodon asszonykáddal, bal kezedben egy irdatlan nagy bevásárlószatyorban a sós és sajtos ropi, mellette az édes borocska szebbik felednek, neked egy jól sikerült pálinka, díszes üvegben, meg a váltás cipők, mert ugye csak latyakos az út a bálteremig, csizmában meg mégse lehet keringőzni. Szóval ballagtok a batyus bálba, csupa ismerős, kedves ember közé, ahol az számít, becsület van, s nem a vagyon, társadalmi helyzet, beosztás. Igaz is, te Herman, van még ilyen bál, ahol ez így megy? Úgy gondolom, ifjú- s gyerekkorunkhoz képest romlott a helyzet, s bár akkoriban is csak megnézték egymást a népek, ki kicsoda, hogy néz ki, de mostanság mintha erőteljesebb lenne a rongyrázás. A hamiskásság! Emlékszem, a város, ahol kis ideig éltem, sokáig évente rendezett városi bált, majd mikor polgármesterváltás történt, valahogy hirtelen elmaradt a városi bál meghirdetése is. Mert ugye, akivel bálozunk, azzal egyféle közösséget is vállalunk. Vadász vadásszal, tűzoltó tűzoltóval, diák diákkal és így tovább. De polgármesteri, városi bálba a kiparancsolt hivatalnokokon túl egy idő után már – szerintem a polgármester arroganciájának és butaságának köszönhetően – senki fia borja nem kívánkozott, így abbamaradt ez a tradíció évekig. Mostanság nem tudom, mi lehet, de én akkor se mennék, ha oda engemet díszvendégnek hívnának, ha ők fizetnének. Korpával nem jó keveredni! Biztos, hogy efféle bálba befizetni sincs kedvem, meg pénzem se. Hamisat már én nem vásárolok! Pedig de jó lenne jót mulatni! Mert ünnepelni jó! Ahogyan Anton Pavlovics Csehov megírta *A dohányzás ártalmasságáról* az ő kis remekét, s abban jól elmagyarázza, a „mit miért kell tenni" dolgot, nos, valahogy úgy szeretnék én is az ünneplés fontosságáról értekezni veled. Persze a poloskákat kihagynám, feleségem s lányaim se szerepeltetném benne, csak olyan szépen és nemesen kívánnék megnyilatkozni. Megpróbálkozom, csak neked Hermanom, megpróbálkozom elmondani ezt! Csehovtól oly messze vagyok, mint városi lakásom íróasztala a Jupitertől. De csak lesz, ami reptet!

Szóval várom már azt a napot, hogy találkozzunk. Március gyorsan elfut, így szokott lenni, utána máris ott a húsvét, és jó lesz nálad, nálatok, megülni a feltámadás ünnepét. Utolsó leveledben rám bíztad az asztal díszének szánt parasztsonka vásárlását! Hallod-e, te, nagy egy huncut

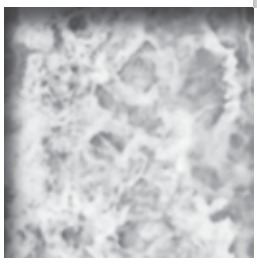

vagy ám, mert bár gourmand vagyok, de rossz vásárló egy személyben, én csak a készre bukok, nemigen szoktam a beszerzéssel foglalkozni. De értem ám, miért bíztad ezt rám! Mert a készülődés a fontos. Hogy a legszebbet, legjobbat próbáljam megtalálni, s emiatt kénytelen legyek akár többször is nyakamba venni a várost, hentesboltokat, nagyáruházakat, piacot végigböngészve. Ezt tettem, Herman! Micsoda császárszalonnák, oldalasok, hurkák, kolbászok, tőkehúsok hegyei mellett mentem el, s hányszor, mígnem megtaláltam a mi sonkánkat! Nyolc kiló és hetven deka, formás, keményfán, hidegen füstölték, a mester állítása szerint legkevesebb hatvan napig. Színe barnáspiros, a csontnál, a szépen kanyarított bőr peremén apró sókristályok nyiladoznak, az illata egyszerre nyálcsorgató és izgalomba hozó, íze mesés, ezt egy leheletnyi vékony szeleten próbáltam ki. E parasztsonka formája pedig olyan, mint a dédapámnak a háborúba induló menetszázada előtt Offenbach kánkánját táncoló, érett táncosnő combtöve, amikor éppen felrúgja a ritmust az égig. A zsöllyében színházi látcsővel felfegyverkezett tüzér tisztikar legnagyobb örömére. Jut eszembe, éppen száz éve veszett el a dédapám, aki tüzér volt. Na, szóval íz, szín, forma, minden tökély. Naponta megnézem a kamrában, ahol most lóg, zsírpapírral letakarva. Szóval értem már a te huncutságodat, s jó lenne eltanulni tőled ezeket az apróságokat. Mit hogyan kell. Az ünneplésünk, tudom, nem hangos és tüntető lesz, asszonykád nem is örülne duhajkodásnak, hát inkább olyan megnyugtatóan ebéd utáni szuszogós lesz az, kis sétával a templomdombhoz. Esetleg megmutatod a kerted, mit, hová, miért ültetsz, hátha megtanulom a falusi létnek a lényegét. Ahogy ezt ez a Pál apostol írja: „Amit elvetsz, nem kel életre, míg előbb meg nem hal, és amikor vetsz, nem a leendő testet veted el, hanem csak a magot, talán búzáét vagy valami másét." Szóval meglesem a nagy titkot, a vetést, az újjászületést, a maghasadást, igen, így mondtad. Nem a paksi meg a lévai atomerőművekben van az erő, hanem egy hasadó vetőmagban! Szóval készülök! Naponta meglesem a sonkát, régi, emlékezetes ajándékba kapott italaimból készítek egy válogatást, mindenből a legjobbat. Azt viszem hozzátok. Hogy az ünneplés tényleg fontos legyen. Nálad, nálatok! Békében! Ha a feltámadás szomorúsága jutna eszembe, majd vigyél ki sétálni, mint egy rossz lusta kutyát, vigyél végig a fellobbanó zöldű mezők szélén, a buja cseresznye, alma és szilvafák pártája alatt. Él az élet. Éljen is! Szóval fontos és jó lesz az ünneplés, Hermanom! Ha sokat ismétlem ezt, az azt jelzi, ezt kívánnám! Tartsunk ki addig. Meg azután is! Ölel Fridolinod!

KOÓS ISTVÁN

ÚTVESZTÉSEK EPIKUS KERETBEN

ANDRÁS LÁSZLÓ VILÁGOS INDUL CÍMŰ KÖTETÉRŐL

András László első verseskötetének címe a kötet ötletes egysorosából való: „Világos indul, és lépésről lépésre sötétebb lesz." (*Sakkfeladvány*) Az általában melléknévként használt „világos" szó a kontextusban válik főnévvé a sakkfigura megnevezéseként, a „sötétebb lesz" alanya pedig lehet ez a sakkfigura, amely így tónust váltva elveszíti identitását, ahogy a melléknév is főnévvé változott az adott verssor kontextusában. Ám úgy is érthető a szöveg, hogy a bábu *környezete* válik sötétté, amely így megszünteti annak érzékelhetőségét. Ez a sor tömören megjeleníti a kötet jellegzetes témáit, amely a viszonyulási pontok elvesztése, a sötétség és az irányvesztés (hiszen a sötétség miatt nem tudni, milyen lépést tesz a figura), méghozzá olyan módon teszi ezt, hogy magában a szövegben, nyelvileg is megjeleníti ezt a viszonylagosságot. A kérdés az, hogyan működik mindez hosszabb darabok esetében.

A versekben tehát olyan közegek manifesztálódnak, amelyeknek közös jellemzője a viszonyulási pontok hiánya. Ilyen mindenekelőtt a már a címadó versben és a kötet borítóképén is exponált helyzetbe kerülő sötétség motívuma, amely a lét vizuális artikulációjának eltörlését viszi végbe: „A sötétben az alkonyati kertről szerzett / összes tudásom használhatatlanná vált." (*Alkonyat után*) Hasonló közeg a kötetben olyan gyakran megjelenő víz, amely homogenitásával eltörli a kontúrokat és a határvonalakat: „Megtörölköztünk, bepálinkáztunk, / nem tudtuk meg, mi van a meder alján." (*A Marosnál*) Ugyanez az irányvesztés jelenik meg az út toposzában: „Mint aki régóta elveszett, / megismeri az utat, / de nem tudja, mire való." (*Kinn*) A viszonyulási pontok hiá-

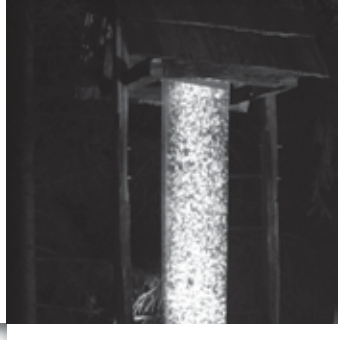

nya nemcsak a tér, hanem az idő dimenziójára is vonatkozik: „[…] egyre / jobban érzed, nincs se itt, se most." (*Éjszakai megálló*) Markánsabban artikulálódik ez a létszemlélet *A magyarázat* című szövegben, ahol olyan egymást tartó oszlopok jelennek meg, amelyekről nem lehet eldönteni, hogy a végtelenségig folytatódnak-e, vagy a legalsó sorok, ha vannak ilyenek, a semmivel érintkeznek. Ez a dehumanizált, materiális közeg, az önismétlő és értelmezhetetlen szerkezet koncentráltan fejezi ki az irányvonalak és a viszonyulási pontok hiányát, amit a víz és a sötétség is szimbolizál. Ez a létérzékelés a kötetet a kései modernség szemléletmódjával rokonítja: felidézhetjük itt Szabó Lőrinc és József Attila jellegzetes vízióit a rácsokká váló csillagokról, a mozgó, tartalmatlan szerkezetekről (pl. József Attila *Eszmélet*ének ismert soraiban vagy Szabó Lőrincnek a *Csillagok között*jében: „egymást bénítják s tologatják / rugalmas terek rácsai"); a mindent elnyelő sötétség motívuma pedig Pilinszky lírájából ismerős. A végtelen és önismétlő oszlopsor képe utal Babits *Az örök folyosó* című szövegére.

A kérdés az, hogy ez a fentebb vázolt, a kései modernséghez köthető létérzékelés milyen poétikai formákban, esztétikai minőségben artikulálódik a kötetben. A verseken végigtekintve azt láthatjuk, hogy igen gyakoriak a narratív szerveződésű szövegek, amelyek általában valamilyen emléket, életképet mesélnek el, vagy valamilyen elképzelt szituációt jelenítenek meg (pl. *A Volga, Folyamkilométer, A Marosnál* stb.). A színre vitt tartalmak itt általában nem különösebben érdekesek, nem igazolják elmesélésük szükségességét, és nem adnak alkalmat arra a szerzőnek, hogy többrétegű vagy egyedi nyelvi szerveződéseket hozzon belőlük létre; az epikus forma megköti a líranyelv kibontakozását. A *Hazafelé* jó példa lehet erre. Itt a már említett utómodern térérzékelés tematizálódik, mivel mintha a József Attila *Eszmélé-*

*t*éből ismert motívumot fogalmazná újra, ahol az éjszakába szertefutó vasútvonalakban artikulálódik a lét decentráltságának képzete: „És ameddig a szem ellátott, temérdek / vaspálya futott a végtelenbe, kötött / pályák mérhető hajlásszöggel, de mégiscsak a végtelenbe, legalábbis / a peronról, ahol álltam, úgy látszott. […] Tőlem / balra a semmi, jobbra a végtelen, aztán / fordítva." De míg József Attilánál ez a struktúra egy modalitásban és nyelvi magatartásformákban rendkívül összetett szövegben kap helyet, amely ráadásul az én megsokszorozódásával és elhallgatásával végződik, addig András Lászlónál mindez egy egységes narratív keretben fogalmazódik meg, ahol a lírai én is megtartja viszonylagos kitüntetett, központi szerepét. A széttartó és összefutó, decentrált struktúrák *elbeszélt módon* jelennek meg, nem válnak textuális stratégiává. Az a nyelvi többrétegűség, viszonylagosság tehát, amely a címadó verssort jellemezte, kevéssé dominál a kötet egészében.

Sokkal jobban sikerültek azok a szövegrészek, ahol a szerző elereszti a narrativitás mankóját, és inkább magukkal a versbeli motívumokkal kezd játékba. Ilyen *Az elveszett időről* c. vers, amely ötletesen fordítja át a semmi és a valami, a ki nem töltött és kitöltött idő közötti hagyományos oppozíciót: itt a semmi az, ami folyton jelen van és kínoz, míg a kitöltött, fontosnak tűnő percek hozzáférhetetlenek: „Az nem veszik el soha, a semmi megvan, / és előtűnik százféle alakban, […] / Azok a percek, melyek fontosak, vagy egy élettel teli nap / egymásra zuhant vastraverzek alatt / kiáshatatlanul mind ott marad / hozzábilincselve az időhöz […]." Igen szép megoldás az idő mint materiálisan hozzáférhetetlen fenomén és a materialitásában súlyos vastraverz összekapcsolása is. A szöveget tovább mélyítik a nagyon finom, jól érzékelhető, de nem tolakodó allúziók Proustra és Heideggerre. Az egy szótagos rímek és az asszonáncok szintén nem túlhajszoltak, de jelenlétük határozott ritmust ad a szövegnek.

Külön kiemelném a kötet utolsó versét, amely rendkívül élvezetes darab, leszámítva a végét. Az estébe hajló folyópart képe a sötétbe vesző tárgyaknak a már ismert témáját jeleníti meg újra, de az egyedi és nagyon erőteljesen érzékeltetett hangulat révén ez a téma itt különösen szuggesztív módon jelenik meg. A szerző

itt arra az átmeneti pillanatra koncentrál, ahol az ismert világ eltűnik előlünk, a fény percről percre halványodik. A látványt szintén lépésről lépésre építi fel, először a folyópartot említi, aztán a templomot, majd a napot és a korlátot. A közeg nagyon erős jelenlétet kap, és ezután tematizálódik a kérészek megjelenése. Az aktus, ami szerint a lírai én kérészt választ a megszólított te-vel („Válasszunk kérészt magunknak") Petőfi híres versét idézi (*A négyökrös szekér*), csak éppen csillag helyett az adott élőlényt szerepelteti a szövegben. Ahogy ezután a választott kérészek elvesznek a sötét háttér előtt, az olyan érzékletes kép, amely önmagában is megérdemli, hogy versben szerepeljen, a kötet végén remekül ragadja meg egyetlen benyomásban az addigiak jellegzetes témáját. A Petőfire való utalás pedig még inkább markánssá teszi a jelenetet, hiszen míg a csillag a fényerőssége miatt válik ki az éjszakából, addig a kérészek éppenhogy beleolvadnak a sötétbe. A kérész az időbeliség tekintetében is remek ellentéte a csillagoknak, hiszen míg a kérész az embert saját léte tünékenységére emlékezteti, addig a csillagok végtelen idejükkel az öröklét vágyát jelenítik meg. Ez a kép önmagáért beszél, a narratív zárlat, amikor a lírai én a korlátra üt, teljesen felesleges, ellaposítja és felhígítja az addig mondottakat. A kép remek, a próza lapos. Ha ezt a prózát András László visszaszorítja, minden bizonnyal jobb szövegek kerülnek ki alkotói műhelyéből, hiszen a lehetőség megvan, az invenció ott munkál a narráció mögött.

(Műút Könyvek 029, Miskolc, 2016)

MISSING GENERATION. 2014, HELYSPECIFIKUS INSTALLÁCIÓ,
CEREDI KORTÁRS NEMZETKÖZI MŰVÉSZTELEP, CERED, MAGYARORSZÁG

KOSZTRABSZKY RÉKA

EGY POLÉMIA MARGÓJÁRA

ANGYAL VAGY DÉMON: TANULMÁNYOK GYULAI PÁL ÍRÓNŐINK CÍMŰ ÍRÁSÁRÓL

Gyulai Pál *Írónőink* című cikke már megjelenésének idején olyan széles irodalmi vitát generált, amelybe a kor jelentős magyar lapszerkesztői, alkotói, kritikusai és egyes írónők is bekapcsolódtak.

Noha az írás eredetileg Majthényi Flóra verseskötete és Szendrey Júlia Andersen-fordításának kapcsán született, jelentősebb részében Gyulai mégis a nők irodalmi életben való szerepvállalásával kapcsolatos álláspontját fejti ki, mely a mai napig a témában született művek egyik állandó hivatkozási pontjának számít. Az elmúlt két évszázad során már többen is vitába szálltak a kritikus kijelentéseivel (az elmúlt századból lásd például Szabó Magda 1979-es esszéjét, melyben az írónő szellemes módon dekonstruálta Gyulai érvrendszerét), azonban a Török Zsuzsa által szerkesztett tanulmánykötet – amely a 2014-es, az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpontja által rendezett *Írónőink* című konferencia előadásainak szerkesztett változatait tartalmazza – más irányból közelít a szóban forgó esszéhez. A könyvben szereplő írások ugyanis a cikk keletkezésének sajtó-, eszme-, társadalom- és irodalomtörténeti kontextusát igyekszenek feltárni, s olyan kutatási szempontokat alkalmaznak, melyek eddig sajnálatos módon hiányoztak a hazai diskurzusból, például hogy a magyar nőírók milyen publikálási gyakorlatot követtek, írásaik mekkora arányban voltak jelen az egyes sajtóorgánumokban, vagy hogy mi volt az oka a nőíróság fokozott tematizálásának a korabeli magyar írásokban.

Fábri Anna tanulmányában azt mutatja be, hogy az *Írónőink* miképpen illeszkedik Gyulai kritikusi munkásságába, életművébe, ami azért is fontos kérdés, mert írásainak eddigi recepcióját az összegző, minősítő vélemények jellemzik. Gyulai kritikáiban az önmagától és másoktól elvárt társadalmi felelősségérzet érvényesítése, illetve azon törekvése is tükröződik, hogy az irodalmon kívüli jelenségek megítéléséhez is értékszempontokat kínáljon, így ezen munkái révén

egy ritka egységes személyiség körvonalai rajzolódhatnak ki előttünk. A szerző arra is rámutat, hogy bár az *Írónőink* széles körű vitát generált, publikálásának idején Gyulai még egyáltalán nem foglalta el azt az ítélőbírói pozíciót, melyet az utókor tulajdonított neki, továbbá az egyes nők irodalmi alkotásairól és teljesítményeiről szóló írásai arról tanúskodnak, hogy „a nők irodalmi, s közvetve társadalmi szerepléséről lényegesebb és mélyebbre ható mondanivalója akadt, mint műveikről." (10.)

Margócsy István írása a Gyulai-cikk kapcsán napvilágot látott, „a nő" kérdését tárgyaló szövegek (például Kecskeméthy Aurél, Madách Imre vagy Greguss Ákos írásai) retorikáját vizsgálja, s megállapítja, hogy ezek jelentős részében a „nő" általánosító és kizárólagosító értelemben szerepel, azt sugallva ezzel, hogy „a nő jellemvonásai, tulajdonságai, erkölcsi összetevői […] a lényeget tekintve változtathatatlanok és homogének." (20.) Mindez azt eredményezi, hogy az előre meghatározott elvektől és szabályoktól eltérő magatartásformák – mint például a nők szerepvállalása az irodalmi életben, mely eszerint az elképzelés szerint csakis a családanyai szerepkört feláldozva valósulhat meg – szabálysértőnek és kiküszöbölendőnek minősül, így ez a nőideál a korban született, áldozatkész, alkalmazkodó, s a konszolidált polgári házasságot elérni kívánó hősnőket szerepeltető szépirodalmi művekben is érvényesült. A szerző arra is felhívja a figyelmet, hogy a vitában részt vevők egyes csoportjai szembehelyezkedtek a nőket és írónőket homogenizálni kívánó törekvésekkel, s azt vallották, hogy az irodalom műfaji és műnemi változatosságának megőrzése érdekében a nőírók fellépésére is szükség van. E vélekedés kapcsán Margócsy István Jókai Mórt említi, aki műveiben igen változatos jellemű, s a kor nőideáljának szélsőséges ellenpontját képviselő szereplőket teremtett, akik már nem kizárólag a családi kötelezettségeinek élő nőként, hanem a saját választását érvényesítő, s „a romantikus szabadság/szerelem-ideológia teljes jogú megtestesítőjeként" jelennek meg. (37.)

Gyimesi Emese tanulmányában arra hívja fel a figyelmet, hogy Gyulai Pál cikkéhez nemcsak az arra adott válaszok alapján érdemes közelíteni, hanem – a korabeli sajtó működési mechanizmusának feltérképezéséhez is hozzájárulva – azt is meg kellene

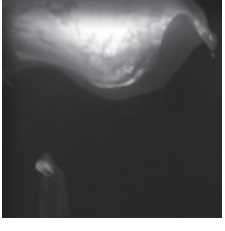

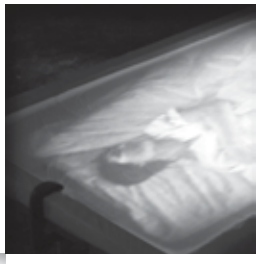

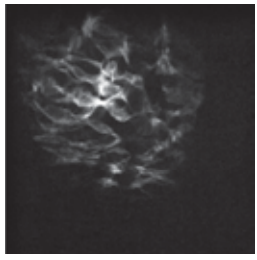

vizsgálni, hogy milyen mértékű volt a nők önreprezentációja az egyes lapokban, s milyen stratégiák határozták meg az egyes író- és költőnők publikálási gyakorlatát. A női szerzők műveit is közlő Hölgyfutár és Nővilág című lapok számait tanulmányozva arra jut, hogy a nők által publikált versek száma Gyulai Pál esszéjének megjelenési idejétől távolodva csökkenő tendenciát mutat, s ez a tény megcáfolja Arany János azon kijelentését, hogy a hírhedtté vált cikk hatására a nők tömegesen kezdtek volna publikálni. A szerző szerint a nők publikálási gyakorlatát nem egy elszigetelt jelenségként, hanem a korabeli sajtóviszonyok koordinátái közt kellene vizsgálni, mivel ebben az időszakban olyan más „verstermelő csoportok" is megjelentek az irodalmi életben, melyeknek publikálási stratégiáit feltárva képet kaphatunk arról az irodalmi mezőről, amelynek megfelelni kívántak.

Török Zsuzsa a Gyulai Pál esszéjében olvasható, a nőírók 19. század közepi jelentkezésével kapcsolatos eszmefuttatásának túlzásaira, torzítására mutat rá, s mindehhez a morális pánik szociológiában használatos fogalmát hívja segítségül. Ennek lényege, hogy a közvélemény figyelmét egy krízishelyzet eredményeképp létrejövő komplex társadalmi problémáról egy konkrétabb jelenségre terelik, méghozzá úgy, hogy az adott jelenség félelmetes mivoltát hangsúlyozzák. Gyulai írása egy olyan súlyos válságidőszakot (Bach-korszak) követően született, amikor a társadalmi változásokkal összefüggésben az irodalmi élet is átalakulóban volt, s két különböző irodalomfelfogással (kirekesztő és megengedőbb) rendelkező írói csoportosulások feszültek egymásnak, vagyis a cikk egy krízishelyzetre adott válaszként is értelmezhető. Gyulai írónőellenes diskurzusának – mely „a nemzeti irodalmat érintő erkölcsi határok megerősítésére tett kísérletként is érthető" (95.) – fő oka az volt, hogy a női alkotók tömeges megjelenéséért az üzleti irodalmat képviselő divatlapokat tette felelőssé, me-

lyek egyre inkább ellehetetlenítették az uralkodó elit számára a nyilvánosság ellenőrzését. Gyulai írása azért válthatott ki ekkora hatást, mert érvelését a jelenség fenyegető mivoltának (az írónők az írás által megszerezhető dicsőség kedvéért elhanyagolják a családjukat, illetve „prostituálódnak") hangsúlyozására, s a nők társadalmi szerepével kapcsolatos konszenzusra alapozta.

Sárai Szabó Katalin tanulmányában azt vizsgálja, hogy az *Írónőink* megjelenése idején átalakuló férfieszmény hogyan határozta meg az értelmiségi hivatás professzionalizálódása során formálódó szakmai identitást, miközben a női szerepeket érintő elképzelések változatlanok maradtak. Mindezt azért is tartja fontos megközelítési lehetőségnek a szerző, mert míg a nőiségről, a női jellemvonásokról és a női hivatásról számos értekezés látott napvilágot, addig a férfiakról szóló hasonló szövegek már sokkal nehezebben fellelhetők, s mindezt az is bizonyítja, hogy a 19. századi férfieszmény és a maszkulinitás lényegi elemeinek rekonstruálásához Sárai Szabó Katalin kontrollforrásként nekrológot és leveleket használt fel. A szerző amellett érvel, hogy Gyulai esszéjét a maszkulinitást és feminitást érintő szövegek kontextusában lenne érdemes értelmezni, hiszen a társadalmi változások (új férfieszmény térnyerése és a női emancipáció együttes jelentkezése), illetve a nemi szerepeket érintő elképzelések érhetőek tetten a nőírók színrelépésével kapcsolatos vélekedésben.

Vaderna Gábor a nőírókkal kapcsolatos vita alapkérdéseit tágabb eszme- és társadalomtörténeti kontextusban helyezi el. A tanulmány első felében Arany János lapszerkesztési elveket érintő változtatásainak kapcsán arra mutat rá, hogy a költő által szerkesztett Koszorú című lapban jelentős számban szerepeltek női írók művei, nőkről szóló fiktív szövegek, s a nőiség kérdésével foglalkozó értekezések. Mindez annak köszönhető, hogy Arany korábbi folyóiratának (Szépirodalmi Figyelő) megszűnése után szélesebb olvasóközönséget kívánt megszólítani, és a divatlapok női fogyasztói felé is próbált nyitni, de közben az igényes tartalmat is biztosítani akarta. A szerző szerint azonban a költő álláspontja mégis nehezen körvonalazható, mert bár egyes, a nőíróság kérdését érintő cikkeiben Gyulai álláspontja köszön vissza, más írásaiban azonban finoman elhatárolódik tőle. Tanulmányának második felében Vaderna Gábor arra tér ki, hogy az írónővita a klasszikus republikánus történeti narratívára (a hanyatlás az er-

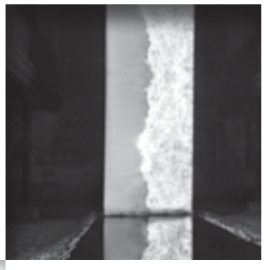

kölcsi züllés hatására történik meg) épül, illetve arra, hogy a korban a nőket antropológiai meghatározottságuk miatt nem tartották képesnek az alkotásra, noha a 19. századra a nők már nemcsak az irodalom passzív fogyasztói voltak, hanem egyre többen váltak közülük az irodalmi élet aktív résztvevőivé is. Gyulai írásának hatása abban is jelentkezett, hogy egymástól függetlenül létező, ismert állításokat hozott egymással összefüggésbe. Ilyen elképzelés például a populáris és elit kultúrát érintő diskurzusnak a nőíróság problematikájával való kapcsolatba hozatala, melyen keresztül Gyulai kifejtette, hogy miért jelent veszélyt a magas kultúrára a divatlapok szerkesztői által térhez jutó, dilettánsnak beállított írónők működése. A szerző amellett érvel, hogy az írónővita problémájának megértéséhez mindenképpen szükséges azoknak a történeti diskurzusoknak a rekonstrukciója, melyek alakították és létrehozták a társadalmi viszonyokról való gondolkodást.

A Török Zsuzsa által szerkesztett kötet hiánypótló műnek tekinthető, hiszen a benne szereplő írások egyfelől Gyulai Pál szövegéhez, másfelől pedig a korabeli sajtó működéséhez, a társadalmi szerepeket érintő kortárs elképzelésekhez, s a társadalmi változások irodalmi életet is meghatározó következményeinek vizsgálatához nyújtanak új szempontokat, s olyan eredményeket tudnak felmutatni, melyek nemcsak a témában született szakirodalmat bővítik, hanem egyúttal a későbbi kutatások néhány lehetséges irányát is kijelölik.

(Szerk. Török Zsuzsa, Bp., reciti, 2016. A kötet internetes elérhetősége: http://reciti.hu/2016/3765)

COLUMN. 2013, VIDEOINSTALLÁCIÓ, BESZTERCEBÁNYA

LESI ZOLTÁN

FELHŐKAKUKKVÁR OTTHON

SIMON ARMITAGE VÁLOGATOTT VERSEK CÍMŰ KÖTETÉRŐL

Simon Armitage verseit leginkább a nyugat-yorkshire-i tájszólás és a csípős szellemesség jellemzi. Philip Larkin sötét szellemének csúfolják Anglia egyik legnagyobb költőjét. Armitage-et az erőszakos emberek beszédmódja érdekli, a költészetet az ellenállás, a tagadás hangjának tekinti.[1] Olyan költő, akinek nemcsak a szakmai közönség körében vannak rajongói, a BBC közli verseinek elemzését, a YouTube tele lelkes videóval. Fanyarsága és bizarr humora miatt a hazai költészetből leginkább Gál Ferenc és Kemény István költészetéhez hasonlítható. Armitage szövegvilágában ugyanolyan jogon és jelentőséggel szerepelnek az antikvitás kultúrájának alakjai, mint a focisták és a csavargók. Armitage narratív költő lírai attitűddel, vagy lírai költő narratív attitűddel. Versei jellemzően történetmesélőek, jellemzően egy főalakkal, aki valamilyen fejlődésen, változáson megy át a szöveg végére. A felnőttség és a felnőtté válás gyakori témák. A köznapi nyelv és az észak-angol dialektus használata profanizálja, élettel teliti a verseket, míg a kötött formák játékos zeneisége elemeli a mindennapoktól.

A JAK Világlíra sorozatában megjelent az angol költő válogatott verseskötete G. István László, Krusovszky Dénes és Sirokai Mátyás fordításában. A magyar kötet a Faber & Faber kiadású *Selected Poems*[2] fordítása. Bevett gyakorlat a külföldi válogatások teljes átvétele, és Armitage ezen kötete is jó betekintést ad a munkásságába. Armitage a szleng, a tájszólás és a kötött formák használata miatt kimondottan nehezen fordítható. A magyar kötet színvonala változó, általában pontos, kiemelném G. István Lászlótól *A győztes* és a *Dicsőség*, Krusovszky Dénestől a *Kapus cigarettával* és Sirokai Mátyástól a *Kölyök* bravúros fordítását. Sajnos fordítási egyenetlenségek sok helyen (pl. a *Gyufalevél* ciklus csillagos szövegei vagy a *Holt-tengeri versek* című darab) vannak a kötetben, amin segíthetett volna egy nyelvi lektor vagy egy kontrollszerkesztő. G. István László fordításai megtartják a versek formáját (pl. a blank verst a *Gumikerék* és a *Dicsőség*), Krusovszky Dénes csak a versek tartalmára, hangulatára koncentrál (pl. a blank versből szabadvers lesz a *Kapus cigarettával* esetében), míg Sirokai Mátyás néha követi az eredeti versformákat (pl. *Vers* című szonett esetében), néha nem (*Öt Tizenegy Kilencven Kilenc*). Sajnos olvasás közben kitűnik, hogy nem egyezett meg a három fordító, hogy egységes költői hangot és formai világot alakítsanak ki. Bosszantó a korrektúrázás hiánya, majdnem minden oldalon van egy-két elgépelés vagy helyesírási hiba.

1 John Harris, *National Conversation series, 'poetry is a form of dissent'*, The Guardian, 7th Nov 2011.
2 Simon Armitage, *Selected Poems,* London, Faber & Faber, 2001.

Armitage egy interjúban nagyon líraian vall a vers születéséről: „A versek előre csomagolva érkeznek, és már az ötlet magában hordozza a formát, lelki szemeim előtt látom a versszakokat."[3] A költőnek fontos a versek tartalmi, formai egysége. A válogatott versek kötete végigkíséri a szerzőt a zsengéktől (*Zoom*, 1989), amelyeket hat évvel később a *Holt-tengeri versek*ben „könnyű, mindennapi versek"-nek nevez. A szégyen tárgyának mindig sok neve van, ez derül ki *A Cucc*ból (*The Stuff*) is: a kokó, a hasis, a speed, a fű és a cucc csak a ködösítés miatt kell. A blank vers formát rövid sorokkal keverő szöveg a záró szakaszban mégis őszintévé válik. A fordítások a magyar nyelvű kötetben, ritka kivételektől eltekintve, nem követik az eredeti formákat. Krusovszky Dénes fordítása nem is utal a blank vers formára. Az angol szöveg rímelését egy ideig tartja a fordítás, azután felhagy vele. Amint a drog magába szippantja a vers hősét, lerövidülnek a mondatok, a vers örvénylése magával ragadja az olvasót: „És magával ragadta. Nőtt, mint a hógolyó, örvénylett. / Nézd, senkit nem lepett meg jobban nálam / hogy máris vágtam, kevertem, / szívtam és leheltem…" A vers végén az ítélet jön: „… felolvassák a jogainkat. / Birtoklás és terjesztés: / ezt kaptuk, mi mást."

A *Kölyök* (*Kid*, 1992) című kötetben előkerülnek a rosszarcú alakok, a zsebtolvajok, gyilkosok meg az erőszakos családfők. A címadó vers Batman társának, Robinnak tíz szótagos, rímes sorokból álló drámai monológja. A hűséges társ próbál kitörni az árnyékból, miközben elárulja mesterének titkait, amivel a szuperhős új fénybe kerül, és Robint erősebbnek és érettebbnek tünteti fel. A szöveg nagyon lendületes, azonnal érződik, hogy felolvasásra készült, de lehetne akár slammelni is. Ez egy igazi dühös vers, egy kirohanás, amelyben egy fiatalember szeretné megmutatni magát. Pedig mindössze öt jól tagolt mondatból áll, amely szinte gyűjti az energiát, hogy a végén megszabadulhasson Batmantől. Nagyon nehéz az ilyen indulatos szöveget fordítani, amely ráadásul tele van nyelvi játékkal és szlenggel. Csak a legkiugróbbakat említem: a brit hajózási kifejezés, a *wander lee-*

3 Simon Armitage közönségkérdésekre válaszolt: http://www.poetryarchive.org/interview/simon-armitage-interview

ward, az amerikai *baby*, az amerikai gengszternyelvből származó *big shot* vagy a kőművesnyelvből származó *scotch*. Aki felnő, vagy éppen változik, az rengeteg mindent kipróbál, a különféle stílusok keveredése humorossá teszi a szöveget. Ugyanígy a dicsekvő, az önigazoló és hősködő klisék használata is megmosolyogtató. Sirokai Mátyás fordításában a *Kölyök* a feszességével együtt is hitelesen működik, a magyar kötet kiemelkedő darabja. Egyetlen dolog veszik el a versből menthetetlenül: a magyarban párrímes szerkezet helyettesíti az angolban az egész versre kiterjedő bokorrímet. Armitage még belső rímekkel is megerősíti a sorvégi összecsengéseket, az *-er* végződést, amivel a Batman-filmek betétdalát idézi.[4]

A *Gyufalevél* kötet (*Book of Matches*, 1993) a felnőtté válást tematizálja, melynek első ciklusa cím nélküli, csillagozott szonetteket tartalmaz. A rontott formájú szövegek különböző tördelésűek és rímelésűek, a sorok szótagszáma kötetlen, némelyiknek csonka tizenötödik sora is van. A kötet rövid szuggesztív szövegekből épül fel, amit a nyitó vers (*Az én bulimutatványom:*) is elárul: mielőtt a körmödre égne a gyufa lángja, a vers végére érsz. A „csillagos ciklus" egyik darabja az *Anya, a kitárt karnál bármilyen nagyobb távolsághoz*, amely az anyától és a szülői háztól való elszakadást írja le. A távolodást fizikailag, centikkel, méterrel és emelettel ábrázolja, az anyának kell segíteni, hogy gyermeke megmérjen mindent, ami hazaköti. Az anya a „base", a kezdet, mint egy űrmisszióban, ahol az asztronauták ólomnehéz felszerelésben ide-oda billegnek a semmiben, hogy az emberi világot jelképező szalagot kimentsék. A padlásra érve a fiú férfi lesz, ahol már egyedül kell döntenie, hogy zuhanjon vagy repüljön. Krusovszky Dé-

4 *Batman Theme Song: Goldentusk*, http://www.youtube.com/watch?v=wUPBgYean-Z0&list=PLF2B4A64544F29846

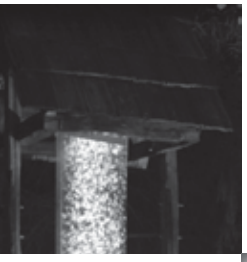
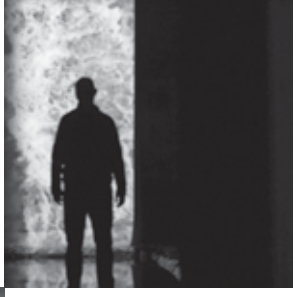
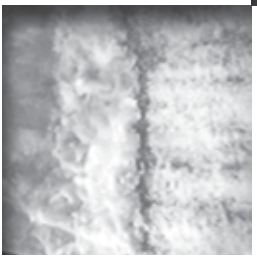

nes fordítása következetesen nem törődik az eredeti szöveg rímeivel. Magyarul sajnos nincs olyan erő és lendület a szövegben, mint az angol után várnánk: elveszik a szöveg spirális emelkedése. Zavaró a vers elején a szóismétlés és körülményes fogalmazás. A szöveg végén a „zuhanni vagy repülni" sorban a *to* szó nem főnévi igenévképző, hanem kötőszó. Természetesebbnek is hangzana a „hogy zuhanjak vagy repüljek" fordítás. *A Book of Matches* cím egy angol szójáték, amit lehetetlen bármilyen nyelvre tökéletesen lefordítani, ahogyan egy tanulmány is említi,[5] dupla jelentése van: Gyufalevél és Játszmák könyve, ráadásul mindkét jelentés érvényes a kötetre. Ilyen esetben a fordítónak dönteni kell, hogy melyik jelentés a fontosabb. A nyitóvers, *Az én bulimutatványom:* utal a gyufaszál fellobbanó lángjára, a versekben lévő tűzre, így a Gyufalevél a legjobb címválasztás.

A Holt-tengeri versek (*The Dead Sea Poems*, 1995) kötet a Holt-tengeri tekercsekre utal, amelyeket az odatévedő kecskék miatt találtak meg. Armitage ironikusan hasonlítja össze első verseinek megírását az apokrifek megtalálásával. A szöveg hangvételéből kiderül, hogy költőnk nem vallomásnak szánja művét. A vers alanya a túlzások miatt az utolsó versszakokban teljesen nevetségessé válik, nehéz elhinni, hogy a zsengéket „infravörös fény" őrzi, de a „soraikat szívembe véstem, / mindet megjegyeztem, mintha imát / mondogatnék" szakasz is ironikus. A „take it to heart" egy hétköznapi kifejezés, elég lett volna a megtanulni/megjegyezni szót használni rá, a „szívembe véstem" itt felesleges túlzás. Armitage rávilágít, Roland Barthes téved abban, hogy egy szöveget mindenki egyformán birtokol, amikor már publikus. Hiába találja meg a vers elbeszélője a „könnyű, mindennapi verset", rögtön el kell adnia, hogy legyen miből élnie. G. István László fordításában a szöveg néhány helyen megtörik, a magyar nyelvű sorok az eredeti szövegtől eltérő hangulatúak, költőibbek: „… Folyónyi kecskét / vezettem tiszta vízhez, ez volt / az életem. Egyik nyáj égvonalban / barlangszájhoz ért."

A *Felhőkakukkvár* (*Cloudcuckooland*, 1997) három ciklust tartalmaz, az első a *Vékony ég* (*thin air*), a második az *Égöv* (*The whole sky*). A harmadik, a *napfogyatkozás* (*eclipse*) egyetlen versből áll, amely kimaradt ugyan a válogatásból, de a zárlata nyíltan kifejti, Ar-

5 *Simon Armitage – study guide*, http://www.universalteacher.org.uk/anthology/simonarmitage.htm

mitage a makro- és mikrokozmosz összetevőit keresi: „Nehéz az egész alapján elmondani a részleteket, / próbálom kitalálni: mi miből van, mi az eredmény, ha ezt elosztom / azzal, vagy azt ezzel, vagy ezt azzal." Az első ciklus, a *Vékony ég* az egész életmű csúcspontja, minden darabja hibátlanul valósítja meg azt a fanyarul humoros versbeli narratívát, amiért Armitage-et szerethetjük. *Az égöv* rövid és harsány verseket sorakoztat fel, amelyek nagy része csillagképekről kapta a nevét. A kötet címe egy irreális, de tökéletes állapotra utal, álomvilágnak is fordíthatnánk, a kifejezés Arisztophanész *Madarak* című vígjátékából Arany János fordításában ismert. A *Hazatérés* című szöveg egy bizalomjáték leírásával kezdődik: „[…] elöl állók tárt karokkal hátradőlnek / vakon, a hátulsók kapják el őket". Az elbeszélés innentől megtelik rejtéllyel, és szétszálazódik, mint egy David Lynch-film. A fordítás tartja az eredeti blank vers szótagszámát, de talán épp emiatt G. István László nem fordít le néhány fontos szót, pl. a „These ribs are pleats and seams." megfeleltetés egyik része lemarad. A „no further than the call-box at the corner of the street" sorra pedig az eredetitől eltérő hangulatú sor: „a sarki fülkéig visz az út" a fordítás. Egy gyerek a főszereplő, aki lázadásból a földre dobja a sárga kabátját, legyen piszkos, és amikor az anyja a szobájába küldi, kiszökik az éjszakába egy telefonfülkéhez. A vers elbeszélője is ott van a telefonfülkénél, mégse találkoznak, csak tizenhat évvel később. A találkozás tehát olyan ritka, mint egy csillag- vagy bolygóegyüttállás, amire a vers hőse éveket várhat, ha egyszer elmulasztotta. Az apa alakja csak egy árnyék, de helyreállítja az egyensúlyt. A fiú a kabát egyes részeit a testrészeinek felelteti meg: „Ruhaujjak a karok. / Gombok az ujjbegyek." A lázadásnak vége, a főhős mégis felveszi a sárga kabátot, mégis elvállalja a szerepét: „… a te méreted. / Csak te hordhatod." A versben szinte végig bizonytalan a versbeli én és a te viszonya, de a zárlat arra utal, hogy ugyanarról a személyről van szó, aki megtalálja önmagát.

Nagyon fontos könyv jelent meg egy világszerte elismert költőtől magyarul, olyan, aminek mindenki polcán ott a helye, akit érdekel a kortárs költészet. Ennek ellenére nem szerveztek budapesti bemutatót, és a könyv nehezen beszerezhető, így sajnos nagyon kevesen tudnak Armitage magyar megjelenéséről. Az angol nyelvű verseket és fogadtatásukat ismerve, talán még nem késő gondoskodni a könyv utóéletéről.

(JAK–L'Harmattan, Budapest, 2013)

SOÓKY LÁSZLÓ

JÁSZAI MARI NORVÉG MESTERE

A KOMÁROMI JÓKAI SZÍNHÁZ A NÉP ELLENSÉGE CÍMŰ DARABJÁRÓL

Közreműködtek:
Menszátor Héresz Attila (Dr. Tomas Stockmann, fürdőorvos)
Holocsy Krisztina (Katrine Stockmann, Dr. Stockmann felesége)
Bárdos Judit m.v. (Petra, a lányuk)
Bandor Éva Jászai Mari-díjas (Anne Stockmann, az orvos nővére, polgármester)
Fabó Tibor Jászai Mari-díjas (Morten Kill, Katrine apja)
Olasz István (Hovstad, a Népújság főszerkesztője)
Tóth Károly (Billing, a Népújság főszerkesztője)
Skronka Tibor (Horster, hajóskapitány)
Mokos Attila (Aslaksen, nyomdatulajdonos)
Németh István (egy tisztességes polgár)
Szabó Viktor (egy falon ülő ember)
Balaskó Edit (egy néni szatyorral)
Valamint:
Erdélyi Zoltán, Nagy László, Rab Zoltán, Sipula Zoltán, Fazika Dominika, Kis Lili, Kontás Orsolya, Májer Jázmin, Méhes Gergely, Nagy Kincső Angelika, Szabó Fanni, Pálinkás Dorottya.

Ügyelő: Nagy László, Súgó: Leczkési Dóra, Hang: Görözdi Szilárd és Csicsó Tamás, Fény: Rózsás Silvia, Tárnok Dávid, Fodrász, smink: Tóth Simona, Varga Boglárka, Kellék: Kis Mónika.

Korrepetitor: Pálinkás Andrássy Zsuzsanna, Dramaturg: Varga Anikó, m.v., Díszlet és jelmez: Szalai Sára, m.v., Szövegváltozat: Varga Anikó, Koltai M. Gábor, Rendező: Koltai M. Gábor m.v.

Ritkán beszélünk arról, hogy Henrik Ibsen világhírű norvég költőt és drámaírót érzékeny, finom rezonanciájú szálak kötötték Magyarországhoz. Most is csak azért említem meg, mert a komáromi Ibsen-bemutatón több Jászai Mari-díjas színész is színre lépett, mi több, a főszereplőt, Stockmann doktort alakító színész, Menszátor Héresz Attila egy monodrámában a nagy tragika, Jászai Mari bőrébe bele is bújt. A dolgok pedig úgy függnek össze, hogy Jászai Mari tanította magyar nyelvre Henrik Ibsent, Henrik Ibsen pedig norvég nyelvre Jászai Marit. Olyan összefüggéseket ne keressünk, hogy keletkezése idején a Nórát játszották például Rómában, Párizsban, vagy Drezdában is, Ibsen pedig drámája útját követve megtanult olaszul, franciául és németül, mert a dolgok így nem függenek össze. Másként talán igen, de így nem. Hirdessük tehát továbbra is azt, hogy Ibsen szigorú, szikár, északian hűvös, erkölcsében fedhetetlen férfiú volt.

Terveim között szerepel, hogy valahol a nagy magyar színházi tájban keresek egy olyan helyet, ahol az előadás kezdetén megszólal a zene, egy futam végén felgördül a függöny, elém tárul a mese színhelye, mely benépesedik, majd a végén, amikor a főhős kiszenved, magába roskad, leheletfinom csókot ad, elénekli hattyúdalát, vagy valamit, a függöny lehull. Aztán egy lendülettel újra felszáll, a bohóc pedig meghajol. (Az orra uborka, a haja kóc.) Ezt csak azoknak mondom, akik az utóbbi néhány évtizedben kezdtek el színházba járni, hogy ilyen is volt. Sóvárgás, vágy, távoli, elveszett dolgok... adieu...

A szín nyitott, dominánsan mélyszürke, szemben fal, két nyolcvanas csőtorkolattal. Lent parányi tengerszem, pocsolya, szökőkúttorzó, körülötte, mint a vízbe dobott kavics nyomán körkörös betongyűrűk, ez Stockmann és családja élőhelye.

Amennyiben a nézőnek nincs kivel beszélgetni és már megszámolta a körgyűrűket, a mélyszürke székeket, észreveheti, hogy a falon egy szál kötélen lóg valaki. Nida! – gondolhatja, EGY FALON ÜLŐ EMBER. Ejnye, vajon mit csinálhat ott, azonkívül, hogy csüng? Nem mozdul se jobbra, se balra, se le, se fel, csak van. Később, akcióban még visszatérünk hozzá, most csak szögezzük le azt, hogy a technika ördöge olykor bizony nehéz feladat elé állítja még a legfurfangosabb rendezőt is.

Összevetve Ibsen szövegét az átirattal, megállapíthatjuk, hogy az új szövegváltozat nagyszerű munka, mert úgy hozták át a mába az eseményeket, hogy közben

PERSONAL MOSES. 2014, HELYSPECIFIKUS VIDEOINSTALLÁCIÓ,
WHITE NIGHT, HARANG UTCAI ZSINAGÓGA, KASSA

az eredeti gondolat nem sérült. Az a kényszerhelyzetből adódó szerepmódosítás, hogy Stockmann polgármester fivérét polgármester asszonnyá változtatták, dramaturgiai bravúr. Nem csupán azért, mert a szerepet megformáló Bandor Éva lubickol a figura megformálásában, hanem azért, mert a Billinghez fűződő meglebegtetett viszonya még erőteljesebben kidomborítja Anne gátlástalanságát, karrierhajhászását, érzékien rideg nősténységét.

Az első felvonással nincs is semmi baj, kitűnő karakterek, a maguk skizofrén lelkületével görgetik az eseményeket. A magabiztos színészvezetés és a szituációk precíz kibontakoztatása karmesteri erejű. Itt még a Stockmannt megformáló Menszátor Héresz Attila helyenként felküszködi magát Olasz Istvánig vagy Tóth Károlyig, de Mokos Attila, Skronka Tibor, Holocsy Krisztina, Bárdos Judit és Fabó Tibor már egy egészen más, szintekkel magasabb szakmai dimenziót képviselnek. Ennek alapvető oka az, hogy Menszátor (Koltai?) nem tudta eldönteni, hogy Stockmann hős-e, vagy áldozat, illetve, hogy az igazságot keresi-e, vagy csak a maga igazát. Köszködése kapálózásba csapott át, amivel gúzsba kötve önmagát, nem lelkileg és szellemileg vált sérültté, hanem egy férfiatlan, puhány emberi lénnyé fakult. Ezt a második felvonás végérvényesen leleplezte. A lelepleződés vonatkozik mind a dramaturgra, mind pedig a rendezőre.

A népgyűlés (falugyűlés) megszervezése ugyanis számos, csábító lehetőséget kínál. Lehet klasszikus, ahol az elnöki asztaltól irányítják az eseményeket, s a fal mellett éber rendőrök biztosítják a rendet. Lehet ad hoc. Lehet happening jellegű, mint esetünkben, ha a rendező vakon megbízik a közönségben, ami rendezői felelőtlenségre utal. A közönség ugyanis egyszer ilyen, máskor meg másmilyen emberi egyedekből verbuválódik össze. Például ad abszurdum tételezzük fel azt, hogy az EGY TISZTESSÉGES POLGÁR, – akit Németh István (Nyemkó) tüneményesen formál meg – mellém ül a nézőtéren, és én nem vagyok kellőképpen fegyelmezett néző (mint, ahogy nem is vagyok az) akkor botrányba fullad az előadás? Csak reménykedem, hogy nem ez volt az elsődleges cél.

Az, hogy a népgyűlésen két táborra szakad a tömeg – jobb oldalt a jók, bal oldalt a kaméleonok hada –, kézenfekvő, megtelik érzelmi töltettel. A lakosság szuggesztív

manipulálása megsokszorozott hangerővel, mai divat. Ebben a feszült helyzetben, amikor az EGY FALON ÜLŐ EMBER leszáll a falról és mérhetetlen felindultságában lefejeli Stockmannt, a népgyűlés viszont nem ott van, apró rendezői kétségbeesettségre utal.

Ezt a kétségbeesést (útkeresést?) tovább fokozza az EGY NÉNI SZATYORRAL nevű pótcselekvés, melynek célja a stílustörésről való figyelem elterelése, mely azért vált szükségszerűvé, mert a rendező rádöbbent, hogy nagyon nagy bajban van.

Ezt a bajt nem Ibsen, és végképp nem a színészek, hanem a rendező (dramaturg?) következetlensége okozta. Az ötletelés.

Mert az még csak elfogadható, hogy a bunkó, aki lefejeli Stockmannt, egy másik pillanatban illedelmesen kisegíti a nénit – mi mást tehetne, a falra nem mehet vissza, overallban mégse mehet a kaméleonok közé, még csak teátrális legyintésre sincs lehetősége – aztán csak van. Ahogy a falon is csak volt.

Azt viszont, hogy ebben a rendezői felfogásban, amikor az előadás közönsége egyben a falu lakossága is, valahonnan indokolatlanul beszűrődjön valami showműsorból a konzervtaps és a konzervnevetés, kiábrándító következetlenségnek tartom.

A kaotikus rendből kivezethetne bennünket Stockmann nagy monológja, (még a beledörrenő zenével is) vagy emberi végső meghasonulása, de visszavonhatatlanul hiányzott hozzá a színész egyénisége.

Az előadásból természetesen kiderült az ibseni definíció, miszerint a teljes emberiség egyes egyenként gyarló, s az is, hogy a mindenkori hatalom (pénz, politika, szürke eminencia) miként manipulálja a tömeget. Kiderül az is, hogy ez a manipulált tömeg milyen eszközökkel osztható meg.

Kiderül, de csak akkor, ha lekalapáljuk róla a cundért, egyébként nem. A cundér leverése viszont magában hordozza azt a mérhetetlen veszélyt, hogy valami lelepleződik. Például az, hogy Koltainak a második felvonásra elfogyott az energiája, s úgy vélte, hogy a harsányság, a hőbörgés ellenpontozza a színészvezetés nagyvonalúságát. Pedig nem.

Hiába a ragyogó szöveg, ha rögtönzésként úgy csörömpöl ki a színészek szájából, mint amikor első kategóriás szavalógyerek mondja el nagypapának *A muszáj Herkules*t. Hiteltelenül. Lehet, hogy az idomított gyerekek jelentik a boldog jövőt? Lehet.

A nép ellensége jelentős történet a Komáromi Jókai Színház vállalásai között, s még az általam felvetett ellentmondások ellenére is szakmai figyelmet érdemlő alkotás. Érdemes lenne alaposan elemezni, értelmezni, finomítani. Ez perszonális okokból lehetetlen.

Egy héttel a premier után ugyanezek a színészek már Shakespeare-t próbálnak: Capuletek és Montague-k. Istenem, milyen káosz lehet a lelkükben és az agyukban…

PERSONAL MOSES. 2014, HELYSPECIFIKUS VIDEOINSTALLÁCIÓ,
WHITE NIGHT, HARANG UTCAI ZSINAGÓGA, KASSA

SZERZŐINK

BOGYÓ NOÉMI (1970, LOSONC) ÍRÓ ▮ **DEBRECENI BOGLÁRKA** (1981, SALGÓTARJÁN) ÍRÓ, KÖLTŐ, SZERKESZTŐ ▮ **GÉCZI JÁNOS** (1954, MONOSTORPÁLYI) ÍRÓ, KÖLTŐ, SZERKESZTŐ, KÉPZŐMŰVÉSZ ▮ **GYURÁSZ MARIANNA** (1991, RÉVKOMÁROM) KÖLTŐ, ÍRÓ ▮ **HÁY JÁNOS** (1960, VÁMOSMIKOLA) ÍRÓ, KÖLTŐ ▮ **KADLÓT NIKOLETT** (1986, SALGÓTARJÁN) KÖLTŐ, ÚJSÁGÍRÓ ▮ **KOÓS ISTVÁN** (1975, MISKOLC) IRODALOMTÖRTÉNÉSZ, PHD ▮ **KOSZTRABSZKY RÉKA** (1987, BUDAPEST) IRODALOMTÖRTÉNÉSZ, KRITIKUS ▮ **KÖTTER TAMÁS** (1970, CSORNA) ÍRÓ, ÜZLETEMBER ▮ **LESI ZOLTÁN** (1982, GYULA) KÖLTŐ, MŰFORDÍTÓ ▮ **PÉNZES TÍMEA** (1976, ÉRSEKÚJVÁR) ÍRÓ, KÖLTŐ, MŰFORDÍTÓ ▮ **SOÓKY LÁSZLÓ** (1952, MARCELHÁZA) KÖLTŐ, ÍRÓ, KRITIKUS ▮ **SZÁSZI ZOLTÁN** (1964, TORNALJA) KÖLTŐ, ÍRÓ ▮ **TÓTH KRISZTINA KITTI** (1988, BUDAPEST) PHD-HALLGATÓ, ELTE BTK IRODALOMTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA (BUDAPEST) ▮ **ZALÁN TIBOR** (1954, SZOLNOK) ÍRÓ, KÖLTŐ, DRAMATURG

AZ IRODALMI SZEMLE MEGVÁSÁROLHATÓ

SZLOVÁKIÁBAN

DUNASZERDAHELY – MOLNÁR-KÖNYV (GALÁNTAI ÚT [HYPERNOVA])
KOMÁROM – MADÁCH-KÖNYVESBOLT (JÓKAI UTCA / JÓKAIHO)
ÉRSEKÚJVÁR – KULTÚRA KÖNYVESBOLT (MIHÁLY BÁSTYA 4. / MICHALSKÁ BAŠTA 4.)
GALÁNTA – MOLNÁR-KÖNYV (FŐ UTCA 918/2. / HLAVNÁ 918/2. [UNIVERZÁL])
KIRÁLYHELMEC – GERENYI KÖNYVESBOLT (FŐ UTCA 49. / HLAVNÁ 49.)
NAGYKAPOS – MAGYAR KÖNYVESBOLT (FŐ UTCA 21. / HLAVNÁ 21.)
NYITRA – MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM TANSZÉK – KÖZÉP-EURÓPAI TANULMÁNYOK KARA. KONSTANTIN FILOZÓFUS EGYETEM (DRÁŽOVSKÁ 4.)
POZSONY – A POZSONYI MAGYAR INTÉZET KÖNYVTÁRA (VÉDCÖLÖP ÚT 54. / PALISÁDY 54.)
SOMORJA – MOLNÁR-KÖNYV (FŐ ÚT 62. / HLAVNÁ 62. [VÚB MELLETT])
TORNALJA – TOMPA MIHÁLY KÖNYVESBOLT (BÉKE UTCA 17. / MIEROVÁ 17.)

MAGYARORSZÁGON

BUDAPEST – ÍRÓK BOLTJA (ANDRÁSSY ÚT 45., 1061)

PERSONAL DOME. 2016,
INTERAKTÍV VIDEOINSTALLÁCIÓ,
ALGARVE DESIGN MEETING.
FÁBRICA DA CERVEJA FARO (PT)

A CÍMLAPON:
CÍM NÉLKÜL (IMMACULATA).
2016, MANIPULÁLT READY-MADE,
43x12x9 cm

A HÁTLAPON:
PERSONAL DOME. 2016,
INTERAKTÍV VIDEOINSTALLÁCIÓ,
ALGARVE DESIGN MEETING.
FÁBRICA DA CERVEJA FARO (PT)

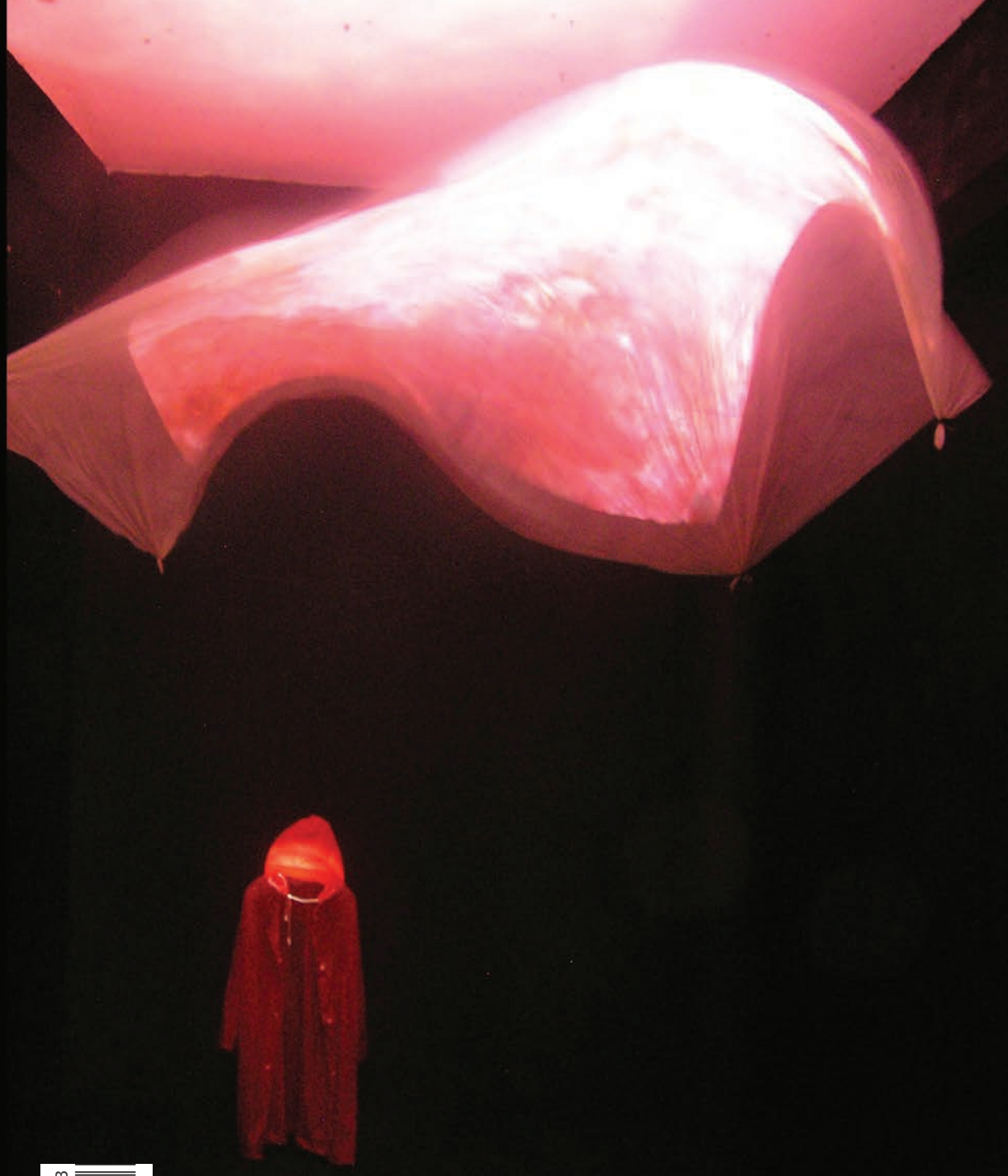

ISSN 0133-6509
03
9 770133 650007